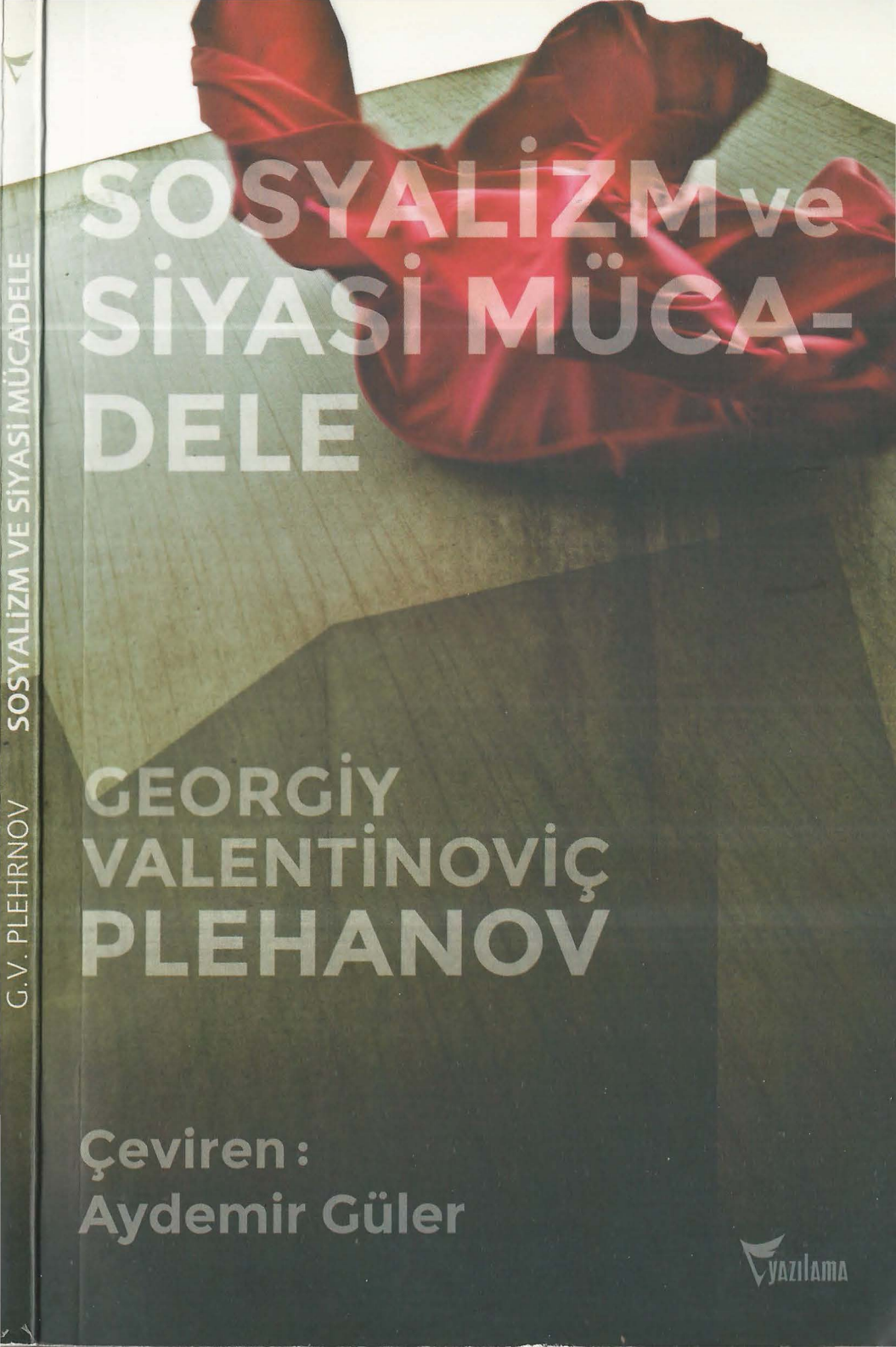

SOSYALİZM ve SİYASİ MÜCA-DELE
GEORGİY VALENTİNOVİÇ PLEHANOV
Çeviren: Aydemir Güler
yazılama
G.V. PLEHRNOV SOSYALİZM VE SİYASI MÜCADELE

Sosyalizm ve Siyasi Mücadele

Yazılama Yayınevi: 121
Teorik Bakış: 20

Sosyalizm ve Siyasi Mücadele

Georgiy Valentinoviç Plehanov

Fransızca ve İngilizceden Çeviren: Aydemir Güler

Fransızca Kaynak: Georges Plekhanov, Œuvres Philosophiques, Tome Premier, Académie des Sciences de l'U.R.S.S., Institut de Philosophie, Edititions en langues étrangères, Moscou

Rusçadan Fransızcaya Çevirenler: Lucia Cathala, Jean Cathala

İngilizce Kaynak: Georgi Plekhanov, Philosophical Works, volume 1, Progress Publishers, Moscow (http://www.marxists.org/archive/plekhanov/1883/struggle/index.htm)

Rusçadan İngilizceye Çevirenler: Sally Ryan, Einde O'Callaghan

Sosyalizm ve Siyasi Mücadele, Çeviren: Şerif Hulûsi, Payel Yayınevi, İstanbul, 1967 ile karşılaştırılmıştır.

Kapak Fotoğrafı: Levent Karaoğlu

Kapak Tasarımı: Levent Karaoğlu

Sayfa Tasarımı: Yiğit Berker

Yazılama Yayınevi'nden Birinci Baskı: Aralık 2015

ISBN: 978-605-9988-37-7

© Yazılama Yayınevi

Baskı: Kayhan Matbaacılık
Merkezefendi Mah. Fazlıpaşa Cad. No: 8 Giriş Kat D: 2 Topkapı İSTANBUL
Tel: 0212 576 01 36.Matbaa Sertifika No: 12156

İrtibat: Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker Cad. Osmancık Sokak Betül Han 9/13 Kadıköy - İSTANBUL
Tel: 0 216 338 52 59

www.yazilama.com
iletisim@yazilama.com

Sosyalizm ve Siyasi Mücadele

Georgiy Valentinoviç Plehanov

Fransızca ve İngilizceden Çeviren

Aydemir Güler

Yazılama

Georgiy Valentinoviç Plehanov: 29 Kasım 1856 – 30 Mayıs 1918. Önde gelen Rus devrimci ve teorisyenlerinden olan Plehanov, Rusya'da "Marksist" olarak tanınan ilk isimlerden biri oldu. Rusya'daki sosyal demokrat hareketin kurucuları arasında yer aldı. Siyasi baskılar nedeniyle 1880'de İsviçre yaşamaya başladı. Çarlık rejimini devirmek amacıyla faaliyetlerini burada sürdürdü. 1898'de kurulan Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin önderlerinden biriydi. Sosyalizm ve Siyasi Mücadele, Tarihte Bireyin Rolü gibi önemli eserler verdi. Partideki ayrışma ile birlikte Lenin'le yolları ayrıldı. Yaşamı boyunca, partinin bölünmemesi gerektiğini savundu. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Lenin'in ifadesiyle sosyal şovenist bir tutum takındı ve Almanya'ya karşı Üçlü İtilaf devletlerini destekledi. Sovyet hükümetinin Brest-Litovsk anlaşmasını imzalamasına şiddetle karşı çıktı. 1917 Şubat Devrimi'nde Rusya'ya döndü ve geçici hükümeti destekledi. Daha sonra Sovyet iktidarına karşı çıktı. Ölümünden sonra, Rus Marksimi'nin kurucularından biri ve önemli bir düşünür olması nedeniyle kendisine Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından saygı gösterildi.

Türkçe Basım ve Çeviri İçin Notlar

Elinizdeki çeviri Plehanov'un eserinin orijinal dili olan Rusçadan değil "ikincil" kaynaklardan yapıldı. Çevirinin dayandığı İngilizce ve Fransızca baskılardır.

Fransızca baskı SSCB Bilimler Akademisi Felsefe Enstitüsü tarafından hazırlanan ve "Yabancı Dillerde Yayınlar" dizisi içinde yayınlanan Plehanov, *Felsefi Eserler* (*Œuvres Philosophiques*) derlemesinin (Moskova) birinci cildidir. Rusçadan Fransızcaya çeviri Lucia ve Jean Cathala tarafından gerçekleştirilmiştir.

İngilizce çeviri ise http://www.marxists.org/archive/plekhanov/1883/struggle/index.htm adresinden alınmıştır. Künyeye göre Progress Publishers'ın bu kez İngilizce Plehanov, *Felsefi Eserler (Philosophical Works)* derlemesinden Sally Ryan ve Einde O'Callaghan tarafından ilgili internet sitesi için gözden geçirilerek güncellenmiş ve notlanmıştır.

Bu iki dilden birlikte yapılan Türkçe çeviri, yıllar önce Payel Yayınevince basılan Şerif Hulûsi çevirisiyle karşılaştırıldı. *(Sosyalizm ve Siyasi Mücadele*, Çeviren: Şerif Hulûsi, Payel Yayınevi, İstanbul, 1967) Sonuç olarak Daktylos tarafından okuyucuya sunulan metin orijinal Rusça metne değilse de üç aynı kaynağa birden dayanmaktadır.

Üç kaynak arasında çok önemli anlam farklılaşmalarına neden olacak aykırılıklar bulunmuyor. Farklı dillerdeki çeviriler arasında vurgu farklarına rastlanması ise, sanıyorum çevirmenlerin hiçbir zaman tam olarak altından kalkamayacakları bir sorun ve dolayısıyla "mutlaka halledilmesi" gerekmiyor. Ancak Fransızca kaynağın daha güvenilir olduğunu söyleyebilirim.

Şerif Hulûsi'nin çevirisi, yalnızca sözcükler değil cümle yapıları açısından da bugün için eskimiş bir Türkçeye sahipti. Nereden kaynaklandığını bilemediğim kimi kısa atlamalar (örneğin kitabın henüz başlarında Narodnik siyasetçi Jelyabov'dan söz edilen bölümde bir paragrafın son cümlesi olarak aşağıda yer alan "Bu anlaşmazlık daha ileri gidemezdi, kopuş kaçınılmaz hale geldi." pasajı Hulûsi çevirisinde bulunmuyor; bu tür eksiklerden birkaç tane var), az da olsa redaksiyon ve çeviri hataları (örneğin İngilizce ve Fransızcada yapı, görkemli bina, anıtsal bina, mabet gibi anlamlara gelen *edifice/édifice* sözcüğünün "idare binası" olarak yorumlanması; siyasal iktisat kavramının iktisat bilimi olarak kullanılabilmesi) veya kimi kavramların o dönem oturmamışlığının bazı sorunlara neden olması (Fransızca *production marchande* tamlamasının "meta üretimi" yerine "ticari istihsal" olarak Türkçeleştirilmesi gibi) ve kanımca yerinde olmayan, Türkçede güzel durmayan ifadeler var.

Dipnotlar düzenlenirken sözü edilen Fransızca baskı esas alındı. Payel baskısındaki Türkçe açıklamalardan ve yalnızca bu baskıda bulunan (muhtemelen çevirmenin kaleminden çıkma) dipnotlardan yararlanıldı. Bunlara gerektiğinde çevirmen notları eklendi. Türkçede yeni bir baskı için bu notların orijinal halleriyle kullanılmaları ne yararlı ne de gerekli olacağından farklı baskılardaki notlar ve çevirmen sıfatını editörlük sınırlarına tecavüz edecek biçimde bir ölçüde genişleterek yaptığım katkılarla ortaya güncellenmiş bir dipnotlar bütünü çıkmış oldu. Bu durumda çok gerekli olmadıkça "çevirmen notu" gibi özel bir ifade kullanmaya da gerek kalmadı.

İngilizce çeviride çeşitli örgüt veya dergiler Rusça orijinal isimleriyle anılırken, Fransızcada isimlerin de Fransızcaya çevrilmesi yoluna gidilmiş. Türkçe çeviride bu konuda kategorik bir tercih yapılmadı. Okurun kitap boyunca iki kullanıma da alışkanlık kazanmasının ek bir yarar olabileceği gözetildi.

Benzer bir çifte kullanım halkçı, narodnik, popülist sözcükleri için de söz konusu oldu. Terimin Rusya'daki hareketi niteleyen nüansının öne çıktığı yerlerde "Narodnik" tercih edildi. Türkçedeki halkçı/halkçılık kavramlarının ise herhangi bir durumda anlamı karşılamadığı düşünüldü. Nasıl

Narodizm Rusçada spesifik bir anlam kazanmış ise, Türkçedeki halkçılık da başka içeriklerle yüklenmiş.

Narodizm demişken, bir başka parantezi açmanın yeridir. Narod/halk sözcüğünden bir akım ismi olarak Narodizmi türetebiliyoruz. Bu kullanım başta İngilizce olmak üzere batı dillerinde de karşılık bulabiliyor. İlgili siyasi hareketin adı olan Narodniçestvo aradaki "n"nin sorumlusu olsa gerek. Buradan gelen Narodnizm ve Narodnik sözcükleri bu "n" sayesinde de bilinen Rus devrimci-demokrat akımını refere ediyorlar. Dolayısıyla aslında, bu bağlam nedeniyle de Türkçede halkçı/halkçılık ve/veya batı dillerinden giren popülizm/popülist terimleri eksik kalıyorlar.

Narodizmi ise hiç alışık olmadığımız Türkçeye bunca zaman sonra taşımaya kalkmanın anlam derinliğine ve dilde anlaşılırlığa fazla bir şey katacağını zannetmiyorum.

Payel yayınlarının baskısında 1 numaralı not olarak yer alan, yine sözünü ettiğim Fransızca Sovyet baskısından alınan notu, daha Önsöz'ün birinci sayfasında okuru boğmamak için, daha fazla yaklaşacağını düşündüğüm buraya almak istedim:

"*Plehanov'un* "Halkın İradesi" (Narodnaya Volya) *ile ilişkilerini kesmeye karar verdiği zaman 1883 yaz aylarında yazdığı* Sosyalizm ve Siyasi Mücadele, *hem Rus popülizminin bir Rus Marksisti tarafından ilk eleştirilişi hem de* 'Emeğin Kurtuluşu' *grubunun ilk yayınıdır. Lenin'e göre de* 'Rus sosyalizminin ilk iman beyanı.'

Plehanov bu incelemeyi Le Messager de la Volonté du Peuple (Halkın İradesi Postası)[1] *adlı derginin ilk sayısında yayınlamak istemiş olacak (Leningrad'daki Plehanov Müzesinde korunan mektuplara ve* Les Travaux et les Jours (İşler ve Günler) *dergisinin 1921 tarihli 2. sayısına bakılabilir).* Le Messager'*yi* (Posta) *yöneten Lavrov ve Tihomirof, "Halkın İradesi"ni herhangi bir ilkeye sahip olmamakla suçlayan bir eseri basmayı reddettiler (bak.* Tihomirov'un Lavrov'a mektubu, *3 Ağustos 1883).* Sosyalizm ve Siyasi Mücadele *Ekim 1883'te* "Emeğin Kurtuluşu"*nun çabalarıyla broşür olarak basıldı. Çağdaş Sosyalizm Kitaplığının birinci fasikülüydü kitap.*

1 Vestnik Narodnoi Voli

Lavrov ertesi yıl Posta*'nın (*Halkın İradesi – *A.G.) ikinci sayısında bir eleştiri yazdı (s. 64-67). Eserin polemik bölümünü şiddetle eleştiriyordu. (Plehanov'un Lavrov'a yazdığı ve* Nos Controverses [Farklarımız- A.G.] *çalışmasının önsözü olarak kullanılan mektuba bakınız: Elinizdeki ciltte s. 79-96 [*Felsefi Eserler (Œuvres Philosophiques) *cilt 1 kastediliyor –A.G.]*

Sosyalizm ve Siyasi Mücadele *Plehanov'un sağlığında üç kez tekrar basılmıştır:*

– Sur deux Fronts ("İki Cephe Üzerine" *ya da* "İki Cephede"- A.G.) *başlıklı makale derlemesi içinde (1905);*

– *tamamlayıcı notlarla birlikte, yalnız bir cildi yayınlanan Plehanov –* Eserleri cilt I, *Cenevre, 1905 içinde;*

– *Broşür olarak (1906).*

Eserin Lehçe ve Bulgarca çevirileri on dokuzuncu yüzyılın sonunda yapıldı.

Rusça metinde birinci baskı esas alınmış, Sur deux Fronts *derlemesi ve Cenevre baskısı I. Cilt notlarıyla karşılaştırılmıştır."*

* * *

Plehanov broşüründe Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'larına birçok yerde atıfta bulunuyor, pasajlar aktarıyor. Bu pasajları yeniden çevirmek yerine Doğan Görsev'in yayına hazırladığı, Yazılama'dan basılan *Komünist Manifesto* çevirisinden aldım ve söz konusu pasajlara da bu kaynağı gösterdim.

Plehanov, orijinal metninde, Marx ve Engels'in bu eserlerini *Komünist Parti Manifestosu* olarak anıyor. Kendisi de bir *Manifesto* çevirisine imza atmış olan Plehanov'un ifadesine sadık kalmak durumundaydım.

Ama sonuçta, elinizdeki Türkçe baskının bazı yerlerinde *Komünist Manifesto* başka yerlerindeyse *Komünist Parti Manifestosu* denmesi gibi çelişik bir durum ortaya çıktı.

Her başlangıç eksikli olmak durumundadır. Plehanov işçi sınıfının tarihsel rolü ve bağımsız örgütlenmesi vurgusuyla Marksizmin Rusya'da birinci perdesini açmış oluyordu. Ancak bu perdenin esin kaynağının daha o zamanlardan tadı kaçmaya başlayan II. Enternasyonalciliğin kimi

izlerini taşıdığına da dikkat edilmelidir. Bugünden bakan ve Rus devriminin sonraki evrimini bilen okur, Plehanov'un bilimsellik adına sergilediği aşamacılıktan sıkılabilir. Plehanov'un hazırlıklarının hızla tamamlanmasını önerdiği yeni işçi sınıfı partisi, Rusya'nın devrimci Bolşevik partisinden farklıdır. Ama bilinmelidir ki, ikincinin ve dolayısıyla Rusya'nın tarihsel bir devrimci müdahaleye sahne olabilmesi için, önce bu adımın atılması gerekirdi. *Sosyalizm ve Siyasi Mücadele*, *Ne Yapmalı*'nın öncülüdür ve elbette *Ne Yapmalı* tarafından aşılmıştır. Plehanov ile Lenin'in ilişkisi de böyle özetlenemez mi?

Marksizmin Rus devrimci hareketine yaptığı bu içeriden çıkartmayı ilan eden *Sosyalizm ve Siyasi Mücadele* sayfalarına hoş geldiniz. Plehanov'un yaptığı bu açılış olmadan, Lenin'i, Bolşevizmi ve Büyük Ekim Devrimini kavrayışımızın eksik kalacağı açıktır.

İyi okumalar.

Aydemir Güler
Şubat 2009

Önsöz

Elinizdeki broşür yanlış anlaşılmalara, hatta hoşnutsuzluklara neden olabilir. Yönetimlerine benim de katkıda bulunduğum *Zemlya i Volya* (Toprak ve Özgürlük)[2] ve *Çorni Peredel* (Kara Paylaşım)[3] dergilerinin düşünce akımına sempati duyanlar, Narodnik/popülist[4] denen teorilerden uzaklaşmamı, belki yereceklerdir. Devrimci partimizin diğer fraksiyonlarını tutanlar, hoşlandıkları fikirlere yönelttiğim eleştiriden rahatsız olabilirler. Bu nedenle kimi noktaları baştan aydınlatmak bana hiç de gereksiz gelmiyor.

Halk içinde ve halk için çalışma iradesini, doğruluğundan emin olduğumuz "işçi sınıfının kurtuluşunun işçi sınıfının kendi eseri olması gerektiği"[5] inancını, Narodnizmin bu *pratik* yanını benimsemeyi sürdürüyorum. Bugün de bana cazip gelen Narodnizmin bu pratik eğilimi olmuştur. Ama Narodnizmin teorik önermeleri bana, birçok bakımdan yanlışlarla dolu görünüyor. Yurtdışında geçirdiğim yıllar ve toplumsal sorun üstüne yü-

---

2 Devrimci popülistlerin yayın organı *Toprak ve Özgürlük* dergisi (Kasım 1878'den Nisan 1879'a kadar) beş sayı yayınlandı. Yöneticileri Kravçinski ve Morozov'du. Plehanov son sayının yayınlanmasına katkıda bulundu.

3 *Kara Paylaşım* tarafından 1880 başından 1881 sonuna kadar yayınlanan dergi. İlk yöneticiler Plehanov, Akselrod, Stefanoviç ve Deutsch'tur. Birinci sayı Petersburg'da baskıdayken polis matbaayı buldu. Yine de bu sayı, sonra da ikinci sayı, yurtdışında basılabildi. 3, 4 ve 5 numaralı dergiler Minsk'te basıldı.

4 İngilizce çeviride Rusça kökenli narodnik, Fransızca çeviride ise populiste sözcüğü kullanılmıştır.

5 "İşçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır" Karl Marx ve Friedrich Engels, "Enternasyonalin tüzüğü".

rüttüğüm dikkatli araştırma sonucunda, Stepan Razin ayaklanması[6] ya da Almanya'daki köylü savaşları[7] türünden bir halk hareketi dalgasının ulaşacağı zaferin, günümüz Rusya'sının toplumsal ve siyasal ihtiyaçlarına yanıt vermeyeceğine, ülke yaşamının eski biçimlerinin kendi içlerinde çözülüş tohumlarını taşıdığına ve bu biçimlerin, güçlü ve iyi örgütlenmiş sosyalist bir *işçi* partisinin uygulayacağı acil müdahale olmaksızın "ileri komünist bir biçime yükselemeyeceğine" ikna oldum. Bu nedenle, Rus devrimcilerinin, bir yandan mutlakiyete karşı savaşırken, gelecek açısından, en azından böyle bir partinin unsurlarını oluşturmak için kendilerini zorlamaları gerektiğini düşünüyorum. "Toprak ve Özgürlük"ün ideali sanayi işçilerinin konumuna denk düşmediğine göre, bu işlem, Rus devrimcilerini zorunlu olarak bugünkü sosyalizm zeminine götürecektir. Rus toplumunun ilerici unsurları, yeniden düşünülmüş bir "batıcılık" bayrağı altında toplanırlarken, Rusya'nın özgün bir orijinalliğe sahip olduğu teorisi artık çürüme ile gericilikle eşanlamlı hale geldiği bir sırada, bu adımı atmanın tam zamanıdır.

Bu açıklamanın ikinci noktasına geçerken, kendimi savunmak adına, ilk önce, kişilere değil, yalnızca düşüncelere temas ettiğimi, şu veya bu sosyalist grupla aramdaki kısmi görüş ayrılıklarının, halkın kurtuluşu için samimi biçimde mücadele verenlerin tümüne yönelik saygımı kesinlikle etkilemediğini söyleyeceğim.

Son olarak; terörist hareket denen olgu, devrimci partimizin tarihinde yeni bir dönem, hükümete karşı *bilinçli siyasi mücadele* dönemini açmaktadır. Bizim devrimcilerimizin faaliyetindeki bu yönelim, bundan önceki dönemden miras aldıkları tüm düşüncelerin gözden geçirilmesini zorunlu

---

6 Stefan Timofeyeviç Razin, kısaca Stenka (1630-1671) 1667 Rus köylü isyanı lideri ve kahramanı. Toprak köleliğinden kaçan köylüleri örgütleyen Stenka oluşturduğu silahlı güçle Rus-İran ticaret yollarını tehdit etmeye yöneldi, sonra Moskova üstüne yürüdü. Giderek kalabalıklaşan köylü ordusu büyük toprak sahiplerini öldürerek geldiği Moskova yakınlarında Çarlık ordusu tarafından ezildi. Razin yakalandı ve Moskova'da parçalanarak idam edildi.

7 Almanya'da köylü savaşları 1524-1525 yıllarında yaşandı. Ayaklanmanın yayılmasının ardından rahip Thomas Münzer (1489-1525) liderliğindeki köylü ordusu 1525 Mayıs ayında feodal prensler karşısında ağır bir yenilgiye uğradı. (Bak. Friedrich Engels, *Köylüler Savaşı*, çev: Kenan Somer, Sol yayınları)

kılıyor. Yeni bir alana geçtiğimiz sırada, yaşam bizi görüş dağarcığımızı yeniden gözden geçirmeye zorlar. Ben de bu broşürü, devrimci yazınımızın uzun süreden beri giriştiği eleştiri uğraşına, elimden geldiğince yaptığım bir katkı olarak değerlendiriyorum. Kuşkusuz okuyucu, Andrey İvanoviç Jelyabov'un,[8] "Toprak ve Özgürlük" çevresinin programı ve etkinliklerine yönelik sert ve çoğu kez çok doğru eleştirel değerlendirmeler içeren biyografisini henüz unutmamıştır. Benim girişimimin daha az başarılı olması pekâlâ mümkündür. Ancak zamanlamasının yanlış olduğu söylenemez.

G. P. Cenevre
25 Ekim 1883

8 Jelyabov 1881'de Çar II. Aleksandr'ı suikastla öldüren ekibin içinde yer alan ünlü devrimciydi. Arkadaşlarıyla birlikte yakalandı ve idam edildi. Biyografisi 1882'de Londra'da yazarın ismi belirtilmeksizin yayınlandı. Eser Lev Tihomirov'a aittir. Jelyabov daha sonraki komünist kuşaklarca da bir kahraman olarak anılmaya devam etti. (Fransızca baskıdaki not Türkçe çeviri için geliştirildi -T.ç.n.)

Her sınıf mücadelesi siyasal bir mücadeledir.[9]
Karl Marx

Rus devrimci hareketi mutlakiyetçiliğe karşı açık mücadele yoluna kesinkes gireli beri, sosyalistlerin siyasi görevleri sorunu, partimizin en hayati ve yakıcı sorunu haline geldi. Uzun ortak eylem yıllarının birbirine bağladığı insanlar, bu sorun yüzünden yollarının ayrıldığını görmüş, birçok grup, birçok örgüt yine bu sorun nedeniyle bütünüyle dağılmak zorunda kalmıştır. Hatta Rus sosyalistlerinin, "siyaset" konusunda, geçici olarak birbirine mutlak olarak karşıt iki kampa bölündükleri bile söylenebilir. Böylesi durumlarda her zaman olabileceği gibi aşırı noktalara da düşülmüştür. Bir bölümü siyasi mücadeleyi halkın davasına karşı neredeyse bir ihanet, devrimci aydınlarımız arasında burjuva içgüdüsünün bir belirtisi, sosyalist programın saflığına bir hakaret saymışlardır. Siyasi mücadelenin zorunlu olduğunu yalnızca kabul etmekten hoşnut olmayan diğerleri, toplumumuzun liberal muhalefet unsurlarına, kuşkusuz iyi niyetle ödünler vermekte tereddüt etmemişlerdir. Kimileri ise, Rusya'da sınıf karşıtlığının her türlü belirtisinin bugün için zararlı olduğuna hükmedecek kadar ileri gitmişlerdir. Örneğin, biyografisinin yazarına[10] göre, Jelyabov "Rus devrimini yalnızca köylülüğün veya hatta [?] yalnızca işçi sınıfının kurtuluşu biçiminde değil, genel olarak bütün Rus halkının siyasi yeniden doğuşu biçiminde tasarlıyordu." Başka deyişle mutlakiyetçiliğe karşı devrimci ha-

9 Karl Marx - Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, yayına hazırlayan: G. Doğan Görsev, 1. baskı, Yazılama yayınları, Mart 2015, s. 17.

10 Yani Tihomirov'a göre.

reketi, işçi sınıfının kendi ekonomik kurtuluşu için yürüttüğü toplumsal-devrimci hareket ile karıştırıyordu; sadece Rusya için geçerli olan bugünkü özel görev, Jelyabov'un işçi sınıfının bütün uygarlaşmış ülkelerdeki ortak görevini görmesine engel oluyordu. Bu anlaşmazlık daha ileri gidemezdi, kopuş kaçınılmaz hale geldi.

Ancak zaman bu aşırılıkları düzledi ve tartışmalı birçok sorunu her iki tarafı da tatmin edecek biçimde halletti. Herkes, ya da hemen hemen herkes, Marx'ın güçlü ifadesini kullanırsak, yer sarsıntısının bir tavuk kümesini devirmesi gibi, mutlakiyetçiliğin mabedi yıkılana kadar, girişilen siyasi mücadelenin de sürdürülmesi gerektiğini, yavaş yavaş kabul etti. Ama sosyalistlerimizin birçoğu bu mücadeleyi, hâlâ, zorunlu bir uzlaşma, "pratiğin" "teori" üstünde ulaştığı geçici bir zafer, yaşamın zayıf bir düşünceyle dalgasını geçmesi olarak görmektedirler. "Siyasiler"in kendileri de, tepelerine yağan yergiler karşısında haklılıklarını göstermeye çalıştıkları zaman, sosyalizmin temel önermelerine başvurmaktan kaçınmış ve yalnızca gerçeğin önüne geçilmez gereklerinden yardım istemişlerdir. Bu kişiler, anlaşılan, yüreklerinin derinlerinde, siyasetin üstünde yer aldıklarına inanıyor ve özgür bir devlette, ölü gömücülüğünü ölülere bırakıp,[11] siyasetle ilintilerini tamamen kesip, sosyalizm davasına kendilerini adama düşüncesiyle avunuyorlardı. Dillendirilmeyen bu kanaat kimi zaman hayli gülünç birtakım yanlış anlamalara yol açtı. "Halkın İradesi"[12] Chur Kongresinin "Rus konuğu"nun[13] söylevini çözümlerken, "siyaset yapmak" yergisinden kurtulmak amacıyla -başka şeylerin yanı sıra- taraftarlarının ne sosyalist ne de siyasi radikal olduklarına, yalnızca Narodovoltsi yani Halkın İradesinin Savunucuları olduklarına işaret eder. Teröristlerin yayın organı olan bu dergi, "Batıda" radikallerin, sosyalistlerin duymak bile istemeyecekleri siyasi sorunlara, bütün dikkatlerini verdiklerini düşün-

11 İncil'e geçen ve İsa'ya atfedilen bir deyim.

12 *Halkın İradesi* dergisinin 7. sayısında (23 Aralık 1881) yayınlanan başmakale. Bu yazıda Tihomirov Akselrod'un Chur Kongresindeki konuşmasını sert biçimde eleştiriyordu.

13 Ekim 1881'de İsviçre'nin Chur kentinde toplanan uluslararası sosyalist kongresinde Rusya'yı temsil eden Pavel Borisoviç Akselrod (1850-1928). Akselrod "Emeğin Kurtuluşu" grubunun kurucularındandı. Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin kuruluşunda yer aldı. 1903 Kongresinde Menşevikler arasında yer aldı.

mektedir. Batı Avrupa'daki sosyalist programlardan biraz haberdar olan herkes, büyük çoğunluk için bunun ne denli yanlış olduğunu kolaylıkla anlayacaktır. Avrupa ve Amerika sosyal-demokrasisi, siyasete "kayıtsız kalma" ilkesini hiçbir zaman desteklememiştir. Sosyal-demokrasi taraftarları "siyaset"i görmezden gelmezler. Yalnızca, sosyalist devrim görevini "genel olarak bütün halkın yeniden doğuşu" olarak görmemektedirler. Sömürenlerle sömürülenleri ayırmak için, toplumsal karşıtlığa[14] siyasal bir ifade kazandırmak için işçileri ayrı bir parti olarak örgütlemeye uğraşırlar. Sosyalizmin siyasete kayıtsızlığa dayandığını sanmak türünden, gerçeklikle açıkça çelişen bir yargıyı da nereden çıkardık? Schiller'in *Wallenstein*'ı Max Piccolimini'ye[15] "insan aklı çok geniş, dünya ise çok dar" der. Demek ki düşünceler ilkine kolayca uyum sağlarken, nesneler ikincinin içinde birbirlerine şiddetle çarpıp duruyorlar. Bizim ise, tersine, pratikte uyumlu olmakla kalmayıp, karşılıklı bağlantıları olmaksızın herhangi bir biçimde düşünülemeyecek olan nesneleri ifade eden kavramların beynimizde yan yana duramayacaklarını mı kabul etmemiz gerekecek? Bu soruyu yanıtlamak için, önce devrimcilerimizin, çevrelerinde siyasi eğilimlerin yükseldiği sıra, sosyalizmi nasıl kavradıklarını aydınlatmak gerekir. Biz bu kavrayışların hatalı veya eskimiş olduğu kanısındayız; dolayısıyla, burjuva karşıtlarının bile *bilimsel sosyalizm* olarak adlandırmayı reddetmedikleri öğretinin siyasi mücadeleye nasıl bir yer atfettiğini sorgulayacağız. Böylece geriye, çıkardığımız genel sonuçlar üstünde, bugün Rusya'daki durumun şu veya bu özelliğinin gerekli kıldığı kimi düzeltmeleri yapmaktan başka işimiz kalmayacak. Konumuz da böylece tamamlanmış olacak: İşçi sınıfının, hangi tarihsel formasyona ait olurlarsa olsunlar, düşmanlarına karşı siyasi mücadelesi, bu mücadelenin sosyalizm görevlerinin bütünü ile olan bağını bütün açıklığıyla ortaya serecek.

---

14 Fransızca metinde "antagonisme social", İngilizce metinde "economic antagonism", Türkçedeki eski çeviride –Fransızcasına uygun olarak "sosyal zıtlık ve çatışma".

15 Friederich Schiller: Alman yazar, şair, tarihçi, filozof (1759-1805) Plehanov, Schiller'in *Wallenstein* adlı eserinden bir alıntı yapıyor.

I

Sosyalist propaganda uygar ülkelerde entelektüel gelişmenin bütünü üstünde büyük etkide bulunmuştur. Toplumsal bilimlerin, bu etkiyi bir biçimde hissetmeyen tek bir dalı yoktur. Bu propaganda eski bilimsel önyargıları kısmen yıkmış, kısmen de saf yanılgı konumundan safsata durumuna itmiştir. Sosyalist propagandanın yeni öğretinin taraftarlarını daha da kuvvetle etkilemesi anlaşılır bir durumdur. Önceki "siyasi" devrimcilerin bütün gelenekleri acımasızca eleştirilmiş, bütün toplumsal faaliyet biçimleri "yeni İncil" açısından analiz edilmiştir. Ama sosyalizmin bilimsel temelleri, ancak *Kapital*'in ortaya çıkmasıyla[16] tamamlandığı için, söz konusu eleştirinin sonuçları her zaman tatmin edici olamamıştır. Diğer yandan, ütopik sosyalizm içinde aşağı yukarı eşdüzeyde etkili çok sayıda ekol bulunduğu için, yavaş yavaş bir tür ortalama sosyalizm şekillenmiş ve hem yeni bir ekol kurmak, hem de var olan ekollerin hararetli taraftarları arasında bulunma iddiasında olmayanlar bu ortalama sosyalizme bağlanmışlardır.

"*Bu eklektik sosyalizm,* der Engels, *ılımlı eleştirel gözlemlerden, türlü kesimlerin iktisadi tezlerinden ve yarının toplumu hakkındaki görüşlerinden oluşan son derece dağınık ve bol ince ayrımlarla ifade edilmiş bir karışımdır; elde edilmesi o denli kolay bir karışım ki, bu karışımı oluşturan birbirinden farklı unsurlar birçok tartışmada, aynı bir akarsuyun dibindeki taşlar gibi, sivriliklerini ve keskinliklerini yitirirler.*"[17]

16 1867, Hamburg.

17 Bak. *Entwicklung des Sozialismus* (Engels'in Almanca orijinal adı "Sosyalizmin Gelişimi"

Aynı yazara göre, bu ortalama sosyalizm İngiltere ve Fransa'da sosyalist işçilerin çoğunluğunun kafasında egemenliğini sürdürmektedir.[18] Biz Ruslar da, aşağı yukarı 1875'e kadar, tam da benzer bir karışımın bizim sosyalistlerin zihninde egemen olduğunu ve iki uç eğilimin, Vperyod (İleri)[19] grubu ile Bakunincilerin[20] kaynaklandığı genel arka planı temsil ettiğini ekleyebiliriz. İlk grup Alman sosyal-demokrasisine eğilim göstermiş, ikincilerse Enternasyonal içindeki anarşist hizbin Rus versiyonunu temsil etmişlerdi.[21] Hemen her noktada birbirine muhalefet eden bu iki eğilim "siyaset"i aynı biçimde reddetmekte şaşılacak biçimde ortaklaşıyorlardı. Anarşistlerin bu konuda dönemin Rus sosyal-demokratlarından daha mantıklı göründüklerini kabul etmek gerekir.

Anarşist bakış açısına göre siyaset sorunu her işçi sınıfı programının mihenk taşını oluşturur. Modern devletle her türlü alışverişi reddetmekle tatmin olmayan anarşistler, "geleceğin toplumu" tasavvurundan devleti, uzaktan yakından çağrıştıran her şeyi çıkarıp atarlar. "Özerk bir komünün içindeki özerk birey" kendileriyle tutarlı olmayı sürdüren bu hareketin bütün taraftarlarının sloganıdır. Anarşizmin kurucusu Proudhon'un *la Voix du Peuple*, Halkın Sesi'nde (devlet fikri ile karıştırdığı) "Hükümet" fikri lehinde Kant'ın "Din lehinde" giriştiği az çok iddialı göreve giriştiği[22] ve

---

olan bu çalışması İngilizceye *Socialism: Utopian and Scientific*, Türkçeye *Ütopik Sosyalizm, Bilimsel Sosyalizm* başlıklarıyla çevrilmiştir), s.18.

18 *Fransa'da Marksizm bugün kesin olarak zafer kazanmış durumdadır*. Jean Jaurès'in tarafındaki "oportünistler" bile bugün, az çok sadık bir biçimde Marksizmin temel önermelerini kabul etmektedirler. [1905 baskısına yazarın notu] Jaurès (1859-1914) reformist bir sosyalist ve bir savaş karşıtıydı. Birinci Paylaşım Savaşının arifesinde bir siyasi cinayete kurban gitti.

19 *Vperyod* (İleri), Narodnik Piyotr Lavroviç Lavrov (1823-1900) tarafından 1873-1877 yılları arasında Zürih ve Londra'da çıkarılan süreli yayın. Beş sayı yayınlandı. Lavrov ve Narodnik devrimciler batı sosyal-demokrasisiyle ilişki kurmaya çalışmışlardır. Lavrov'un Marx ve Engels'le kişisel mektuplaşmaları olmuştur.

20 Bakuninciler, Mihail Aleksandroviç Bakunin'in (1814-1876) anarşist teorilerini savunuyor ve ne pahasına olursa olsun ayaklanmayı savunuyorlardı. Bu tutumları nedeniyle Bakunincilere "isyancı popülist" de denmiştir.

21 Karl Marx'ın çetin bir hasmı olan Bakunin, I. Enternasyonal'da anarşist fraksiyonu perde arkasından yönetmişti. 1872 la Haye Kongresinde Enternasyonal'den ihraç edildi.

22 Bak. Joseph Proudhon, *Les Confessions d'un révolutionnaire* (Bir Devrimcinin İtirafları), önsöz, s.4.

devlet aleyhtarı azmini, Aristoteles'i "Hükümet konusunda bir kuşkucu (septik)"[23] sayacak kadar ileri götürdüğü bilinmektedir. Böyle ortaya konduğunda son derece basit hale gelen çözümün, Fransız Kant'ının iktisadi teorilerinden mantıksal biçimde çıktığını söyleyebiliriz. Proudhon, geleceğin ekonomi sistemini, yalnızca biraz düzeltilmiş ve "oluşturulmuş değer" temelinde yeni bir "adil" değişim biçimiyle desteklenmiş olarak tasarlayabildi. Tabii böyle bir sistemin "adaleti" ne satın almayı, ne satışı, ne de metaların üretim ve dolaşımına eşlik eden sözleşme yükümlülüklerini ortadan kaldırır. Bu alışverişler bütünü elbette, tarafların birbirleriyle ilişkilerini tanımlayan bir sözleşmeler kümesinin varlığını gerektirir. Ama var olan toplumda bu sözleşmeler bütün yurttaşlar için zorunlu yasal standartlar temeline oturmakta ve devlet tarafından korunmaktayken, "geleceğin toplumu"nda işlerin biraz farklı yürüyeceğini varsayabiliriz. Proudhon'a göre devrim "yasaları" yıkıp geriye yalnızca "sözleşmeleri" bırakmalıdır. *Idée générale de la Révolution au XIX siècle* (19. Yüzyılda Genel Devrim Düşüncesi) adlı eserinde "Artık oybirliği veya çoğunlukla kabul edilen yasalara yer yok" diyordu: "Her yurttaş, her komün, her lonca kendi yasasını kendi yapacak" (s.259). Konu böyle ele alındığında, proletaryanın siyasi programı da en aşırı noktaya kadar basitleştirilmiş olur. Yalnızca bütün yurttaşlar için zorunlu genel yasaları olan bir devlet, artık sosyalist ideallere ulaşmanın bir aracı da olamaz. Sosyalistler devleti kendi amaçları için kullanmakla, "toplumsal tasfiye"nin daha ilk ağızda kökünü kazımaya başlayacağı kötülüğü güçlendirmiş olurlar. Devlet "her yurttaş, her komün veya her loncaya kendi yasalarını" çıkarmak ve ihtiyaç duydukları "söz-

23 Aristoteles'in (devlet konusundaki) kuşkuculuğu (septisizm) *Politika*nın birinci kitabının daha ilk bölümünde kendini gösterir. Aristoteles, bu bölümde "devletin en gelişkin ve diğer bütün biçimleri içinde barındıran topluluk biçimi olduğunu", devletin "amacının" "yüksek yarar" olduğunu, sonuç olarak devletin "sözcüğün en yüksek anlamıyla doğal nitelik taşıdığını ve insanın doğası gereği topluluğun devlet biçimine yazgılı bir hayvan olduğunu" ilan etmektedir. (Birinci Kitap, birinci bölüm, I-XI, Almanca Süssenniehl baskısı, 1879) Politika'nın yazarı, Proudhon'un meta üretimine gösterdiği "kuşkuculuğu" gösterir. Aristoteles daha mükemmel bir toplum biçimini hayal bile edememişti. Proudhon ise üretimin toplumun üyeleri arasında meta dışında bir biçim almadan dağıtılabileceğini aklının ucundan bile geçirmiyordu.

leşmeleri" yapmak için tam özgürlük verip "çözülmelidir."[24] Anarşistler "tasfiye"yi önceleyen dönemde zamanı harcamazlarsa, bu "sözleşmeler" *Ekonomik Çelişkiler Sistemi*nin[25] ruhuyla kaleme alınacak ve "Devrim"in zaferi güvence altına alınacaktır.

Rus anarşistleriyle iş daha da basitleşir. (Anarşist programda Proudhon'un önerdiği "çözülme" kavramının yerini yavaş yavaş alan) "Devletin yıkılması" Rus halkının "idealleri"nin gelişmesi için yolu temizleyecekti. Sözü edilen "idealler"de ortaklaşa tarım ve üretim kooperatifi şeref koltuğuna yerleştikleri için, demokratik kökenli "özerk" (otonom) Ruslar kendi "sözleşmeleri"ni artık Proudhoncu karşılıklı yardımlaşma (mutualité) ruhu yerine, tarımsal komünizm ruhu içinde hazırlayacaklardı. "Doğuştan sosyalist" olan Rus halkının, yalnızca toprağı ortak (komünal) kullanma hakkı ile üretim aletlerinin ortak mülkiyetinin arzu edilen "eşitliği" garanti etmediğini anlamaları fazla sürmeyecek ve halkın bütünüyle komünist temellere dayanan "otonom komünler" örgütlemeye koyulması gerekecekti.

Ancak Rus anarşistleri –en azından "isyancı" denen kesim– vaaz ettikleri halk devriminin ekonomik sonuçları üstünde pek durmadılar. Görevlerini, halkın yaşantısının normal gelişimini engelleyen toplumsal koşulları ortadan kaldırmak olarak biliyorlardı ve dış engellerden kurtulduğunda bu gelişmenin hangi yolu izleyeceğini kendilerine sormuyorlardı. Manchester okulunun ünlü *"laisser faire, laisser passer"*[26] "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" deyişinin bu yolla devrimci zevke uydurulması, ekonomik ve toplumsal yaşamımızın güncel durumu hakkında ciddi bir yargı oluşturmak için bütün olanakları dışlamış dışlamamış; "normal" gelişmenin ne olduğunu tanımlama olanağı veren her tür kıstası ortadan kaldırmış kaldırmamış; bunu ne "isyancılar", ne de sonradan ortaya çıkan Narodnikler umursadı. Üstelik, Proudhon'un öğretisini akıl yürütmelerinin başlangıç noktası olarak koruyan bizim devrimcilerden böyle bir şey beklemek mutlak anlamda

24 Fransızca metinde çözülmek anlamında "se décomposer", İngilizce metinde çökmek anlamında "decline", Şerif Hulusi çevirisinde "dağılıp gitmek"

25 Proudhon'un 1846 tarihli eserine atıf: Système des contradictions économiques ou Philosophie de la misère, Ekonomik Çelişkiler Sistemi veya Felsefenin Sefaleti.

26 Rusça metinde de Fransızca.

umutsuz bir girişim olurdu. Öğretinin zayıflığı, ilk günahı, aslında geleceğin ekonomik örgütlenmesinde üreticiler arasındaki karşılıklı ilişkilerin nasıl olacağının çıkarsanabileceği biricik öncülleri oluşturan, meta ve değişim değeri kavramlarındaydı. Proudhoncu teorilere göre Rusya'nın bugünkü ortaklaşmacı tarımının meta üretimini dışlamamasının özel bir önemi yoktu. Evrimin belli bir aşamasında meta üretimini kapitalist üretime dönüştüren[27] "önüne geçilmez içsel diyalektik"ten Proudhoncunun haberi bile yoktur. Meta üretimi, birilerini nüfusun kalanının sömürücüsü haline getirmek üzere, bu "anadan doğma komünistler"in bir kısmına "iyi edinilmiş" sermayeler sağlama tehdidinde bulunmaktadır. Ama meta üretiminin bu eğilimiyle mücadele etmek için "otonom" bireylerin, komünlerin ve loncaların dağınık çabalarının yetip yetmeyeceğini sormak, Proudhon'un Rus yeğeninin aklına bile gelmez. Anarşist, sosyalist devrimde devletin yapıcı rolünü inkâr eder, çünkü bu devrimin görevini ve koşullarını anlamaz.

Burada genel olarak anarşizmin ve özel olarak "Bakuninciliğin" ayrıntılı çözümlemesini yapamayacağız.[28] Yalnızca bir noktaya okurun dikkatini

---

27 Bak. Karl Marx, *Kapital*, (Almanca) 2. baskı, s. 607-608

28 Rittinghausen'in Proudhon'a yönelttiği itirazı hatırlatmakla yetinelim: "Halkın dolaysız yasama yetkisi teorisinin yorulmak bilmez savunucusu şöyle diyordu: 'Otorite ve bütün biçimleriyle hükümet, yönetim... bütün bunlar *toplumun insanların nesnelerle ve dolayısıyla birbirleriyle ilişkisine toplumun müdahalesi* anlamına gelen bir alanın iyi kötü tanımlanmış veya belirlenmiş biçimleridir'... Denesin bakalım, desin ki, 'Hayır, insanların nesnelerle ve dolayısıyla birbirleriyle ilişkilerine toplumun müdahalesi olmamalıdır!' ve zihinsel çabalarının bu sonucunu suratına çarpsın." (Bak. *Législation directe par le peuple et sas adversaires* [Halkın doğrudan yasama yetkisi ve bunun muhalifleri,[Brüksel, 1852] s. 194-195) Rittinghausen "sorunun bu biçimde konmasının, çözülmesi anlamına geldiğini" düşünüyordu: Çünkü 'Proudhon *bir toplumsal müdahalenin gerekliliğini* kabul ediyordu." Lakin çırakların ustadan daha ileri gidebileceklerini, anarşizm teorisinin "toplumsal şekilsizlik" (amorfluk) teorisi halinde yozlaşacağını öngörmemişti. Günümüz anarşistleri, defalarca yayınlarında ilan ettikleri gibi, toplumun bireyler arasındaki ilişkilere her tür müdahalesini reddediyorlar. (Yazarın notu)

Moritz Rittinghausen, (1814-1890) 1848'de Marx ve Engels'le birlikte *Neue Rheinische Zeitung*'a yazılar yazdı. Birinci Enternasyonal üyesi Alman düşünür ve siyasetçi. Doğrudan yerel bir yasama sistemini savunuyordu. Proudhon'la aralarındaki tartışmada Proudhon, Rittinghausen'in yaklaşımının, merkezdeki, uzaktaki bir meclise temsilci seçmekten bile daha kötü olduğunu savunmuştur. Doğrudan yasamanın tek tip, kısıtlayıcı yasalar üreteceğini, seçilmiş yasama görevlilerine dayanan sistemin biraz daha esneklik ve çeşitlilik barındıracağını düşünüyordu. (Türkçeye çevirenin notu)

çekmek istiyoruz. Proudhon da Rus anarşistler de, pratik programlarının temel doğması olarak "siyasete müdahalesizlik" dogmasını ortaya atmakta, kendi açılarından tamamen haklıydılar. Özelde Rus yaşamının toplumsal ve siyasal bileşimi, bütün anarşistlerin "siyaset"i yadsıma zorunluluğunu, sanki haklı çıkartıyordu. Siyasi hareketlenme alanına inmeden önce Rusya'nın "tebaa"sının bir *yurttaşa* dönüşmesi, yani asgari düzeyde siyasal haklara ve her şeyden önce istediğini düşünme ve düşündüğünü söyleme hakkına sahip olması gerekir. Bu sorun, pratikte "siyasal devrim" sorununa varır. Batı Avrupa'nın deneyimi, bu tür devrimlerin halka herhangi bir yarar sağlamadığını ve sağlayamayacağını bütün anarşistlere açıkça "göstermiştir." Kamu işlerine katılma yoluyla halkın siyasi olarak eğitilmesi gerektiğine gelince, böyle bir şey söz konusu değildir. Şu basit nedenle: Anarşistlerin, bu tür bir katılımı kitleler için eğitici değil, bozucu saydıklarını daha önce gördük. Çünkü katılım kitlelerde "devlete yönelik inancı", ardından devletçiliği geliştirecek, ya da rahmetli Bakunin'in dediği gibi kitleleri "resmi ve toplumsal zehirle zehirleyecek, dikkatlerini şimdilik yararlı ve kurtarıcı biricik şeyden, yani isyandan, hiç olmazsa bir an için başka yöne çekecektir."[29] Aynı zamanda, "isyancılar"ımıza özgü felsefesine göre, Rus halkı, devlete karşı duyduğu nefreti bir dizi irili ufaklı hareketle göstermiştir ve sonuç olarak siyasal açıdan olgun sayılmalıdır. O halde her tür "politikaya[30] bulaşmaya" paydos! Halka devlete karşı mücadelesinde yardımcı olalım. Halkın dağınık çabalarını tek bir devrimci akım halinde birleştirelim. O zaman bu çarpık yapı çökecek, onun çöküşü de toplumsal özgürlük ve ekonomik eşitlik çağının açılışı olacaktır. "İsyancılar"ın programını bu birkaç sözcük ifade etmeye yeter.

Rus devrimci fraksiyonlarının programının bu özetinde, ihtiyar Friedrich Jacobi'nin[31] "bütün anayasaların" şeytanla yapılan az çok kârlı sözleşmeler

29 Bakunin'in karakteristik ve çok ilginç broşürü, *Bilim ve Devrim Davası*'na bakınız.

30 Fransızca çeviride siyasetin çirkinliğini ifade eden negatif bir terim olarak "politicaillerie", Hulûsi çevirisinde "hasis ve bayağı siyaset" kullanılmış. İngilizce metinde ise böyle bir vurgu bulunmuyor.

31 Friedrich Heinrich Jacobi (1743-1819): Nihilizm terimini ilk kullanan kişi olarak ünlenen Alman şair ve filozof. Goethe'nin yakın dostuydu. Nihilizmi aydınlanmanın neden olduğu en büyük kusur sayıyor, seküler felsefelerin karşısına dinselliği çıkarıyordu.

olduğunu söyleyen teorisini unutmamak, bu teorinin tipik biçimde Narodnik ve anarşistlere ait olmadığını da gözden kaçırmamak gerekir. Engels ile Tkaçov arasındaki polemikten haberdar olan okur, *Nabat*[32] yöneticisinin, Bakunincilerle pratik mücadele konusundaki farklı yaklaşımlarına karşın, ülkemizin siyasi ve toplumsal durumu hakkındaki görüşlerini bütünüyle benimsediğini de hatırlar. Tkaçov sorunu Rusya'nın kendine özgülüğü ve "Rus halkının doğuştan komünist eğilimleri" diyebileceğimiz aynı mercekten görüyordu.[33] Tkaçov, iyi bir Blankist olarak, elbette "siyaset"i reddetmiyor, bunun yerine siyaseti yalnızca iktidarı ele geçirmek amacı güden bir komplo biçiminde anlıyordu. Kuşkusuz bu amaç o zamanki Blankistlerimizin bütün görüş alanını öylesine kaplamıştı ki, kendi kendileriyle çelişkiye düşüyorlardı. Tutarlı olabilmek endişesiyle, eylemlerinin, yalnızca vurulacak darbenin hedeften kıl kadar sapmaması halinde ilerleme amacına hizmet edeceğini kabul etmek durumunda kaldılar. İktidarı alma girişimi başarısızlığa uğrarsa, komplo açığa çıkartılırsa veya devrimci hükümet liberal parti tarafından devrilirse, Rus halkı, herhangi bir şey kazanmak bir yana, çok şey yitirme riskiyle karşılaşacaktı. Hele son seçenek bir felaket olurdu. Liberaller "mutlak ölçüde saçma" ve "saçma ölçüsünde mutlak" modern monarşiye göre mücadele edilmesi çok daha zor, güçlü bir hükümet kurmaktan geri durmayacaklardır. "Ekonomik ilerleme ateşi, halkın yaşamının radikal temellerini imha edecektir. Değişim gelişecek,

---

32 Adı tehlike çanı, alarm anlamına gelen, Piyotr Nikitiç Tkaçov'un 1875-1881 yıllarında önce Cenevre'de, sonra Londra'da çıkardığı dergi. Narodizmin teorisyeni sayılan Tkaçov bu dergideki yazılarında iktidarı ele geçirmek ve Rusya'da bir toplumsal yenilenme sağlamak için devrimcilerin gizli örgütlenmelerini savunuyordu. Tkaçov daha önce 1874'te Zürih'de "Bay Friedrich Engels'e Açık Mektup" başlıklı bir yazı yayınlamıştı. Engels bu yazıya 1875'de *Volkstaat* dergisinde (sayı 36) "Soziales aus russland", Rusya'da toplumsal sorunlar, başlıklı bir makaleyle yanıt verdi. Aynı makaleyi 1894'te tamamlayıcı notlar ekleyerek yeniden yayınladı. Engels şöyle diyordu: "Bundan daha kolay, daha hoş bir devrim düşünülemez. Ülkenin üç dört yerinde aynı anda isyan çıkarmak yetiyor. 'Doğuştan devrimci olanlar', 'pratik zorunluluk', 'yaşama içgüdüsü' gerisini 'kendiliğinden' getirir. Madem bütün bunlar böyle inanılmaz ölçüde kolaydı, öyleyse neden bunca zamandır devrim olmadı, neden halk kurtulmadı, neden Rusya örnek bir sosyalist ülke haline gelmedi? Bunu anlamak gerçekten imkansız."

33 İkna olmak için Engels'e Mektup ile Bakunin'in yukarıda alıntı yapılan broşürünü karşılaştırmak yeterli olacaktır.

kapitalizm kendini tahkim edecek, köy komünü[34] ilkesi yok olacaktır. Tek sözcükle, zamanın akıntısı, üstüne çıkıp elini uzatsan komünizm göklerine değeceğin taşı alıp götürecektir. Başarısızlık halinde Rus Blankistleri kurtuluş davasına korkunç bir zarar vermiş olacaklarından, öz oğlunu öldürme riskiyle karşılaşan Guillaume Tell'in trajik durumuna düşeceklerdir.[35] Şu farkla ki, İsviçreli efsanevi "isyancı"nın hitabındaki kuvvet bizimkilerde olmayacak ve yaşamındaki "radikal temeller" hakkındaki görüşleri öğrenen ve bu program hakkında fikri sorulan halk da

"At okunu! Korkmuyorum!" demeyecekti.

Bu kadar dar ve umutsuz bir Rus tarihi felsefesinden, doğal ve mantıksal olarak, ülkenin ekonomik geriliğini devrimin en güvenilir müttefiki, durgunluğu "asgari program"ımızın birinci ve biricik maddesi sayan şaşırtıcı bir sonuç çıkar. *Nabat*'ın Kasım 1875 tarihli ilk sayısında şunları okuyoruz: "Her geçen gün bize yeni düşmanlar kazandırmakta, rakip konumda yeni toplumsal etkenler yaratmaktadır. Alevler var oluş biçimlerimizi de yalamaya başlıyor. Eski durum ölüyor, katılaşıyor. Ancak ekonomik ilerleme bunları hayata döndürecek, yeni bir ruh aşılayacak, şimdilik yoksun bulundukları güç ve cesareti verecektir." Böyle gidiyor. Ama İncil'deki öyküde Yeşu[36] güneşi durdurmayı başarmışsa da, mucizeler devri artık kapandı.

---

34 Birinci Türkçe baskıda köy komünü için kitabın daha ileri sayfalarında düşülmüş dipnot: "Toprağın köylüler tarafından ortaklaşa işletilmesi şekli. Bu işletmenin özellikleri şunlardır: Toprakların zorunlu olarak dinlendirilmesi, orman ve meralara bölünmez bir şekilde tasarruf, zincirleme kefalet, toprakların zaman zaman yeniden dağıtılması, kendisine düşen toprağı reddetmenin, satın alınanın ve satmanın imkansız olması.
Lenin'e göre, 'Zirai komün (bu çeviride köy komünü) köylüleri proleterleşmekten esirgemek şöyle dursun, aslında köylüleri küçük komünlere ve bütün 'varlık sebebi'ni kaybetmiş kategorilere bağlıymış gibi tecrit eden bir ortaçağ bölmesi rolü oynamaktadır." (Lenin, *Tüm Eserler*, Rusça baskı, 15. cilt, "19. yüzyıl sonunda Rusya'da toprak meselesi")

35 Bu pasajın yalnızca İngilizce çevirisinde "öz oğlunu öldürme riskiyle karşılaşan" ifadesi geçiyor.
Guillaume Tell 14. yüzyıl başlarına dayanan yarı efsanevi bir İsviçre halk hikâyesidir. Bölgenin Avusturyalı valisinin uyguladığı keyfi zulüm Tell'i oğlunun başındaki elmayı okla hedef almaya zorlamaya kadar gider. Tell elmayı vurur. Efsanenin devamında Tell, valiyi de öldürecek ve Avusturyalıların kovulmasına varan bir halk ayaklanmasının fitilini ateşleyecektir. Friedrich Schiller (1759-1805) tarafından oyun olarak yazılmıştır.

36 Yeşu ya da Joshua, Josué, İbranilerin Musa'dan sonraki büyük liderlerinden biri. Kenan topraklarını ele geçirmiştir. Kutsal kitaba göre Kudüs kralıyla savaşında, zaferinin tamam-

Çıkıp "Üretici güçler, durun! Kapitalizm, kıpırdama!" diyecek bir siyasi parti de yok. Devrimcilerin korkularına da, gericiliğin yakarmalarına da, tarih kulak asmıyor. "Ekonomik ilerleme", anarşistlerin ya da Blankistlerin emellerine erişmelerini beklemeyip kendi işini görüyor. Petersburg'da kurulan her fabrika, Yaroslavl'da bir zanaatçının işe aldığı her işçi, devrim için ölümcül olduğu söylenen "ilerleme ateşini" canlandırmakta, sonuç olarak da halkın zaferini daha az olanaklı hale getirmektedir. Rusya'daki çeşitli toplumsal güçler arasındaki karşılıklı ilişkileri bu şekilde ele alan bir görüş devrimci diye nitelenebilir mi? Hiç sanmıyoruz. Sadece lafta değil özde devrimci hale gelmek için, Rus anarşistleri, Narodnikleri ve Blankistleri, her şeyden önce kafalarını devrimcileştirmeli ve yeni, daha düz ve iyi yapılmış bir yol açılana kadar önlerine düşmesi için tarih anaya yalvaracakları yerde, devrimin başına geçebilmek için tarihsel oluşumu anlamayı öğrenmelidirler.

Vperyod grubu bu yeni ortaya atılan görüşlerdeki hamlığı ve yanlışlığı anlıyordu. Pratik deneyimin eski anarşist Narodnizmin temellerini hayli kemirdiği, hareketin tüm taraftarlarının programlarının ciddi biçimde gözden geçirilmesi gerektiğini gördüğü bir dönemde, Vperyod devrimciler arasında entelektüel bir etkinlik kurabilirdi. Teorik ve pratik tüm ilkelerin sistematik bir eleştirisinin yapılmasıyla, kendini hissettiren dönemeç daha kesin, daha geri dönüşsüz kılınabilirdi. Sosyal-demokrat görüşlere neredeyse bütünüyle bağlandıkları için, Narodnik gelenekten bütünüyle özgürleştikleri için, bu eleştiriyi yapmaya en uygun olan Vperyod grubuydu. Ama bu amaca varmak için, söz konusu eleştiri, devrimcilerimizi gittikçe siyasi mücadeleye doğru iten Rus gerçeğinin günlük zorunluluklarını *mahkûm etmemeli, açıklamalı* ve *ders çıkarmalıydı*. Oysa "İleri"ciler "siyaset"i reddetmekte anarşistlerden geri durmuyorlardı. Burjuva devletinin siyasi yaşamına karışmayı sosyalizmin yasakladığını düşünmüyorlardı elbette. Batı sosyal-demokrasisinin programını da neredeyse bütünüyle benimsiyorlardı. Ama işçi sınıfını ayrı bir siyasal parti halinde örgütleme hakkının, bugünün "yasal" devletinde pek pahalıya, burjuvazinin kendi zaferini kazanması ve kapitalizm devrinin gelmesiyle birlikte işçi sınıfının

---

lanması için güneşe durmasını emreder.

kaderinin de kötüleşmesi pahasına satın alındığını düşünüyorlardı. Durumu değerlendirmek için yalnızca milli gelirin dağılımını değil, *üretim ve değişimin bütünsel örgütlenmesini*, yalnızca işçiler tarafından tüketilen *ortalama ürün miktarını* değil, bu ürünlerin kazandığı *görünümünü*,[37] yalnız sömürünün *yoğunluğunu* değil, hepsinden önce *biçimini*, yalnızca işçi kitlelerinin köleleştirilme olgusunu değil, bu olgunun etkisiyle işçinin aklında doğan veya doğabilecek olan *fikir* ve *kavramları* da dikkate almak gerekir.[38] Fabrika işçisinin, sosyalizme geçici çıkarlarla bağlanan köylüden daha alıcı olduğunu zor kabul ediyorlardı; ama özellikle doğal ekonomiden para ekonomisine geçişin işçi kitlelerinin kendi ekonomik kurtuluşları uğruna bilinçli bir harekete girişme olanağını artırdığını kabul etmeleri daha da zordu. Marx öğretisinin felsefi ve tarihsel bölümü, onlar için sayfaları açılmamış bir başucu kitabıydı. Propagandalarının her şeye kadir olduğuna o kadar inanmışlardı ki, bu propagandaya toplumsal yaşamın nesnel koşullarında bir destek aramıyorlardı. Ütopik dönemin sosyalistleri gibi, bunlar da ülkenin toplumsal devrime kadar uzayan gelecekteki bütün tarihini bu propagandaya indirgiyorlardı. Sorun böyle konduğunda, aynı anarşistler gibi Proudhon'un ünlü cümlesini gülünç biçimde tekrarlayabilirlerdi: *"la révolution est au-dessus de la politique"*, devrim siyasetin üstündedir.[39] Ama tam da, hareketimizi 1880 yıllarına doğru saplandığı ölü noktadan kurtarmalarını asıl engelleyen neden, bir yandan her türlü siyasi mücadeleyi reddetmeleri, diğer yandan da, bugünkü siyasi koşullarda az çok güçlü bir işçi partisi yaratmanın olanaksızlığıdır.

Hareketimize yeni bir hamle yaptırma onuru, tartışmasız "Halkın İradesi"ne aittir.[40] Bu eğilime yapılan saldırıları herkes hâlâ hatırlar. Bu satırların yazarı da, kendini söz konusu grubun kararlı hasımları arasında saymaktadır ve siyasi özgürlük uğruna girişilen mücadelenin Rusya'da günün sorunu olduğunu bugün bütünüyle kabul etmekle birlikte, bu

37 Yani ürünlerin meta olup olmadıkları, pazara çıkmaksızın, dolaysız olarak üreticinin ailesi, şefi ya da devlet tarafından tüketilip tüketilmediği.

38 *Vperyod* dergisi yayın kurulundan değil, bu derginin Rusya'daki taraftarlarından söz ettiğimizin dikkate alınmasını rica ederiz.

39 Rusça orijinalinde de Fransızca.

40 İngilizce çeviri metinde Narodnaya Volya.

grubun yayınlarında öne sürülen görüşlerin herhangi birine katılmamayı da sürdürmektedir. Ama bu durum yazarı, bölünme sırasında[41] "Toprak ve Özgürlük"[42] içinde patlak veren tartışmalarda "Halkın İradesi" taraftarlarının pratik deneyimimiz alanında kaldıkları sürece bütünüyle haklı olduklarını kabul etmesine de engel olmamaktadır. Bu deneyim, o zamandan beri göze çarpan ve beklenmedik birtakım sonuçlar, beklenmedik oluşu nedeniyle de bizim hâlâ çıkarmaya cesaret edemediğimiz bir takım sonuçlar doğurdu. "Devlete karşı" pratik mücadele girişimleri, o zamandan beri esas olarak şu fikre götürmeliydi: Rus "isyancı", yürüttüğü ajitasyonu, aşılmaz koşulların zorlaması ile genel olarak devlete değil, mutlakiyetçi devlete yöneltmek, devlet fikri ile değil, bürokrasi devleti ile mücadele etmek, halkın tam ekonomik kurtuluşu adına değil, çarlık otokrasisi tarafından dayatılan ve halkı ezen yüklerin kaldırılması adına mücadele etmek zorunda bulunuyordu. Halkın hoşnutsuzluğunun bütün, ya da neredeyse bütün dışavurumlarının kökeninde, elbette toprak sorunu bulunuyordu. "Toprağın gücü"nün kendini, bütün yapısında, hem özel hem kamu yaşamındaki bütün ihtiyaçlarında hissettirdiği tarımsal bir nüfus için başka türlü de olamazdı. Toprak sorunu acil çözüm bekliyordu, ama neden olduğu hoşnutsuzluk hiç de siyasal değildi. Köylüler bu işin çözümünü sakin bir güvenle yukarıdan bekliyorlardı: toprağın yeniden paylaşılması için değil, yönetimin eziyetlerine, fazla ağır vergi yüküne, borçların ödenmesinde başvurulan Asyaî yöntemlere karşı "ayaklanıyorlardı." Aktif protesto olaylarının çoğunda, o zamanlar hepimizin sandığı gibi, "Toprak ve Özgürlük" (Zemlya i Volya) formülü değil "yasal bir devlet" formülü geçerlilik taşıyordu. Ama öyle de olsa, devrimcilerimiz, köy komünlerinin mutlak monarşiye karşı iyi düşünülmemiş ve dağınık düzen giriştikleri mücadeleye katılmayı görev saymış da olsalar, artık çabalarının anlamını daha iyi kavramanın ve hedef konusunda daha büyük

41 Voronej Kongresinde (1879) Toprak ve Özgürlük (Zemlya i Volya) ikiye bölündü: Terörizmi savunan Halkın İradesi (Narodnaya Volya) ve terörün yararını reddeden Kara Paylaşım (Çernyi Peredel). Plehanov 1879-1882 yıllarında Kara Paylaşım'da yer aldı. O dönemki esprili bir deyişe göre "Toprak ve Özgürlük bölününce Toprağı Kara Paylaşım aldı, Özgürlük ise Narodnaya Volya'ya kaldı." (ç.n.)

42 İngilizce metinde Zemlya i Volya.

bir açıklıkla mücadeleyi sürdürmenin zamanı gelmemiş miydi? Rusya'nın bütün ilerici ve canlı güçleri bu mücadeleye çağırmanın, bu mücadele için en geniş birliğin formülünü bulduktan sonra da, mutlakiyetçi rejimin en can alıcı yerine saldırmanın zamanı gelmemiş miydi? Bu sorulara olumlu karşılık verirken "Halkın İradesi" geçmiş yılların devrimci deneyiminden ders almış oluyordu yalnızca. Siyasi mücadele bayrağını açmakla da bu ibret dersini cesaretle uygulamaktan, nereye gittiğimizi bilmeden tuttuğumuz yola bilinçli olarak devam etmekten başka bir şey yapmadı. "İsyancı" hareket mantıksal biçimde "terörizm"i doğurdu.

Ancak Narodnaya Volya'nın ortaya çıkmasıyla, devrimci hareketimizin bu mantıksal gelişmesi, siyasal değerlendirmelere yabancı kalınan o eski güzel zamanların popülist teorileriyle tatmin olamayacağı bir aşamaya girmektedir. Genel olarak düşünce tarihinde, özel olarak devrimci düşüncenin tarihinde, pratiğin teoriyi aştığı örnekler ender değildir. Bir taktik değişikliğine giderken, programda belli bir düzeltme yaparken, çoğu zaman devrimciler, çevrelerinde genel kabul gören düşünceleri nasıl bir teste tabi tuttukları konusunda kuşkucu davranmazlar. Gerçekten de birçoğu, aslında eski teorilerin içinden doğup onları aşan ve yeni bir öğreti haline gelmeye hazır yeni eğilimleri temsil etmelerine karşın, aynı öğretinin ruhuna uygun hareket ettiklerinden emin olarak hapislerde, idam sehpalarında can vermişlerdir. Narodnaya Volya'nın doğrultusu belirginlik kazandığından beri bizde de böyle oldu. "Halkın İradesi" eski Narodnik görüşler açısından eleştiri karşısında direnemezdi. Narodnizm her türlü devlet kavramını kategorik olarak reddediyordu; Narodnaya Volya devlet aygıtına dayanarak toplumsal reform planlarını uygulamayı tasarlıyordu. Narodnizm her tür "siyaset"i aforoz ediyordu; Narodnaya Volya "demokratik siyasal devrim"i en güvenilir "toplumsal reform aracı" olarak görüyordu. Narodnizm programını köylü nüfusun talepleri ve idealleri dediği şeyler üstüne kuruyordu; Narodnaya Volya esas olarak kentli ve sınai nüfusa seslenmek, bu kesimlere programında en önemli yeri ayırmak durumundaydı. Aslında Narodnaya Volya bütün noktalarda Narodnizmin mutlak karşıtıydı. Birbirleriyle anlaşmazlığa düşen taraflar Narodnizmin ilkelerine başvuruyordu ve bu durumda "yenilikçilere" hak verilmesine

olanak yoktu. Pratik etkinlikleri teorik anlayışlarıyla iflah olmaz biçimde çelişiyordu. Narodnaya Volya'nın programına, yoksun bulunduğu birliği ve mantığı kazandırmak için, bu yaklaşımları bütünüyle yeniden gözden geçirmek gerekiyordu; taraftarlarının pratik devrimci eylemine, hiç olmazsa, sosyalistlerimizin zihinlerinde bir teorik devrim *eşlik etmeliydi*; Kışlık Sarayı havaya uçururken[43] eski anarşist ve Narodnik geleneklerimizi de havaya uçurmak gerekiyordu. Ama burada da fikirler eşyaların gerisinde kaldı; ve fikrin eşyaya ne zaman yetişeceğini öngörmek güç. Narodnizmle ilişkilerini kesmeye bir türlü karar veremeyen yeni eğilim kendi programındaki çelişkileri, hiç olmazsa görünüşte halleden kurgulara başvurmak zorunda kaldı. Rusya'nın "kendine özgülüğü" görüşü yeniden ortaya atıldı. Daha önce her türlü siyaseti toptan reddetmeye götüren bu yaklaşım, şimdi Rus toplumsal gelişmesinin özgünlüğünün, tam olarak, ekonomik sorunların devlet müdahalesiyle çözülmesinden ve böyle çözülmek zorunda olmasından ibaret olduğunu göstermeye çalışıyordu. Batı ekonomi tarihi hakkında bizdeki son derece yaygın cehalet nedeniyle bu tür "teorilere" kimse şaşırmıyor. Rusya'da kapitalist birikim dönemi Batıdaki kapitalist üretim dönemi ile karşı karşıya kondu;[44] ve ekonomik evrimin bu iki aşaması arasındaki kaçınılmaz benzemezlik durumu, önce bizim kendine özgülüğümüzün, sonra da Narodnaya Volya'nın üzerine bu özgünlüğü oturttuğu programın en ikna edici kanıtlanışı sayılmaya başlandı.

Devrimci yazarlarımızın da -Rus yazarlarının çoğunluğu gibi- "Batı"yı Weinberg'in[45] öyküsündeki Yahudi öğrencinin gözünden gördüklerini, dünyayı "Rusya ve Yabancı Ülkeler" diye iki eşit parçaya böldüklerini

43 Çarlığın Petrograd'daki kışlık sarayı 5 Şubat 1880'de havaya uçuruldu. Eylemi planlayan Stepan Khalturin liderleri arasında bulunduğu "Kuzey Rus İşçileri Birliği" adlı örgütün dağılmasından sonra Narodnaya Volya'ya geçmiştir. Khalturin'i konu alan ve adını taşıyan bir Sovyet filmi 1925'te yönetmen Aleksandr İvanovskiy tarafından yapıldı. Khalturin, Kirov oblastında (idari bir bölümleme) bir kasaba olan Orlov'a 3 kilometre mesafedeki Khalevinskaya'da doğmuştu. 1923-1992 yılları arasında Orlov kenti bu ünlü Rus devrimcisinin adını taşımıştır.

44 Kitabın birinci baskısında "Batıdaki ticari özgürlük dönemi" (Fransızca Sovyet baskısı notu)

45 Muhtemelen Rus-Ukraynalı yazar Paul Weinberg'den söz ediliyor (doğumu: 1840, Odessa)

eklemeye gerek var mı? Gezegendeki ilgi çekici biricik fark bu iki "yarı"yı birbirinden ayıran, "yabancı ülkeleri" bütünüyle tek biçimli, türdeş hale getiren farklardır. Bizim "özgün" yazarlar bu usta işi coğrafyaya tek bir yenilik getiriyorlar: "Yabancı Ülkeleri" Doğu ve Batı diye bölüyor ve artık kafa yormayı bırakıp, kendisine yeni bir Gök İmparatorluğu rolü verildiğini gören "şanlı vatan"ımızı bu "Yabancı Ülkeler"le karşılaştırıyorlar. İtalya'nın tarihsel gelişimi Fransa'nınkiyle özdeş kılınıyor; İngiltere ve Prusya'nın ekonomi politikaları arasında herhangi bir ayrım gözetilmiyor; Colbert[46] Richard Cobden'la[47] aynı sepete konuyor; Friedrich List'in[48] "vatansever" özgünlüğü, Turgot'nun[49] öğüdüne uyup devletlerin var olduğunu, bunların sınırlarının ve kendilerine ait örgütlenmeleri olduğunu unutmaya çalışan "batılı" iktisatçılar kalabalığı içinde yitip gidiyor. Gecenin bütün kedileri gri göstermesi gibi, kendine özgülüğümüzün yansıttığı ışık da, "Batı" ülkeleri arasında toplumsal durum açısından mevcut bütün farkı siler. Şu açık bir gerçektir: "Franklar" uzun zamandır "burjuvalaştıkları" halde, "yiğit Ruslar", "ilk insanlar"ın bekâretini korumuş ve seçilmiş bir halk olarak, kurtuluşa doğru kendilerine özgü yoldan ilerlemektedirler. Vaat edilmiş

46 Jean-Baptiste Colbert (1619-1683): Kral 14. Louis'nin önce bakanı, sonra başbakanı. Koruyucu önlemler alarak Fransız sanayi ve ticaretini geliştirmiş, yabancı ülkelerden Fransa'ya zanaatçı getirmiş, devlet elindeki sanayi kurumlarının sayısını artırmış, devlet maliyesini yeniden düzene kavuşturmuş, adalet mekanizmasını ve deniz ordusunu yeniden örgütlemiş, emeklilik kurumunu kurmuş, Doğu Hindistan şirketinin gelişmesi için çaba göstermiş, böylece Fransız burjuvazisinin gelişmesine büyük ölçüde hizmet etmiştir.

47 Richard Cobden (1804-1865): İngiliz sanayici, iktisatçı ve devlet adamı. Serbest değişimin savunucusudur. 1838 Anti-Corn Law League (Tahıl Yasasına karşı Birlik) kurucularından ve yöneticilerindendir. Gümrük koruma sistemine karşı çıkmıştır, 1846-1851 yıllarında bu sistemin yasal düzenlemelerini kaldıran kişidir. Devletin, ekonomiye ve başka ülkelerin içişlerine karışmasını reddediyordu. (1815 ve 1846 Tahıl Yasaları İngiltere'deki tipik korumacı uygulamaları temsil ediyordu.)

48 Friedrich List (1789-1846): Ticaret ve sanayinin dış rekabete karşı korunmasını savunuyordu. Alman sanayini korumayı öngören ve Alman birliğinin önemli bir adımını oluşturan 1833 Alman Gümrük Birliğinin örgütlenmesine katkıda bulundu. Başta 1841 tarihli *Ulusal Siyasal İktisat Sistemi* olmak üzere eserlerinde Britanya'nın ikiyüzlü serbest ticaret öğretisini eleştirmiştir. Büyük toprak sahipleri ile burjuvazi arasında işbirliğinden yanadır.

49 Anne Robert Jacques Turgot, Baron de l'Aulul (1727-1781): Fransız liberal iktisatçı ve yönetici. Bakanlık yapmış, iç gümrükleri kaldırmaya, ticaret ve sanayiyi serbestleştirmeye çalışmıştır.

topraklara ulaşmak için tek yapmaları gereken, özgünlük yolundan hiç ayrılmamak, Rus sosyalistlerinin programlarının batılı bilimsel sosyalizmle ve hatta kendi öncülleriyle çelişmesine hiç şaşırmamaktır.

Narodnaya Volya'nın pratik programını, Narodnik teorilerle çerçeveletmek için çabucak uydurulan bu kurguların tipik bir örneği, genel oy hakkını elde etmemiz durumunda, gelecekteki Rus Kurucu Meclisinin yüzde doksanının toplumsal devrim taraftarlarınca kazanılacağı kehanetidir. Özgücülük teorisi bu noktada Herkül Sütunlarına[50] dokunur; onları geçtiğinde ise en kaba sağduyunun darbeleri altında mahvolmak tehlikesiyle karşılaşacaktır. Eski Narodnik imanlılar bu teoriye kuvvetle bağlanmakla beraber, söz konusu özgücülük dogmasının hâlâ kimi rötuşlar gerektirdiğini kabul ediyorlardı. Kimileri yiğitlik ve bağımsızlık yumrusunun –pardon çok özür dilerim– duygusunun Rus halkında henüz embriyon halinde bulunduğunu düşünüyorlar. Başkaları ise halkın kendine özgü karakterini daha az kendine özgü olmayan devrimci örgüt içinde ifade etmeye çalışıyorlardı. Ama hepsi de halk kitleleri içinde önceden yapılacak bir hazırlık çalışmasının zorunlu olduğunu kabul etmişlerdi. Narodnaya Volya daha ileri gitti. Bu derginin ilk sayılarında çıkan başmakaleler bu türlü bir çalışmanın öncelikle kısır ("Buzda çırpınan balık gibi halk içinde çırpınmak")[51] ve üstelik, -toplumsal devrimden yana yüzde doksan oranındaki milletvekilleri, Rus Narodniklerinin isteklerini hayata geçirmek için fazlasıyla yeterli olacakları için- gereksiz olduğu fikrini geliştirmektedir. Narodnaya Volya'nın programının kendini Narodnik bir havaya büründürmesi için, Narodnik öğretinin ayırt edici özelliklerini saçmalık derecesinde uçlara taşımaktan başka yolu yoktu.

Narodnaya Volya'nın kurgularının olumsuz yanını oluşturan da budur. Bu kurgular Rus devrimcilerine kendi Narodnik programlarındaki "özgün"

50 Efsaneye göre Herkül göğü omuzlarıyla kaldırmış, dağları birbirinden ayırıp Cebelitarık Boğazını açmıştır. Cebelitarık Boğazına Herkül Boğazı, iki yakadaki dağlara Herkül Sütunları denir. Burada sınır, uç nokta anlamına kullanılıyor.

51 Plehanov bu sözleri Narodnaya Volya'nın 1 Ekim 1879 tarihli ilk sayısındaki başmakaleden almıştır: "Hükümete karşı mücadelede ve siyasi kargaşalıkta girişimi ele alacak mıyız, yoksa buz içinde çırpınan balık gibi halk içinde çırpınıp kuvvetlerimizi boşuna harcayarak siyasi eylemden habersiz kalmakta devam edecek miyiz?"

nitelikleri karikatürize ederek eleştirel düşünceyi uyandırmıştır. Ama bu kurguların olumlu değerlerinden pek söz edilemez. Geçici olarak, pratik çalışmaları için bir teorik temele gereksinim duyan mücadele insanlarının enerjisini geçici olarak güçlendirmişlerdir; ancak, bu üstünkörü iliştirilmiş halleriyle, ciddi bir eleştirinin en hafif dokunuşuna bile dayanamamışlar, yaşadıkları çöküş, bunların bayrağı altında girişilen mücadeleyi de tehlikeye atmıştır. Narodnaya Volya, ortodoks Narodnizmin bütün geleneklerine pratik eylemiyle öldürücü bir darbe indirdikten sonra, devrimci hareketin Rusya'da ilerlemesi için bunca şey yaptıktan sonra, haklı olduğunun kanıtını bugünün bilimsel sosyalizminden başka bir yerde ne bulabilir, ne de –zaten– aramalıdır. Ama bu yeni görüşü benimsemek için, programını baştan aşağı düzeltmeye koyulmalıdır. Çünkü bu programdaki teorik yanlışların ve boşlukların kendi pratik eylem alanını ölümcül biçimde daraltması kaçınılmazdır.

Bu gözden geçirmenin hangi yönde yapılması gerektiğini söylemeden önce, çizdiğimiz plana uyarak bilimsel sosyalizmin işçi sınıfının siyasi hareketleri karşısındaki tutumunu tanımlamaya çalışalım.

II

Peki nedir bilimsel sosyalizm? Bu terimden ütopik sosyalizmden hareketle, bir yandan Hegel felsefesinin, öte yandan klasik iktisadın etkisi altında 1840 yılından sonra gelişmeye başlayan komünist öğreti anlaşılır. Bu öğreti ilk kez bütün insan uygarlığının evrimi için geçerli bir açıklama sunmuş, burjuva kuramcıların safsatalarını hiç acımadan yıkmış, "zamanının bütün bilgisini" işçi sınıfının hizmetine vermiştir. Bu öğreti sosyalizm düşmanlarının bilimsel zaafını bütün çıplaklığıyla kanıtlamakla yetinmemiş, Haym'ın Hegel felsefesi hakkındaki formülünü tekrarlamak gerekirse "yenilgiye uğrattığı bütün fikirleri zafer arabasına bağlayarak"[52] yanlışın tarihsel açıklamasını da göstermiştir. Darwin şaşılacak derecede sade ve bir o kadar bilimsel türlerin kökeni teorisiyle biyolojiyi zenginleştirmişti. Onun gibi, bilimsel sosyalizmin kurucuları da, üretici güçlerin gelişmesinde ve geri "toplumsal üretim ilişkileri"ne karşı mücadelelerinde, toplumsal örgütlenme türlerinin değişimi gibi büyük bir ilkeyi görmemizi sağladılar. Bu sosyalizmin kurucuları olarak kimleri gördüğümüzü söylemeye gerek var mı? Bu başarı tartışmasız biçimde Karl Marx ve Friedrich Engels'e aittir. İçlerinden birinin söylediği gibi, ilerici Alman felsefesinin zamanında Almanya'daki ulusal hareketle[53] ilişkisi ne idiyse, bu doktrinin uygar insanlığın bugünkü devrimci hareketiyle ilişkisi de odur: Bu öğreti devrimci hareketin *başı*, işçi sınıfı ise *kalbidir*. Bilimsel sosyalizmin kendi

52 Haym, Hegel und seine Zeit (Hegel ve zamanı), Berlin 1857 (Fransızcaya çevirenin notu). Alman felsefeci Rudolf Haym'dan (1821-1901) söz ediliyor. (T.ç.n.)

53 Fransızca metinde ulusal hareket, İngilizce metinde emancipation movement, özgürlük hareketi.

gelişiminin sonuna varmış olmadığını söylemek eşyanın doğası gereğidir. Türlerin kökeni teorisinin, İngiliz biyoloğun büyük metinlerinin yayınlanmasıyla nihai biçimine ulaştığı nasıl söylenemezse, bilimsel sosyalizm de Engels ve Marx'ın eserleriyle durmaz. Yeni öğretinin temel önermelerinin ortaya konmasını, ilgili ayrıntı sorunların incelenmesi izlemeli; bu inceleme *Komünist Manifesto* yazarlarının bilimde gerçekleştirdikleri devrimi tamamlayıp taçlandıracaktır.[54] Sosyolojinin, Marx ve Engels'in felsefe ve tarih görüşlerini benimseyerek görüş alanını olağanüstü biçimde genişletmemiş ve yenilememiş tek bir dalı yoktur. Bu teoriler, tarih, hukuk ve ilkel denen uygarlıklar üstündeki incelemelerde daha şimdiden yararlı etkilerini göstermeye başlıyor. Oysa bugünün sosyalizminin bu felsefi ve tarihsel yüzü Rusya'da pek az tanınıyor. Bu nedenle Marx'ın kendi metniyle temasa girilmesini sağlayacak olan birkaç alıntı yapmak bize gereksiz görünmüyor.

Soykütüğünü özellikle "Kant'a ve Hegel'e" kadar çıkaran bilimsel sosyalizm, idealizmin en kararlı, en amansız düşmanıdır aynı zamanda. İdealizmi son sığınağı olan sosyolojiden, pozitivistlerin pek güler yüzle karşıladıkları sosyolojiden de kovmaktadır. Bilimsel sosyalizm insanlığın manevi evrimini (zaten doğal çevrenin etkisi altında olan) toplumsal ilişkilerin evrimi ile açıklamaktan ibaret olan bir "maddeci tarih anlayışı" önermektedir. Bu görüşe ve Vico'nun[55] görüşüne göre, ""fikirlerin akışı nesnelerin akışının fonksiyonudur", tersi değil. Gerçekten de, toplumsal yapının ya da bu yapının değişiminin esas nedeni, üretici güçlerin durumunda ve toplumun bu duruma denk düşen ekonomik yapısında yatar.

"*Varlıklarının toplumsal üretiminde insanlar iradelerinden bağımsız, belirlenmiş, zorunlu ilişkiler, yani maddi üretim güçlerinin belirli bir gelişme derecesine denk düşen üretim ilişkileri kurarlar. Bu üretim ilişkilerinin*

54 Sayın Marx eleştirmenleri, devamında, "ortodoksları" –biz oluyoruz– Marx'ın fikirlerinin gelişmesine dönük bütün girişimlerin karşısına dikilmekle yerdiler. Okuyucu benim hiç de böyle bir tepki vermediğimi görmektedir. Ama Marx'ın öğrencisi ve teorilerinin devasa öneminin bilincinde biri olarak, kimi Marksist önermelerin yerine fosilleşmiş burjuva "dogmalar" geçirmeye çalışan her girişimin karşısına dikilmek zorunda olduğum açıktır. Elimden geldiğince bu görevi yerine getirmeye çalıştım. [1905 baskısına yazarın notu]

55 Giambattista Vico (1668-1744): İtalyan tarihçi ve filozof. Platon, Pitagoras gibi antik düşünürlerden hareketle modern tarihçilik ve sosyolojinin temellerini attığı kabul edilir.

tümü, toplumun ekonomik yapısını, üzerinde hukuki ve siyasi bir üstyapının yükseldiği ve kendisine belirli toplumsal bilinç biçimlerinin tekabül ettiği somut temeli oluştururlar. Maddi yaşamın üretim tarzı genellikle toplumsal, siyasi ve zihinsel yaşam sürecini belirler (koşullandırır). İnsanların varlıklarını belirleyen bilinçleri değil, tersine, insanların bilinçlerini belirleyen onların toplumsal varlığıdır... devlet biçimleri gibi, hukuksal ilişkiler de ne kendi kendileriyle, ne de insan aklının sözde genel evrimiyle açıklanabilir. Bu biçimler köklerini, Hegel'in 18. yüzyıl İngiliz ve Fransızlarının örneğini izleyerek "sivil toplum" adıyla kapsadığı maddi varoluş koşullarından alırlar; ama toplumun anatomisi siyasal iktisatta aranmalıdır.

Gelişmelerinin belli bir aşamasında toplumun maddi üretici güçleri, mevcut üretim ilişkileriyle ya da bunların hukuksal ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkileriyle –o zamana kadar [sınırları içinde] hareket etmiş oldukları mülkiyet ilişkileriyle– çatışırlar. Bu ilişkiler üretici güçlerin gelişme şekilleri iken, bunları köstekleyen birer zincir olurlar. O zaman bir toplumsal devrim dönemi başlar. Ekonomik temelde oluşan değişim az ya da çok hızlı bir biçimde bütün muazzam üstyapıyı sarsıntıya uğratır (altüst eder). Hiçbir toplumsal formasyon, kendi bağrında taşıdığı bütün üretici güçler gelişmeden önce, ortadan kalkmaz. Yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkileri [yaratan] maddi koşullar bizzat eski toplumun bağrında olgunlaşmadıkça asla öncekilerin yerini alamaz. Bunun içindir ki, insanlık ancak halledebileceği sorunları ortaya koyar, çünkü yakından bakılırsa görüleceği gibi sorunun kendisi ancak halledilmesi için gerekli maddi koşullar esasen var olduğu ya da oluş halinde bulunduğu zaman meydana çıkar."[56]

Burjuvazinin mutlakiyetçiliğe karşı mücadelesini yadsıyan ve halk kitlelerinin "bu burjuva harekette nasıl olsa hiçbir şey kazanmayacaklarını, hatta daha çok, her şeyi yitireceklerini"[57] vaaz eden 1850 öncesi Alman "hakiki sosyalistleri"ni,[58] Marx ve Engels'in neden alaycı bir küçümseme

56 Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, "Önsöz". Yukarıdaki alıntı Orhan Suda'nın 1974 çevirisi esas alınarak Türkçeleştirilmiştir. (Ekonomi Politiğin Eleştirilmesine Katkı, May yayınları, 2. basım İstanbul 1974, s. 5-6)

57 *Komünist Manifesto*, yayına hazırlayan: G. D. Görsev, s. 35-36.

58 1845'e doğru Almanya'da yaygınlık kazanan bu küçük burjuva sosyalist akımı hakkında

ile karşıladıkları şimdi anlaşılmaktadır. Marx ve Engels'in tarih teorisi, Aleksandr Herzen'in Hegelcilikte bulacağını sandığı o "devrim denklemi"ni oluşturmaktadır.[59] "Mevcut toplumsal ve siyasi düzene karşı girişilen her devrimci harekete" destek vermelerinin nedeni budur; Rusya'yı Avrupa devriminin öncüsü haline getireceğini söyledikleri hareketimize bunca hararetle destek vermelerinin nedeni budur.[60]

Sahip olduğu açıklık herhangi bir boşluk bırakmıyor olmasına karşın, Marx'ın fikirleri, devrimci teori ve pratik alanında birçok yanlış anlamaya konu olmuştur. Örneğin bizde, bilimsel sosyalizm teorisinin, Batı Avrupa'daki iktisadi ilişkiler üstüne kurulmuş olması nedeniyle Rusya'ya uygulanamayacağı tekrarlanır durur. Rusya'nın Batıyla aynı tarih ve ekonomik evrimden geçmek zorunda olduğu gibi gülünç bir görüş Marx'a atfedilir. Ne Batı Avrupa tarihini ne de Marksizmi bilen birçok filozof, kaçınılmaz saydıkları bu akıl yürütmenin etkisi altında, *Kapital*'in yazarına karşı silaha sarılmak ve görüşlerini dar bir şematizmle damgalamak zorunda olduklarına inanmışlardır. Bunun yel değirmenleriyle savaşmaktan başka bir şey olmadığı açıktır. Don Kişotlarımız, Marx'ın Batı Avrupa'daki ekonomik ilişkilerin tarihinden, yalnızca, dünyanın bu yöresinde doğan ve gelişen *kapitalist üretimin tarihini* aydınlatmak amacıyla yararlandığını anlamamaktadırlar. Marx'ın felsefe ve tarih anlayışı Batı Avrupa ile ilgili olduğu gibi, Eski Yunanistan'la, Roma'yla, Hindistan'la ya da Mısır'la da ilgilidir. Bu anlayış insanlık tarihinin bütününü[61] kucaklamaktadır. Rusya'ya uygulanamamasının koşulu yanlışlığı olurdu. *Kapital*'in yazarının ve ünlü dostu ve çalışma arkadaşının, her bir ülkenin ekonomik özelliklerini gözden yitirmediklerini söylemeye gerek bile yok. Marx ve Engels'in bu özel durumlarda aradıkları, yalnızca, bir ülkenin toplumsal, siyasi ve zihinsel

---

bilgi için Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi* adlı kitaplarına ve Engels'in "Hakiki Sosyalistler" makalesine bakılabilir.

59 Aleksandr İvanoviç Herzen (1812-1872): *Mémoires et pensées* (Anılar ve Düşünceler). Rus felsefeci ve devrimci demokrat yazar.

60 Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'nun Rusça baskısına önsöz (21 Ocak 1882). Bak: *Komünist Manifestosu*, y.h.: G. D. Görsev, s. 52.

61 Fransızcada buradaki gibi "l'ensemble de l'histoire humaine"; İngilizcede "entire cultural history of humanity", yani "insanlığın bütün kültür tarihi".

evriminin açıklamasıydı. Bizdeki köy komününün önemini de gözden kaçırmazlar. Bunun böyle olduğu, daha Ocak 1882'de, köy komününün gelecekteki kaderi hakkında kesin bir tanı koymanın mümkün olmadığını düşünmelerinden anlaşılmaktadır. *Komünist Parti Manifestosu*'nun bizim çevirimizdeki (Cenevre, 1882) önsözünde[62] bütün açıklığıyla, köy komününün belli koşullarda "daha üst, komünist biçimine doğrudan" geçebileceğini söylerler. Bu koşullar, Avrupa'nın batısındaki ve Rusya'daki devrimci hareketin gidişine sıkı sıkıya bağlıdır. "Rus devrimi, Batı'da bir proletarya devriminin işareti olur da, her ikisi birbirini tamamlarsa, Rusya'da şimdiki ortak toprak mülkiyeti, komünizme yönelik bir gelişmenin çıkış noktası hizmetini görebilir."[63] Köy komünü konusunda bu koşula bağlı çözüme yanlış demeye cesaret edecek bir "Narodnik" çıkacağını düşünmüyoruz. Çağdaş devletin boyunduruğunun sözü geçen komünün gelişmesinden, ya da basitçe korunmasından yana olduğunu iddiaya cesaret edecek birini de düşünemiyoruz. Hele Rus komününden "yüksek komünist bir biçime" geçişin Batıdaki işçi hareketinin kaderine sıkı sıkıya bağlı olduğunu inkâr edecek biri de çıkmayacaktır (yeter ki, günümüz uygar toplumlarının ekonomik yaşamında uluslararası ilişkilerin önemine ilişkin biraz fikir sahibi olsun). Özetle, Marx'ın Rusya üstüne görüşlerinde en basit gerçeklerle çelişen herhangi bir şey yoktur. Hele bu fikirleri "batıcılık" diye damgalayan o saçma önyargıda makul bir temelin gölgesini bile bulamazsınız.

Bizi ilgilendiren konuya, toplumsal ilişkilerin dönüşümünde siyasi mücadelenin rolü konusuna doğrudan doğruya temas eden bir diğer yanlış anlama var. Bu yanlış anlama Marx'ın uygarlığın ilerlemesinde[64] ekonomik etkenin rolü hakkındaki görüşlerinin anlaşılmamasından doğuyor. Bu görüşler sık sık, sanki *Kapital*'in yazarının siyasi rejime pek önem vermediği, üstünde durmaya değmez, amaç edinmek ne kelime, yararlı bir araç bile olamayacak, ikincil bir ayrıntı gözüyle baktığı yolunda yorumlanmaktadır. Sosyalizmin siyasi görevlerini inkâr ederken bu yoruma dayanan birtakım

62 *Manifesto*'nun Plehanov tarafından yapılan çevirisi. "Rus Sosyal-Devrimci Kitaplığı" yayınlarından basılan bu çeviri ilk doğru çeviridir. Daha öncesinde Bakunin tarafından yapılıp 1869'da Cenevre'de *Kolokol* (Çan) matbaasında basılan zayıf bir çeviri vardı.

63 Marx – Engels, *Komünist Manifesto*, y. h.: G. D. Görsev, s. 52.

64 İngilizce metinde "insanlığın kültürel gelişimi" (human cultural development)

"Marksistler"e bizde sık rastlanıyor. Bunlara göre, her türlü toplumsal örgütlenmenin temelinde ekonomik ilişkiler vardır ve bu ilişkilerin değişmesi bütün siyasi yapının değişmesinin nedenini oluşturur. İşçi sınıfı, sermayenin boyunduruğundan kurtulmak için, sonucu değil, nedeni, toplumun siyasi örgütlenmesini değil, ekonomik örgütlenmesini aklında tutmalıdır. Siyasi örgütlenme, işçileri güttükleri hedefe yaklaştırmayacaktır; çünkü işçilerin mülk sahibi sınıflara bağımlılığı ortadan kaldırılmadığı sürece, siyasi kölelikleri de sürecektir. İşçiler tarafından kullanılan mücadele *araçları*, mücadelenin *amaçlarına* uymak zorundadır. Ekonomik devrim, yalnızca ekonomik alanda mücadele ederek başarılabilir.

Eğer tutarlı olunacaksa, böyle anlaşılan "Marksizm", sosyalistleri Proudhon'un "Siyasi devrim amaçtır; toplumsal devrim araç" biçimindeki ünlü formülüne götürüp, toplumsal devrimin amaçları ve araçları konusundaki bütün fikirleri değiştirmelidir. Yine böyle anlaşılan "Marksizm" devrimci sosyalistleri, işçi sınıfının bağımsız siyasi eylemine şiddetle muhalefet eden o "muhafazakâr sosyalizme"[65] önemli ölçüde –hiç değilse teoride– yakınlaştıracaktır. Bu sosyalizm türünün son dürüst ve zeki temsilcisi olan Rodbertus,[66] Lassalle[67] ile anlaşamıyordu; çünkü ünlü ajitatör Lassalle Alman işçilerini böyle[68] bir siyasi etkinlik yoluna sokmaya çabalıyordu. İşçi sınıfının "ekonomik amaçlarına siyasetin karıştırılması"nın önemini yadsıyan Marx değil Rodbertus, *devrimci* sosyalizm değil, *muhafazakâr, monarşist*[69] sosyalizmdir. Ve muhafazakârlar bu tutumun nedenini gayet iyi bilmektedirler. Ancak işçi sınıfının devrimci hareketini "siyasetin" reddi

65 Devletçi sosyalizm adıyla da anılan bu akım, Sismondi, Rodbertus, Lassalle, Dupont-White gibi düşünürleri kapsamaktadır. Kapitalist devlet işçi sınıfını sömürüye karşı korumalı, üretimin örgütlenmesi ve rasyonalleştirilmesinde hâkim rolü üstlenmelidir. Alman başbakanı Bismarck 1883'te sosyal sigortayı yasalaştırmaya yöneldiğinde bu muhafazakâr veya devletçi sosyalizm fikirlerinden esinleniyordu.

66 Karl Johann Rodbertus (1805-1875): Alman sosyalist iktisatçısı.

67 Ferdinand Lassalle (1825-1864): 1863'te Alman Genel İşçiler Birliği'nin kuruluşunda ağırlık rol oynadı ve ilk Alman işçi partisi sayılan bu örgütün ilk başkanı oldu. Birlik daha sonra Alman Sosyal-Demokrat Partisi'ne dönüşmüştür. Giderek partide iki ana grup Lassalle yanlıları ve Marksistler olarak şekillendi.

68 Fransızcada "bu tür" (de ce genre), İngilizcede ve Türkçede "bağımsız" (independent).

69 Türkçe çeviride "muhafazakâr, kralcı (devletçi)"

ile buluşturmak isteyenler, Proudhon'un, hatta Rodbertus'un pratik eğilimlerini Marx'a atfedenler de, *Kapital*'in yazarını hiç anlamadıklarını ya da öğretisini bile bile tahrif ettiklerini göstermiş bulunuyorlar. Bile bile diyoruz; çünkü Moskova'dan Profesör İvanyukov'un ünlü kitabı, bilimsel sosyalizmin temel önermelerinden çıkan bütün sonuçların bilerek bozulmuş biçiminden başka bir şey değil.[70] Bu kitap, bizim Rus sosyal-polislerimizin, yüzyılımızın en devrimci hareketinin bayrağı olmuş bir teoriyi bile kendi gerici amaçları için kullanmaktan çekinmediklerini gösteriyor. Bugünkü sosyalizmin *siyasi* programını ayrıntılı biçimde incelemenin ne denli zorunlu olduğunu, bu tek örnek bile ortaya koymaya yetiyor. İvanyukov'larla kalem tartışmasına dalmaksızın, bizim de yapmak istediğimiz şey bu; çünkü kötü niyetli tahrifleri bir hamlede çürütmek için, şu veya bu teorisinin gerçek anlamını aydınlatmak gerekir. Zaten biz, kafalarını tüm samimiyetleriyle, belki farkında bile olmadan, anarşist teoriyle dolduran ve bu yüzden Marx'ın eserlerinde ancak *19. yüzyıldaki genel devrim fikri* içinde yer alabilecek birtakım kavramları aramakta olan devrimcilerle daha fazla ilgileniyoruz. Bunların, Marx'ın felsefe ve tarih görüşlerinden çıkarımlarının eleştirisi, bizi mantıksal olarak, *iktidarı ele geçirme* denen soruna götürecek, kimin haklı olduğunu, iktidarı ele geçirme eyleminde özgürlük fikrine karşı bilmem ne tür bir suç görenlerin mi, yoksa tersine burada sosyal-devrimci hareketin alfabesini keşfedenlerin mi haklı olduğunu bize gösterecektir.

Ama ilk önce, toplumsal ilişkilerden söz ederken, neden ve sonuç kavramlarının ne anlama geldikleri görelim.

Bir bilardo topuna elle veya ıstakayla vurursak, top hareket eder; çakmak taşına çelik parçasıyla vurunca kıvılcım çıkar. İki örnekte de hangisinin neden rolünü oynayan olgu, hangisinin sonuç rolünü oynayan olgu olduğunu bulmakta herhangi bir zorluk çekmeyiz.

Bu kolaylığın nedeni, sorunun aşırı ölçüde basit olmasıdır. Yalıtılmış iki olgu yerine, birçok olguyu, hatta birçok olgu dizisini aynı anda işe

70 İvan İvanoviç İvanyukof (1844-1912): 1880'de yayınlanan *Adam Smith'ten Günümüze İktisat Biliminin Temel İlkeleri* adlı kitabından söz ediliyor. İvanyukov'a göre Marx Rus devriminin düşmanıydı.

karıştıran bir işlemi ele alırsak, olay karmaşıklaşır. Örneğin bir mum alevi, sonucu ışık ve sıcaklık üretimi olan hayli karmaşık bir işlemdir. Bu nedenle alevden doğan sıcaklık bu kimyasal işlemin sonuçlarından biridir derken, görünüşte, bir yanılma riski de yoktur. Bir noktaya kadar doğrudur bu. Oysa alev herhangi bir yöntemle sıcaklıktan yoksun bırakılırsa, yanma aniden durur; çünkü ilgilendiğimiz işlem normal sıcaklıkta oluşmamaktadır ve sıcaklığın yanmanın *nedeni* olduğunu öne süren kişi, bir noktaya kadar haklı çıkar. Gerçekten sapmamak için, sıcaklığın A momentinde yanmanın *sonucu*, B momentinde yanmanın *nedeni* olduğunu söylemek gerekecektir. Başka deyişle birbiri ardına gelen aşamalardaki yanma işlemine göre, sıcaklık hem *neden* hem de *sonuç*, veya ne *sonuç* ne *nedendir*. Yalnızca bu işlemin doğurduğu ve karşılıklı olarak, birbirinin zorunlu koşulu olan olgulardan biridir. Başka bir örnek alalım. İnsan organizmasının vejetatif süreçlerinin, ruhsal (psişik) olgular üstünde büyük etkide bulunduğunu söylemek için "çok okumuş olmak" gerekmez. Ruh hali organizmanın fiziksel durumunun bir *sonucudur*. Ama belli bir ruh hali de vejetatif süreçler üzerinde etkide bulunacak ve fiziksel durumda yaşanan kimi değişikliklerin *nedeni* haline gelecektir. Herhangi bir yönde yanlışa düşmemek için, ruhsal olgular ve vejetatif yaşamın bir arada varolan iki işlem serisi olduğunu ve bunların her birinin diğeri üstünde etkide bulunduğunu söylemek gerekir. Ruh halinin organizmanın fiziksel durumunun bir sonucu olduğunu iddia eden bir hekime rastlarsanız, okuldaki mantığın, bu hekimi mesleğini akılcı biçimde hayata geçiremeyecek hale düşürdüğü sonucuna varmamız gerekir.

Toplumsal yaşamın bireysel organizmadan farkı daha da karmaşık olmasıdır. Bu nedenle neden ve sonuç kavramlarının göreliliği toplumsal yaşamda daha çok hissedilir. Klasik iktisatçıların öğretisine göre, ücretleri belirleyen işçinin temel gereksinimleridir. Bu, belli bir ücret düzeyinin işçinin gereksinimlerinin verili koşulunun *sonucu* olduğu anlamına gelir. Oysa bu gereksinimler de, karşılık olarak, ücretlerdeki bir artışa bağlı olarak büyüyebilir. Yoksa ücret düzeyinin değişmesi için yeterli bir neden hiç olmayacaktır. Belli bir ücret düzeyi, böylece ihtiyaçların belli bir durumunun *nedeni* haline gelmektedir. Skolastik neden-sonuç kategori-

lerinin yardımıyla bu kısır döngülerden kurtulmak imkânsızdır. Engels'in aşağıdaki yorumunu unutursak, sosyolojik değerlendirmelerimizde her defasında kısır döngülerin içine düşeriz: "Neden ve sonuç, ancak özel bir duruma uygulanmış halleriyle iyi duran kavramlardır. Ama söz konusu özel durumu bütünle bağlantısı içinde ele almaya başlar başlamaz, neden ile sonuç kaynaşır, çözünmeye başlarlar. İçerisinde neden ve sonuçların sonsuz biçimde yer değiştirdiği evrensel bir etki ve tepkiyi göz önüne aldığımızda, neden ve sonuç birbirine karışır ve böylece buradaki sonuç orada nedene, buradaki neden orada sonuca dönüşür."[71]

Bu kaydı koyduktan sonra şimdi de, belli bir toplumun ekonomik ilişkileriyle siyasi rejimi arasındaki neden ve sonuç bağını nasıl anlamak gerektiğini belirlemeyi deneyelim.

Tarih bu konuda bize ne öğretiyor? Tarih, ekonomik evrimin toplumun sınıflara ayrılmasına neden olduğu her yerde, bu sınıflar arasındaki çıkar karşıtlıklarının, tarafları, kaçınılmaz olarak siyasi egemenlik için mücadeleye götürdüğünü gösteriyor. Bu mücadele yalnız yönetici sınıfların çeşitli katmanları arasında olmaz. Aynı zamanda, bir yanda bu sınıflarla, diğer yanda entelektüel gelişim açısından elverişli koşulları olmayan halk arasında ortaya çıkar. Eski Doğu devletlerinde savaşçılar ve rahipler arasındaki mücadeleye tanık oluyoruz. Antik dünyanın bütün dramı aristokrasi ile Demos (halk), patrisyenlerle plebler[72] arasındaki mücadelededir. Ortaçağ, siyasi egemenliği kendi komününün[73] sınırları içinde ele geçirmeye çalışan "burjuva"yı[74] ortaya çıkarmıştır. En sonunda, bugünün işçisi ise, modern devlette tam bir siyasi egemenlik kazanmış olan burjuvaziye karşı siyasi mücadeleye girişmiştir. Siyasi iktidar her zaman ve her yerde, kendi

71 F. Engels, *Anti-Dühring* içinde. (Herr Eugen Dühring's Umwälzund der Wissenschaft, s. 6 [Anti-Dühring, s. 54, Editions Sociales, Paris 1956])

72 Şerif Hulusi çevirisinde "vatandaşlarla vatandaş olmayanlar arasındaki".

73 Batı Avrupa'da burjuvaziye beşiklik eden ortaçağ kentleri. Komün sözcüğü, *cum* (ile veya birlikte) + *munire* (duvarla çevirmek) köklerinden geliyor. Şehir devletlerini andıran bu kasabalarda yeni gelişen burjuvazi yönetimde yerini alıyor, kısmi bir demokrasi şekilleniyordu. Komün, giderek kentlerin belediye örgütlenmesinin adlandırılmasına dönüştü.

74 İngilizce çeviride burjuva sözcüğü geçmiyor; parantez içine alınmamış olarak "burghers", kasabalılar kullanılıyor.

yaşam düzeyi ve gelecekteki ilerlemesi için gerekli toplumsal devrimi gerçekleştirmekte egemen sınıfın elinde bir kaldıraç olarak hizmet görmüştür. Uzağa gitmeye gerek yok; Tiers Etat'nın,[75] yaşamın ve düşüncenin bütün alanlarında en parlak zaferlerle dolu bir geçmişe övünçle bakabilen bu sınıfın tarihini hatırlayalım. Herhalde kimse burjuvaziyi amaçlarına en uygun araçları seçerken beceriksizlik ve cehalet göstermekle suçlamayacaktır. Yine kimse burjuvazinin istemlerinin bütünüyle ekonomik karakterini de inkâr etmeyecektir. Ancak bu, siyasi mücadele ve siyasi zaferler kazanma yoluna girmesine engel olmamıştır. Yükselen burjuvazi, yüzyıllar boyunca kâh şehirleri için cumhuriyetçi imtiyazlar elde etmek, kâh krallık iktidarını güçlendirmek uğruna, ya silahla ya da barışçı görüşmeler yoluyla, feodaliteye karşı durmaksızın çetin bir mücadele vermiş ve Fransız Devriminden çok önceleri, hasımları karşısında ulaştığı başarılarla övünebilmiştir.

"Burjuvaların senyörlere karşı giriştikleri büyük mücadelede şans her zaman yaver gitmedi, elde edilen başarılar da birbirinin aynı olmadı, der bir tarihçi. Zorla koparılan veya gönül rızasıyla alınan garantilerin tümü yalnız her yerde birbirinden farklı olmakla kalmamış, aynı siyasi formlara sahip şehirlerde bile özgürlük ve bağımsızlık dereceleri de farklılaşmıştır..."[76]

Ancak hareketin anlamı her yerde birbirinin aynıydı. Tiers Etat'nın toplumsal kurtuluşunun başladığını gösterdiği gibi, ister laik ister kilise kökenli olsun, aristokrasinin çöküşüne de işaret ediyordu.[77] Özetle bu hareket şehir halkına komün özgürlüklerini, yerel görevlere seçilebilme

75 Sözcük anlamıyla Üçüncü Zümre. Ortaçağ Fransa'sında kilise (ruhban sınıf) ve soyluluk dışında kalan bütün kesimler. Ne halk ne de burjuvazi olarak çevrilmesi yeterlidir. Tiers Etat halkın önderlik yeteneğini sürdüren burjuvaziyi, genel olarak eski düzenin içinde yükselmekte olan modern sınıfları kast etmek üzere kullanılır.

76 Bak. Augustin Thierry, *Essai sur l'histoire du Tiers Etat*, s.33-34. (Tiers Etat'nın Tarihi üstüne Deneme)

77 Feodalite taraftarları, burjuvaların hedeflerini, siyasi ve ekonomik talepleri arasındaki bağı gayet iyi anlıyorlardı. Rahip Guilbert şöyle diyordu: "Komün yeni ve nefret edilecek bir addır. Bu sözcükten anlaşılan şudur: Aşar vermesi gerekenler rantı yalnızca yılda bir kere ödüyorlar. Bir suç işlediklerinde yasayla saptanmış cezayı verip kurtuluyorlar. Serflerden öteden beri toplanan paralara gelince, tamamen muaf tutuluyorlar." Laurent, *la Féodalité et l'Eglise*, s. 546. (Feodalite ve Kilise)

hakkını, derebeylik yükümlülüklerinin sınırlanmasını getirmiş, komünlerin içinde kişi haklarını sağlamış,[78] eski rejimin sınıfları içinde burjuvaziye daha üstün bir yer vermiş, art arda gelen zaferlerden sonra da, sonunda burjuvaziyi modern toplumlarda tam egemenliği ele almaya taşımıştır. Burjuvazi, zaman içinde farklılaşan, çok iyi tanımlanmış ekonomik ve toplumsal amaçları benimserken ve mücadelesini ulaştığı avantajlı maddi durum içinde sürdürmek için bütün araçları kullanırken, her ulaştığı ekonomik ilerleme derecesine hukuksal bir ifade verme fırsatını hiçbir zaman kaçırmamış ve bir yandan da, her siyasi başarısını ekonomik alanda yeni zaferler için beceriyle kullanmayı bilmiştir. İngiliz Tahıl Yasasına karşı Birliğin, o nefretlik ve bütünüyle *ekonomik* nitelikli "tekel"i kaldırmaya ve kontluklardaki siyasi etkisini artırmaya yönelik Richard Cobden planı için çok gerilere gitmek gerekmiyor.

Tarihten büyük diyalektikçi yok. Mefistofeles, tarih aklı deliliğe, iyiliği kötülüğe çevirir, diye boşuna söylememiş.[79] Tarihsel süreç boyunca sonucun neden, nedenin sonuca dönüşmesine de daha az rastlanmaz. Kendi çağındaki ekonomik ilişkilerden doğan burjuvazinin siyasi gücü, bugün hâlâ, aynı ekonomik ilişkilerin gelişmesini sağlayan ve başka bir şeyle yeri doldurulamaz bir faktördür.

Burjuvazinin tarihsel rolünü sona erdirmek üzere olduğu ve işçi sınıfının da toplumdaki ilerici eğilimlerin biricik temsilcisi haline geldiği bugünlerde, yeni koşullar içinde de olsa, benzer bir olgu gözlemlenebiliyor. Uygar dünyanın en gelişmiş devletlerinde, Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da da, işçi sınıfı siyasi mücadele yoluna girmekte, ekonomik görevinin bilincine vardıkça daha kararlı biçimde ayrı bir parti halinde kendisini *kurmaktadır*. Kuzey Amerika Sosyalist İşçi Partisinin programında şunları okuyoruz:

"Bugüne kadar var olan siyasi partiler, yalnızca kendi ekonomik ayrıcalıklarını desteklemen için mülk sahiplerinin çıkarına hareket ettiklerine göre, işçi sınıfı da, siyasi devlet iktidarını, peşi sıra bu iktidar sayesinde ekonomik bağımsızlığı ele geçirmek bir büyük işçi partisi halinde örgüt-

78 Liège kentine verilen ferman konutun dokunulmazlığını çok iyi ifade etmektedir: "Yoksul evinin kralıdır." Laurent, *age*, s.548.

79 Goethe'nin *Faust*'undan.

lenmek göreviyle karşı karşıyadır. Çünkü işçi sınıfının kurtuluşu yalnızca işçilerin eseri olabilir."[80]

Fransız İşçi Partisi de, aynı yaklaşımı izleyerek ve Alman sosyal-demokrasisiyle bütünüyle aynı düşünceyle, proletaryanın "elindeki bütün araçlarla ... hatta bugüne kadar aldatma aracı olarak kullanılmış genel oy hakkını bir *kurtuluş aracına* dönüştürerek" bir ekonomik devrime yönelmelidir" diyor.[81] İspanyol İşçi Partisi de, aynı biçimde, işçi sınıfının kurtuluşuna karşı duran bütün engelleri devirmek için "siyasi iktidarı ele geçirmeyi" hedeflemektedir.

Çartizmin[82] son bulmasından beri İngiltere'de proletaryanın mücadelesi ekonomik alanda devam etmekle birlikte, işçi sınıfının siyasi talepleri bir süredir yeniden canlanma gösteriyor. Alman iktisatçı Louis Brentano[83] birkaç yıl önce *Das Arbeitsverhältniss...* adlı eserinde, sosyal-demokrat eğilimlerin İngiltere'de bütünüyle ortadan kalktığını bir zafer edasıyla belirtiyor ve "bugünkü İngiltere'nin bir ulus olarak yeniden oluşmaya başlaması" ve "bugünkü İngiliz işçilerinin toplumu kendi çıkarları doğrultusunda yeniden inşa etmek" amacıyla iktidarı fethetmek hedefi yerine "yeniden büyük liberal partinin bir unsuru haline gelmeleri" teması üstünden, tamamen burjuva bir zevk duygusu içinde derin felsefelere dalıyordu. (s.110) British Democratic Federation (Britanya Demokratik Federasyonu)[84] tarafından

80 Von Studnitz, *Nordamerikanische Arbeiterverhältnisse*, s. 353 [Kuzey Amerika'da İşçilerin Durumu]

81 Bak. Benoit Malon, *Le nouveau parti* (Yeni Parti), cilt I, s. 15.

82 İngiltere'de 1838'de başlayan hareket adını genel oy hakkı, seçim çevrelerinin sınırlanması, gizli oy, toprak sahibi olmayanların seçilme hakkı, parlamenterlere ödenek verilmesi, meclisin her yıl seçilmesi gibi taleplerden oluşan Chart, bildirge'den alıyordu. Kitlesel imza kampanyalarıyla 1848'e kadar sürdü.

83 Resmi sosyalizm akımının parçası, "toplumsal barış" yanlısı, devrimci girişimlerin ilacı saydığı İngiliz sendikacılığına hayran bir sosyalist. Plehanov'un atıfta bulunduğu *Ueber das Verhältniss von Arbeitslohn und Arbeitszeit zur Arbeitsleistung* (Ücret ve işgününün üretkenlikle ilintisi) kitabı 1876'da Leipzig'de yayınlandı. Brentano bu eserinde ücret artışı ve işgününün kısaltılmasının, üretkenliği artırması nedeniyle hem işçilerin hem kapitalistlerin lehine olduğunu öne sürüyordu.

84 Fransızca ve İngilizce metinlerden farklı olarak Ş.H. çevirisinde "İngiliz halkçı federasyonu". 1881'de kurulan Demokratik Federasyon 1884'te "Sosyal-demokrat Federasyon" adını aldı. Burjuva demokratik reformlarla yanlış anlaşılmış bir Marksizmin karışımı gö-

yakın zamanda yayınlanan bildirge, söz konusu iktisatçının neşesinin bir ölçüde erken olduğunu gösteriyor. Demokratik Federasyon sömürülenleri, siyasi bakımdan sömürenlerden ayırmakta ve toplumu işçilerin çıkarlarına göre yeni baştan kurmak için bu "uluslar"dan ilkini iktidarı ele geçirmeye davet etmektedir:

"Halk kitlelerinin kendilerini ilgilendiren işleri ellerine alma zamanı gelmiştir. Siyasi iktidarla toplumsal iktidar, bugün hemşerilerinin emeğiyle geçinenlerin tekelindedir. Üst Meclisi (Lordlar Kamarası) tekelinde tutan ve Alt Meclisi (Avam Kamarası) doldurup süsleyen toprak sahipleri ve kapitalistlerin biricik hedefi kendi çıkarlarını korumak. Kaderinizi kendi ellerinize alın, bu iki meclisten zengin asalakları uzaklaştırın ve kendinizden başkasına güvenmeyin!"

Bildirge, Birleşik Krallık'ta "bütün yetişkin erkek ve kadınlar için genel oy hakkı" ve bunun yanında "yalnızca ülkenin erkeklerinin ve kadınlarının efendi haline geldiklerini gösterecek" bir dizi siyasi reform talep ediyor. Devamla, acil talep olarak "sağlıklı, bağımsız, ciddi biçimde eğitim görmüş, herkesin çalışmasını herkesin yararına örgütleyebilecek, devletin bütün toplumsal ve siyasi mekanizmasına egemen olabilecek ve böylece sınıf farklarına ve ayrıcalıklarına son verecek bir kuşağın" gelişmesi için gerekli önlemler sıralanıyor.

İngiliz proletaryası, diğer uygar ülkelerde işçilerin çok zamandır tuttukları yola yeniden giriyor.

Ancak burjuvazi, mevcut siyasi ilişkiler zemininde aristokrasiyle mücadele etmekle yetinmeyerek bu ilişkileri kendi çıkarı doğrultusunda yeniden nasıl örgütlediyse, işçi sınıfı da siyasi programını çağdaş devlet makinesini ele geçirmekle sınırlayamaz.

"Hem vatandaşların karşılıklı durumuna, hem de mülkiyet ve çalışma ilişkilerini belirleyen her duruma özel bir hükümet biçimi uygun düşer. Bu durum kendini hem gerçekleştirmek hem de korumak için hükümeti

rüşlere sahipti. Sözü geçen bildiri federasyonun kurucusu Henry Mayers Hyndmann'ın kaleme aldığı bir broşürdür: *England for all* (Herkesin İngiltere'si), Londra, 1881. ayrıca bak: Lenin'in "Hyndmann ve Marx" başlıklı makalesi.

kullanır."[85] Bu görüş giderek yaygınlık kazanıyor. Temsili sistem (ister monarşik ister cumhuriyetçi) burjuvazinin sevgili evladı olurken, proletarya, toplumsal taleplerini gerçekleştirecek biricik siyasal biçim olarak *halkın doğrudan yasama gücü*nü savunmaktadır. Bu, bütün ülkelerde sosyal demokrasinin programında en baştaki taleplerden biridir ve sözü geçen programın diğer maddeleriyle yakından bağlantılıdır.[86] İşçi sınıfı "siyasi devrim"e ekonomik devrimin en etkin aracı olarak bakmakta, Proudhon'a karşın, ısrar ediyor.

Tarihten alınan dersler bizi "çeşitli toplumsal sınıfların siyasi eğilimlerinin kaynağında yoldan sapmış teorilerin değil, sağlam ve güvenilir pratik içgüdülerin" bulunduğu fikrine yöneltiyor. Birbirine başka açılardan benzemeyen ve düşmanlarına karşı bilinçli mücadele yürüten sınıflar, gelişimlerinin belli bir aşamasında, önce siyasal etkinlik sonra egemenlik sağlamaya çalışıyorlarsa, toplumdaki siyasi rejimin bu gelişmeye kayıtsız kalmadığı da açıktır. Üstelik, zaten, siyasi hegemonyayı ele geçirmiş, ama "siyaset"e ilgisi nedeniyle üzüntü duyması söz konusu olan bir sınıfa hiç rastlanmamıştır; tersine bu sınıfların her biri gelişmesinin tepe noktasına siyasi hegemonyayı elde ettikten sonra erişmiştir ve siyasi mücadelenin, toplumu yeniden kurmanın bir aracı olduğunu, tarihin de bu aracın gücünü kanıtladığını iyi bilmeliyiz. Bu tarihsel derse ters düşen bütün öğretiler ikna yeteneklerinin önemli bir bölümünden yoksun kalırlar. Günümüz sosyalizmi de, kalkıp işçi sınıfının siyasi taleplerini mahkûm ederse, bu, bilimsel olarak nitelenmemesi için yeterli neden olur.

Şimdi Marx'ın felsefe ve tarih görüşlerini öncül kabul ederek bu tümevarım mantığını tümdengelimle test edelim.

Bir sınıfın bütünüyle egemenliği altında bir toplum düşünelim. Bu sınıf, söz konusu hegemonyayı, öncüllerimize uygun olarak, kendisine bütün diğer kamusal yaşam alanlarında başarının yolunu açan ekonomik durumundan hareketle elde etmiştir. *Egemen* sınıf sıfatıyla da, elbette toplumsal

85 Bak. M. Rittinghausen, *Sozialdemokratische Abhandlungen, drittes Heft* (Sosyal-demokrat yazılar, 3. defter), *Uber die Nothwendigkeit der direkten Gesetzgebung durch das Volk*, s.3 (Halkın doğrudan yasama hakkının zorunluluğu üzerine)

86 Almanya ve Kuzey Amerika işçi partilerinin programına bakınız. İngiliz demokratik partisininin bildirgesi "önemli tüm konuların halk oyuna sunulmasını" da içeriyor.

örgütlenmeyi kendine en uygun koşullara uyarlamış, iktidarını zayıflatabilecek her şeyi özenle devre dışı bırakmıştır.

"Verili her dönemde egemen sınıf kendine özgü bir hukukun ve âdetlerin de yaratıcısıdır. Bu sınıfın üyeleri, kendi ayrıcalıklı konumlarının zorunlu koşulu ve ezilenleri sömürme aracı olarak, torunlarının torunlarına kadar sürüp gidecek olan egemenliklerini sağlamlaştırmak ve korumakla uğraşırken, yalnızca yaşamlarını sürdürme içgüdüsüne uymuş olurlar... Belli bir dönemin egemen sınıflarından rağbet görmeyen bir pozitif hukuk bölümü pek yoktur. Hukuk, kast hakkını ve sınıf egemenliğini sağlamlaştırdığı için, kurumlara 'ebedi', toplumun temellerine 'kutsal' nitelikler atfeder."[87]

Egemen sınıf en ilerici toplumsal idealin aracı olarak hizmet ettiği sürece, bu sınıfın çabalarıyla kurulmuş olan rejim de toplumsal ilerlemenin bütün taleplerini karşılayacaktır. Ama söz konusu toplumun ekonomik tarihinde, ileri yürüyüşün yeni unsurları ortaya çıktığı, "toplumun üretici güçleri, mevcut toplumsal üretim ilişkileri veya (üretim ilişkilerinin o ana kadar içinde hareket ettiği hukuksal ifadeden başka bir şey olmayan) mülkiyet ilişkileri ile çelişkiye girdiği" zaman, egemen sınıfın ilerici rolü de son bulur. Daha önce ilerlemenin bayraktarı olan bu sınıf şimdi azılı düşmanı kesilir ve doğal olarak kendini savunmak için devlet makinesini kullanır. Siyasi iktidar, bu sınıfın elinde gericiliğin en güçlü aletine dönüşür. Toplumun üretici güçlerinin özgür gelişme yolunu açmak için, ilerlemeyi frenleyen mülkiyet ilişkilerini ortadan kaldırmak, yani, Marx'ın açıkladığı gibi, toplumsal devrim yapmak zorunlu hale gelir. Ama bu, yasama erki eski rejimin temsilcilerinin ellerindeyken, başka deyişle bahsi geçen erk egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ediyorken olanaksızdır. Bu nedenle yenilikçilerin, yani ezilen sınıf veya sınıfların temsilcilerinin, bu korkunç silahı düşmanlarından koparıp almaya ve onlara doğru çevirmeye çalışmasında şaşacak bir şey yoktur: Sadece olayların mantığı bile, söz konusu sınıfı, istediği kadar ekonomik bir devrim amacı gütsün, siyasi mücadeleye ve iktidarı ele geçirmeye doğru itecektir. Lassalle, "Kazanılmış haklar sistemi" adlı eserinin önsözünde şöyle der: "Özel hukuk alanına geçildiğinde

87 Schäffle, *Bau und Leben des sozialen Körpers*, B.III, s.91 ve 102 [Toplum bedeninin yapısı ve yaşamı]

hukuksal ilişkiler, görünüşte siyasetle her türlü bağlarını yitirir. Ama o zaman bile, bu ilişkilerde *siyasetteki siyasetten çok daha fazla siyaset vardır*. Çünkü bu ilişkiler o zaman toplumsal bir unsuru temsil etmektedirler."[88]

Tabii, pratikte işler, önceden sanıldığı kadar hızlı gitmiyor. Ezilen sınıf kendi *ekonomik* durumu ile devletteki *siyasi* rolü arasındaki bağlantının farkına ancak adım adım varıyor. Kendi ekonomik görevi hakkındaki kavrayışı uzun süre çok eksik kalır. Bu sınıfı oluşturan kişiler, sefaletlerinin toplumsal örgütlenmenin hangi yönlerinden kaynaklandığını kendilerine sormaksızın, gündelik yaşantılarında amansız bir kavga verirler. Nereden veya kimden geldiğini sormaksızın darbelerden sakınmaya çalışırlar. Henüz sınıf bilincine sahip olmadıkları gibi, tek tek zalimlere karşı giriştikleri mücadelede de yönlendirici düşünceleri yoktur. Ezilen sınıfın henüz *kendisi için* bir varlığı yoktur. Zamanla toplumun öncü sınıfı haline *gelecektir*; ama henüz o konumda *değildir*. Egemen sınıfın örgütlü ve bilinçli gücünün karşısına yalnızca dağınık, tek tük çabalarla, birbirinden yalıtılmış bireylerle veya birbirinden yalıtılmış gruplarla çıkmaktadır. Bugün bile hâlâ, özel olarak çok sert bir sömürücüye nefretle bakan, ama bütün bir sömürücüler sınıfıyla mücadele etmek ve insanın insanı sömürmesine tamamen son vermek gibi bir şeyi aklına getirmeyen işçilere sık sık rastlıyoruz.

Ancak sentez yavaş yavaş oluşuyor; ezilenler bir sınıf olduklarının bilincine varmaya başlıyorlar, sınıfsal konumlarının özelliklerini henüz hayli dar biçimde anlıyorlar. Toplumsal mekanizmanın, bütünü içinde nasıl çalıştığını kavramıyorlar. Sömürücüler sınıfını, onları birleştiren siyasi örgütlenme bağlarını görmeksizin yalnızca bir işverenler yığını olarak algılıyorlar. Evrim sürecinin bu noktasında, "toplum" ile "devlet" arasındaki bağı Profesör Lorenz von Stein'dan[89] daha iyi göremiyorlar. Devletin sınıf karşıtlıklarının üstünde yer aldığı ve devletin temsilcilerinin anlaşmazlık halindeki tarafların doğal yargıç ve arabuluculları olduğu sanılıyor. Ezilen sınıf bütün güveni ile bu yargıç ve arabuluculara başvuruyor ve yardım çağrılarının karşılıksız kalmasına pek şaşıyor. Özel örnekler üstünde fazla

88 Ferdinand Lassalle, *System der erworbenen Rechte*, Leipzig 1880, birinci kısım, önsöz, s. VII.

89 Lorenz von Stein (1815-1890): muhafazakâr Alman iktisatçı ve sosyolog.

durmaksızın, bu kafa karışıklığının, ekonomik alanda coşkuyla mücadele veren, ama bir burjuva siyasi partisinin saflarında yer almayı mümkün gören İngiliz işçilerinde de kendini gösterdiğini not edelim.

Ezilen sınıf, ancak gelişiminin bundan sonraki ve son aşamasında konumuna ilişkin doğru bir kavrayışa sahip olur. Toplum ile devlet arasındaki bağı kavrar; artık sömürünün siyasi organını oluşturanlara, sömürücüleri şikâyet edip durmaz. Devletin, kendisini ezenlere duvar ve kalkan hizmeti gören bir kale olduğunu bilir. Bu, ezilen sınıfın kendini savunmak için ele geçirmesi ve yeniden inşa etmesi gereken bir kaledir ve tarafsız olduğu düşünülerek etrafından dolanmaksa imkânsızdır. Artık kendilerinden başkasına güvenmeyen ezilenler, Lange'nin formülüne göre, kendi kendilerine toplumsal açıdan yapacakları en önemli işin siyaset olduğunu anlamaya başlarlar. Ezilenler, bu durumda, kendi kendilerine yardım edebilmek için, var olan toplumsal ilişkileri farklılaştırarak ve toplumsal rejimi kendi ilerleme ve refahlarının koşullarına uydurarak siyasal egemenliği hedeflerler. Hegemonyayı bir hamlede elde edemeyecekleri açıktır. Ancak yavaş yavaş, düşmanlarını direnmeyi akıllarından çıkartmak zorunda bırakacak muazzam bir güç haline gelebilirler. Uzun süre yalnızca ödünler kopartmak için mücadele ederler. Kendilerine egemenlik kazandırmayan, yalnızca kendilerini geliştirme ve gelecekteki egemenliklerine hazırlanma olasılığı sunan reformlar talep ederler. Bu reformlar en acil, en yaşamsal taleplerini tatmin edebilecek, ülkenin toplumsal yaşamındaki etki alanlarını az biraz genişletecektir. Ezilen sınıfın, nihai savaş için gereksinim duyduğu azim, cüret ve olgunluğu elde etmek için adım adım mücadelenin zorlu okulundan geçmesi gerekir. Ancak bu nitelikleri kazandığında, düşmanını tarihin mahkûm ettiği bir sınıf olarak görmeye başlayacaktır. Ondan sonra zaferden emin olabilir. Devrim denen şey, *politikleştikçe* bilinçli hale gelen bir devrimci sınıf mücadelesinin uzun dramının son perdesidir.[90]

Şimdi de bir soru: sosyalistler, bir toplumda siyasal rejimin ekonomik

90 Bu satırlar Bay Bernstein tarafından, "Marx'ın eleştirmeni" rolünü üstlenmesinden on beş yıl önce yazıldı. Okuyucu karar versin; adı geçen eleştirmen ve çok sayıda tarafının "Ortodoksları" –biz oluyoruz– proletarya devrimini aşağı yukarı aynı anda gerçekleşecek basit bir "afet" olarak ele aldığımız için ayıplamaya hakları olabilir mi? [1905 baskısına yazarın notu]

ilişkiler tarafından belirlendiği bahanesiyle işçileri "siyaset"ten döndürmekle yararlı bir iş mi yapmış olurlar? Elbette hayır. İşçileri mücadelede bir dayanak noktasından yoksun bırakmış olurlar. İşçilerin elinden, güçlerini sömürücülerin kurduğu toplumsal örgütlenmeye yoğunlaştırıp darbelerini buraya vurma olanağını almış olacaklardır. Geriye tek tek sömürücülere ya da en iyi olasılıkla sömürücü gruplarına karşı bir çete savaşı vermek kalır. Sömürücüler ise devletin örgütlü gücüne sahiptirler. Bazı siyasi talepleri programına soktuğu için "Kuzey Rus İşçileri Birliği"ne eleştiri yöneltirken (*Toprak ve Özgürlük*, no:4) entelijansiya kökenli Rus sosyalistlerinin düştüğü yanlış budur.[91] Aynı yanlışı, işçilerin ekonomik zeminde, daha kısa işgünü ve daha yüksek ücret gibi talepler için mücadele yürütmelerini, hatta nefret edilen işçibaşları ve patronlarla ajanları öldürmeyi öneren, ama Rus işçilerinin *siyasi* görevleri hakkında tek söz etmeyen *Zerno*[92] da tekrarladı. Rus devrimcilerinin görüş ve programlarındaki bu sentez eksikliğinin, faaliyetlerinin sonuçlarını en kötü biçimde etkilemesi kaçınılmazdı. Rus işçisinin siyasete kayıtsızlığını, ekonomik taleplerindeki radikalizmin işareti diye korumakla, bugünkü mutlakiyetçiliğe dolaylı bir hizmette bulunmuş oluyorduk. Üstelik tam da işçi sınıfının, toplumsal taleplerden siyasi ders çıkartacağı noktada programlarımızı kestiğimiz için, bu programların işçilerin gözündeki değerini azaltıyorduk. İşçilerse tek tek sömürülere karşı dağınık bir mücadele yürütmenin boş iş olduğunu bizden daha iyi anlamış durumdaydı. Bereket versin, işçi hareketimiz gelişiminin birinci evresini çok çabuk aştı. Kuzey Rus İşçileri Birliğinin (bu derginin 5. sayısında) *Zemlya i Volya* editörlerine verdiği yanıt, en azından Birlik üyelerinin "işçi sınıfının siyasete karışmama durumunun" iyi bir şey

91 Kuzey Rus İşçileri Birliği çeşitli işçi gruplarının birleşmesiyle 1878 sonlarında Petersburg'da kuruldu. 200'ün üstünde üyeye sahip olan birlik 1880'e kadar varlığını sürdürdü. Narodnikler arasında belli ölçülerde heyecan uyandıran programı Batı sosyaldemokrasisine sahip çıkıyordu. Nihai hedefini sosyalist devrim, acil hedefini ise siyasal özgürlükler ve hakların elde edilmesi olarak tanımlıyordu. (Plehanov: "Devrimci hareket içinde Rus işçisi")

92 *Tohum* dergisi *Kara Paylaşım* örgütünün 1880-1881 yıllarında çıkardığı illegal işçi gazetesi. Birinci sayısı Cenevre'de (25 Ekim 1880) diğerleri Rusya'da olmak üzere altı sayı yayınlandı. *Zerno* kentli proleterler arasında Narodnik görüşleri yaymaya çalışıyordu.

olmadığını, bizim "aydınlar"dan daha önce anladıklarını göstermiştir.[93]

Bütün bunlar iyi de, bu akıl yürütmede hedef eksik, denebilir. Siyasi etki sahibi olmanın ve iktidarı ele geçirmenin işçi sınıfı açısından *yararlı* olacağını inkâr etmiyoruz. Yalnızca bir sürü nedenle bunun şu an *olanaksız* olduğunu savunuyoruz. Burjuvazinin tarihine yapacağınız herhangi bir gönderme bir şey kanıtlamaz; çünkü burjuva toplumda işçinin konumu, Tiers Etat'nın[94] eski rejim altındaki konumuna benzemez. Marx da bu durumu kabul ediyor ve *Manifesto*'da aşağıdaki gibi açıklıyordu:

"Serflik döneminde serf, komün üyeliğine yükselme yolunu bulduğu gibi; feodal mutlakiyet boyunduruğu altında, küçük [mülk sahibi] kasabalı da, burjuvalığa doğru yükselebilmiştir. Modern işçi ise, sanayinin ilerlemesiyle yükselecek yerde, tam tersine, kendi sınıfının koşullarının gitgide daha altına düşmektedir. İşçi geçimini sağlayamaz hale gelmekte (Pauper) ve kara yoksulluk nüfustan da zenginlikten de daha hızlı gelişmektedir."[95]

Üretim ve değişim alanında burjuvazinin her ileri adımının bir "siyasi ilerleme"ye denk düşmesinde şaşacak bir şey yoktur: bir sınıfın maddi refah artışına siyasi etkisinin çoğalmasının eşlik edeceğini herkes bilir. Ancak burjuvazi açısından siyasal kazanımların servetindeki bir artışı varsayması, işçi sınıfının siyasi hareketine pek fazla umut bağlamamaya götürüyor. Giderek daha fazla "yoksullaşan" işçiler, kuşkusuz, burjuvazi için savaşırken elde ettikleri azıcık etkiyi de yitirmek durumundadırlar. "Bu aşamada proleterler kendi düşmanlarına karşı değil, düşmanlarının düşmanlarına, yani mutlak monarşinin kalıntılarına, toprak sahiplerine, sanayi dışı burjuvaziye, küçük burjuvalara karşı savaşmaktadırlar" vs. İşçi sınıfının siyasi mücadelesi, işçilerin ekonomik konumlarının gereği olarak yenilgiye mahkûmdur.

Özü yanlış olmakla birlikte bu itiraz ilk bakışta haklı görünüyor. Bu

---

93 "Yayın Kuruluna Mektup" adıyla *Zemlya i Volya*'nın 5. sayısında (8 Nisan 1879) yayınlandı: *"Siyasi özgürlüklerin bize ve örgütümüze yönelik, yetkililerin hoşgörüsünü sağlayacağını, dünya görüşümüzü daha iyi geliştirmek ve fikirlerimizi daha etkin biçimde yaymak olanağını vereceğini biliyoruz."* Birlik, mutlakiyetçiliğe karşı mücadeleye girişmemeleri halinde Narodniklerin taleplerinin ölü olarak kalacağı kanısındaydı.

94 73. numaralı dipnota bakınız.

95 Marx–Engels, *Komünist Manifesto*, y.h.: G. D. Görsev, s. 20.

yüzden sessizlikle geçemeyiz. Bu, Marksist geçinen siyasi müdahalesizlik taraftarlarının *son argümanıdır*.[96] Dolayısıyla bu argüman çürütüldüğünde, siyasete karışmama teorisi de çökecek ve bugünkü sosyalizmin siyasi görevi gün ışığına çıkacaktır.

İşçi sınıfının ulusal gelirden aldığı pay sürekli azalmaktadır. Bu konuda herhangi bir şüphe olamaz. İşçi sınıfının yoksullaşması yalnızca göreli değil, mutlaktır. Yani yalnızca işçi sınıfının geliri toplumun diğer sınıflarının ilerlemesine orantılı olarak artmamakla kalmıyor, düşüyor. Rogers,[97] Duchâtel[98] ve başkalarının çalışmalarının gösterdiği gibi, bugünkü proleterin gerçek ücreti (payına düşen tüketim maddesi miktarı) beş yüz yıl[99] öncekinden azdır.[100]

Ama bundan, günümüzde ekonomik koşullarının, işçi sınıfının siyasi ha-

---

96 Paradoks gibi görünebilir; ama işçi sınıfının siyasete karışmamasını savunan teori, aslında Bakunin tarafından ve tarihin maddeci açıklamasının bir sonucu olarak formüle edilmiştir. Bu açıklamayı hararetle savunan Bakunin şöyle akıl yürütüyordu: Verili bir toplumun siyasal sistemi ekonomisi üstünde temellenmişse, *siyasal* devrim gereksiz hale gelir; çünkü bizzat siyasal devrim, *ekonomik* devrimin sonucudur. Bir zamanlar Hegel'in öğrencisi olan ve onun mantığını ilerlettiği düşünülen bu adam, şunu hiç anlamamış: Ekonominin sonucu *bütünüyle hazır* bir siyasi rejim değildir; her yeni siyasi hareket verili ekonomik ilişkilerden çıkar ve ekonomik ilişkilerin yeniden inşası için zorunlu bir *araç* haline gelir. Anarşistlerin sosyal-demokratlara yönelik *en ciddi* itirazları bile bu *yanlış anlama* üstüne kurulu olmaya devam ediyor. [1905 baskısına yazarın notu]

97 James Edwin Thorold Rogers (1823-1890) İngiliz iktisat tarihçisi. Plehanov *Six Centuries of Work and Wages* (Emek ve Ücretlerin Altı Yüzyılı) başlıklı (Oxford, 1884) eserine atıfta bulunuyor.

98 Charles Duchâtel (1803-1867) Fransız gazeteci ve devlet adamı. Görüşleri Malthusçu olarak adlandırılan Duchâtel *Traité de la charité dans ses rapports avec l'état moral et le bien-être matériel des classes inférieures de la société* (Ahlak ve toplumun alt sınıflarının maddi durumu ile ilişkisi içinde İyilikseverlik üstüne İnceleme) adlı eseriyle tanınmış, 1848'de Kral Louis Philippe yönetiminde içişleri bakanlığı yapmıştır.

99 Rodbertus, *Briefe und sozialpolitische Aufsätze* (Siyasi ve Toplumsal Mektup ve Makaleler), der.: Rudolf Meyer, Berlin 1882. Alman iktisatçı ve sosyalist Karl Johann Rodbertus-Jagetzow (1805-1875) bir tür devlet sosyalizmini savunduğundan Prusyalı büyük toprak sahiplerinin ideoloğu sayılıyordu.

100 Bu Bernsteincılık döneminde çok gürültü çıkartan "yoksullaşma teorisi" bununla ilgilidir. Bu konuda *Zarya* (Şafak) dergisinin 2 ve 3. sayılarında "Eleştirmenlerimizin Eleştirisi" başlıklı makaleme bakılabilir. Fransızcası için *Felsefi Eserler (Œuvres Philosophiques)* derlemesinin 2. cildinde *Monsieur Strouvé critique la théorie marxiste de l'évolution sociale* ("Bay Struve Marksist toplumsal evrim teorisini eleştiriyor").

reketi için, on dördüncü yüzyıldan daha az elverişli olduğu sonucu, kesinlikle çıkmaz. Daha yukarıda söylemiştik; bir ülkenin ekonomik koşullarını değerlendirmek istiyorsak, yalnızca ulusal gelirin dağılımını değil, ama hepsinden önce ürünlerin üretiminin örgütlenmesini ve değişim biçimini dikkate almalıyız. Doğmakta olan burjuvazinin gücü, zenginliğinden çok, bir dönem taşıyıcılığını üstlendiği ekonomik ve toplumsal ilerlemede yatar. Burjuvaziyi devrimci mücadele yoluna sokan ve siyasal etkisinin yükselmesini sağlayan gelirlerinin artması değil, kendi doğurduğu üretici güçler ile feodal toplumda üretimin gerçekleştiği ve ürünlerin değiş tokuş edildiği koşullar arasındaki çelişkidir. Bu toplumda ilerlemeden yana güçlerin sözcüsü haline gelen burjuvazi tüm hoşnutsuz kesimleri kendi bayrağı altında toplamış ve halkın muazzam çoğunluğunun nefret ettiği bir rejime karşı savaşa yönlendirmiştir. Bu burjuvaziye kurtuluş hareketinin yöneticiliği rolünü veren para değil, işçi sınıfının yeterince gelişmemişliğidir. Bu rolü yerine getirmesi için, serveti ve hayli yüksek toplumsal konumu elbette zorunluydu. Ama bu zorunluluğu koşullayan neydi? Her şeyden önce burjuvazinin, nüfusun alt sınıflarının yardımı olmaksızın eski rejimi yıkmasının olanaksız olması. Bu noktada zenginliği burjuvazinin yardımına koştu. Burjuvazinin egemenliği için savaşacak kitleler üzerindeki etkisini zenginliği sayesinde kurdu. Servet olmadan burjuvazi etki sahibi olmayacak; halk üstünde etkisi olmaksızın aristokrasiyi yenemeyecekti. Çünkü burjuvazinin gücü kendi özgücünden değil, egemenliği altına aldığı, sermayesi sayesinde kumanda ettiği güçten kaynaklanır. Bu noktada şu soru akla geliyor: İşçi sınıfının nüfusun bir başka sınıfı üstünde böyle bir etki yapması *mümkün* müdür ve zaferi kazanmak için bu etkiyi yapması *gerekli* midir? İşçi sınıfının mevcut durumunu anlamış herhangi birinin size kesin bir "hayır" yanıtı vermesi için, soruyu ortaya atmak yeter. Bir zamanlar burjuvazinin yaptığı gibi, proletaryanın da alt sınıflar üstünde bir etkide bulunması *olanaksızdır*; şu basit nedenle ki, proletaryadan daha aşağıda bir sınıf yoktur. Proletarya modern toplumun sonuncu ekonomik oluşumudur. Ancak proletaryanın böyle bir etkinin peşine düşmeye *gereksinimi de yoktur*; çünkü proletarya aynı zamanda bu toplumun *en kalabalık* katmanını oluşturmaktadır, çünkü çalışan nüfusun diğer kat-

manlarıyla birlikte, müdahalesiyle siyasal çatışmaları çözüme bağlayan ortamı her zaman proletarya oluşturmuştur. Proletaryanın en kalabalık sınıf olduğunu söylüyoruz:

"Öbür sınıflar büyük sanayiyle perişan olur ve yıkıma sürüklenirler; proletarya ise onun düpedüz kendi ürünüdür.

Orta zümreler: Küçük imalatçı, perakendeci, zanaatkâr, köylü, bunların hepsi, orta zümreler olarak göçüp gitme tehlikesine karşı varoluşlarını güvence altında tutmak için, burjuvaziye karşı mücadele ederler. Demek ki onlar devrimci değil, tutucudurlar. Dahası, onlar gericidirler; tarihin çarkını gerisingeri çevirmeye uğraşırlar. Onların devrimden yana olmaları, proletaryaya geçişin eşiğinde bulunmalarından ötürüdür; böylece onlar kendilerinin güncel çıkarlarını değil ve fakat gelecekteki çıkarlarını savunurlar; öylelikle, kendi bakış açılarını terk edip, proletaryanınkine geçerler."[101]

Daha önceleri işçi sınıfı, burjuvazinin komutası altında zafer kazandı. Zaferin hemen hemen tüm onuru ve avantajları müttefikine yazılırken, mücadelenin neredeyse tüm zorluklarının işçi sınıfının payına düşmesi karşısında şaşırma saflığını gösterdi. Bugün bu tür bir yardımcı rolünden hoşnutluk duymuyor ve daha önceleri burjuvaziyi iktidara taşımaya yarayan gücünü bu kez burjuvaziye karşı yöneltiyor. Ancak bu güç şimdi ciddi ölçüde artmış bulunuyor. Bu güç büyümüştür ve sermayenin yoğunlaşması arttığı, büyük sanayi yayıldığı sürece büyümeye devam etmektedir. Dahası bu güç, bizzat burjuvazi tarafından kamusal etkinlik arenasına indirilen işçi sınıfının siyasal deneyimi katlandıkça büyümüştür. Zamanında, burjuvazinin yönetimi altında feodal mutlakiyeti yıkmak için yeterince güçlü olduğunu gösteren proletaryanın, kendi inisiyatifiyle burjuvazinin siyasi egemenliğini devirecek ölçüde güçlendiğinden kuşku edilebilir mi? Burjuvazi zenginliği sayesinde feodaliteyi yendi. Proletarya, payına düşen sefalet, modern toplumun giderek büyüyen bölümünün payı haline geldiği için yenecektir burjuvaziyi.

İktisatçıların diliyle söylersek, burjuvazinin tarihinde, zenginlik kendisine bir diğer ve çok *"verimli"* hizmette bulunmuştur. Zenginlik burjuvaziye bilgiyi vermiş, burjuvaziyi dönemin toplumunun en ileri ve en eğitimli sınıfı

101 *Komünist Manifesto*, s. 18.

haline getirmiştir. Proletarya bu bilgiyi edinebilir mi? Aynı anda, toplumsal sınıfların hem en yoksulu hem de en gelişkini olabilir mi? Zira bu koşul gerçekleşmezse, siyasal egemenlik yolu kapalı kalır. Bilgisiz iktidar olmaz!

Yukarıda işçi sınıfına siyasi eğitimini vermeye başlayanın burjuvazinin ta kendisi olduğunu söylemiştik. Düşmana karşı savaşmak için gerekli olduğundan, burjuvazi işçi sınıfının eğitimine özen gösterdi. Ruhban sınıfının siyasal etkisini zayıflatmak gerektiğinde burjuvazi proletaryanın dini inançlarını sarstı. Eski rejimin hukukunun karşısına "doğal" hukuku çıkartmak gerektiğinde, burjuvazi proletaryanın hukuksal ufkunu genişletti. Şimdi sıra ekonomik sorunda; hayli zeki bir Alman'ın [102] söylediği gibi, siyasal iktisat, şimdi 18. yüzyılda doğal hukukun oynadığı rol kadar önemli bir rol oynuyor. Siyasal iktisadın anahtar sorunu olan sermaye-emek ilişkilerinin incelenmesinde burjuvazi işçi sınıfına rehberlik etmeyi kabul edecek mi? Burjuvazi, ne denli avantajlı olursa olsun bu rolü isteyerek üstlenmez; çünkü sorunun sorulması bile iktidarına yönelik tehdit oluşturur. Burjuvazi zamanında din ve hukukla ilgili olarak yaptığı gibi, bu rolü *aynı şekilde yerine getirme yeteneğine sahip midir*? Hayır! Sınıf çıkarlarıyla körleşmiş burjuva bilginleri, toplumsal sorunları nesnel, bilimsel olarak sorgulama yeteneğini uzun süredir yitirmiş bulunuyorlar. Bugün burjuva iktisadının çöküşünün bütün sırrı budur. Her şeyiyle bir burjuva olmakla birlikte, emek ve sermayenin çıkarlarının taban tabana karşıt olduğunu anlayacak kadar akıllı olan son iktisatçı Ricardo'ydu. [103] Bu karşıtlığa samimi biçimde üzülecek kadar kalbi olan son burjuva iktisatçısı Sismondi'ydi. [104] Onlardan sonra, burjuva iktisatçılarının teorik araştırmalarının *bütünü* bilimsel değerinin önemli bir bölümünü yitirmiştir. Bunu görmek için Ricardo'dan bu yana siyasal iktisadın tarihini hatırlamak ve

102 Rodbertus'tan söz ediliyor [1905 baskısına yazarın notu]

103 David Ricardo (1772-1823): Britanyalı büyük siyasal iktisatçı. Britanya'da 19. yüzyıl ortasında benimsenen ve 1914'e kadar uygulanan ekonomik liberalizmin öncüsüdür. Ricardo da öncülü Adam Smith gibi ekonominin yasalarını evrensel geçerlilik taşıyan doğa yasaları sayıyor, dolayısıyla tarihsel bir perspektiften uzak kalıyordu.

104 Jean Charles Léonard de Sismondi (1773 - 1842): Cenevre doğumlu iktisatçı. Kapitalizmi şiddetle eleştirmiş, pratik uygulamalar alanında ürkeklik ve tereddüt göstermiştir. Önce sınıf çatışmalarını ortadan kaldırmayı, bu amaçla emekçileri mülk sahibi kılmayı öngörüyordu.

Bastiat'nın, Carey'in, Leroy-Beaulieu'nün,[105] hatta bugünkü Almanya'nın *resmi* sosyalistlerinin[106] eserlerine göz atmak yeter. Zamanında huzur içinde nesnel birer düşünür olan burjuva iktisatçıları bugün bilimlerini bile askeri amaçlara uydurmak için elden gelen bütün çabayı gösteren azılı birer bekçi haline geldiler. Ama bu taktik uygulamalarına karşın, gerilemeye devam etmekte, bilimlerinin önceleri sonuna kadar denetimi altına aldığı alanı düşmanın ellerine terk etmektedirler. Bugün her türlü "demagojik" amaçtan çok uzak olan kişiler, iktisadın "en soyut kavramlarını kavramakta işçilerin bir Prens Smith'ten ya da bir Vaucher'dan"[107] daha yetenekli olduğunu güvenle söylüyorlar. Bu hükmü veren kişi, hor gördüğü Alman iktisatçıları arasında büyük itibar sahibidir. Yine bu kişi şöyle diyor: "İşçiler bizi çoktan geçtikleri halde, biz onları hâlâ çocuk gibi görüyoruz."[108]

Bu sözlerde az buçuk abartı yok mu? İşçi sınıfı siyasal iktisadın ve sosyalizmin "soyut" konularını, yıllarca eğitim görmüş kişilerden daha iyi değilse de, bunlar kadar anlayabilir mi?

Bugünün bilimsel sosyalizminin ilkeleri ne üstüne kuruludur? Bu görüşler insanlık için hayra girmeye niyet etmiş birtakım aylakların rüyalarını mı temsil ediyor? Yoksa günlük yaşantımızda karşılaştığımız olgulardan ders alıp, bizim üretimde, değişimde veya daha basitçesi ürünlerin bölüşümündeki rolümüzü belirleyen yasaların açıklanması mı söz konusu? İkinci seçenekle soruyu yanıtlayanlar, işçi sınıfının siyasal iktisadın "en soyut" yasalarını doğru biçimde anlamasının, bilimsel sosyalizmin en soyut önermelerini kavramasının mümkün olduğu noktasına gelecektir. Belirli bir bilimin yasalarını anlamakta karşılaşılan zorluk, bu yasalara temel oluşturan olguları az bilmemizden kaynaklanır. Yalnızca günlük

105 Claude Frédéric Bastiat (1801-1850) Fransız liberal düşünür ve iktisatçı. Henry Charles Carey (1793 - 1879), Amerikan liberal iktisatçı; Başkan Lincoln'ün danışmanı. Pierre Paul Leroy-Beaulieu (1843-1916) Fransız liberal iktisatçı.

106 Bakınız. 81 numaralı dipnot. Fransızca metinde ex-catherda, İngilizce çeviride Almancadan aktarma yoluyla Katheder Sozialisten. Türkçeye "resmi" olarak çeviren Şerif Hulûsi.

107 John Prince-Smith (1809-1874) İngiltere doğumlu Alman liberal siyasetçi. Diğer isim Fransızca metinde Vaucher, İngilizcede ise Faucher olarak geçiyor ve herhangi bir baskıda herhangi bir açıklama notu bulunmuyor.

108 Yine Rodbertus'tan söz ediliyor [1905 baskısına yazarın notu]

yaşantıyla ilgili olguların söz konusu olduğu, bilimsel yasanın herkesin bildiği olgulara genellemeler getirmekten başka bir şey yapmadığı durumlarda, pratisyenler teorik ilkeleri mükemmel biçimde anlamakla kalmayıp, kuramcılara da öğretirler. Çiftçiye, pazara olan mesafenin ürünün fiyatını veya toprağın verimliliğinin toprak rantı oranını nasıl etkileyeceğini sorun. İmalatçıya, pazar genişliğinin maliyet fiyatının düşmesi üstünde etkisi olup olmayacağını sorun. Veya bir işçiye, işverenin nereden kazanç elde ettiğini sorun... Bütün bu insanların, eserlerinin kapağını bile görmemiş olsalar da, Ricardo'yu tanıdıklarını göreceksiniz. Oysa tüm bu konuların öylesine karmaşıklık ve "soyut olmak" gibi sağlam bir ünleri vardır ki; bu konularda o kadar çok mürekkep harcanmıştır ki; o kadar çok sayıda eser yazılmıştır ki, siyasal iktisadı incelemeye kalktığınız anda bu basılı malzeme dağı karşısında şaşalayıp kalırsınız. Bu bilim dalının bütün alanlarında durum aynı! Değişim değeri teorisini alın. Bir çift sözcükle bu teorinin ne tarafından ve nasıl belirlendiğini anlatabilirsiniz. Sayın burjuva iktisatçıları ise, bu kadar basit bir teoriyi anlayamıyor veya anlamak istemiyorlar ve bu konuyu tartışırken kaba akıl yürütme hatalarına düşüyorlar. Bir aritmetik öğretmeni bu hataları yüzünden son sınıf öğrencisine, tereddütsüz sıfırı basar. Bu nedenle yukarıda adı geçen yazarın, bugün ekonomi biliminindeki en yakıcı sorunları ancak proleterlerden veya proleter bakış açısını benimseyenlerden oluşan bir topluluğun anlayabileceğini söylerken haklı olduğunu düşünüyoruz. Ekonomi biliminin temel önermeleri bir kez özümsendiğinde, bilimsel sosyalizmi anlamakta bir güçlük kalmaz: İşçi yalnızca kendi deneyiminin işaretlerini izleyecektir. Marx işin bu yönünü *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı*'da mükemmel bir biçimde açıklamıştı:

"*İşçi sınıfı* bugünkü toplumsal düzenin *çözülüşünü ilan etmekle* kendi varlığının *sırrını ortaya koymaktan başka bir şey yapmış olmuyor; çünkü işçi sınıfı bu toplumsal düzenin çözülüşünün* ta kendisidir. *İşçi sınıfı* özel mülkiyetin reddini *istemekle, toplumun* proletaryanın ilkesi *olarak gördüğünü* toplumun ilkesi *konumuna çıkartmaktadır. İşçi sınıfı daha şimdiden toplumun negatif ürünü olarak biçimlenmektedir.*"[109]

109 Bak. *Deutsch-Französische Jahrbücher, 1. and 2. lieferung*, s. 81-85 veya *Contribution à la*

Böylece, proletaryanın, kendi kurtuluş koşullarını anlayacak düzeye erişmesi için maddi servete ihtiyacı bulunmadığını görmüş oluyoruz. Proletaryanın, *toplumun kesinlikle yoksulluk ve barbarlığından değil, organizasyon bozukluklarından* ileri gelen sefaleti, bu koşulları kavramasına engel olmak bir yana, bunu kolaylaştıran *türden* bir sefalettir.

Kapitalist toplumda ürünlerin bölüşüm yasaları işçi sınıfının aşırı biçimde aleyhinedir. Ancak üretimin organizasyonu ve kapitalizme özgü değişim biçimleri, ilk kez, emekçilere hem nesnel hem öznel anlamda kurtuluş olanağını sunar. Kapitalizm işçinin bakış açısını genişletir, önceki toplumdan miras kalmış boş inançları yıkar. İşçiyi hem mücadeleye iter, hem de sayısını artırarak ve emeğin egemenliğini örgütlemeyebilmenin ekonomik olanağını sunarak zaferini güvence altına alır. Makine kullanımının gelişmesi insanın doğaüstündeki egemenliğini güçlendirir, emeğin verimliliğini artırır. Emek verimliliğinin artışı, sosyalist toplumda çalışma zorunluluğunu herkesin uyumlu gelişmesinin engeli olmaktan çıkartıp gerek koşulu haline getirecektir. Kapitalizmin karakteristik özelliği olan *üretimin* toplumsallaşması, üretim *araçlarının* ve *ürünlerin* ortak mülkiyete geçmesinin yolunu döşer. Bugün, sanayi işletmelerinin en üst örgütlenme biçimi olarak anonim şirketler, kapitalistleri ekonomik yaşamdaki etkin rollerinden uzaklaştırıp aylaklaştırmaktadır. Bunların ortadan kaybolmaları ekonomik yaşamda en küçük karışıklığa neden olmaz.

Muhafazakâr Rodbertus şöyle yazıyor:

"Zamanında girişken birtakım saraylılar, tembel krallardan oluşan bir hanedanı kolayca tahttan indirmeyi becerdiklerine göre, enerjik, hayat dolu bir işçi örgütü (yani şirketlerin kadrosunu oluşturan nitelikli emekçiler), neden basit rantiyelere dönüşmüş patronları, zamanın da yardımıyla devre dışı bırakmasın?

Çünkü sermaye girdiği yoldan çıkamaz! Gelişme dönemi tamamlandığında, kendi mezar kazıcısına dönüşür!"

Şimdi biz de soruyoruz: "Basit rantiyelere dönüşmüş patronları devre dışı bırakmaya" kadir bu aynı işçi örgütü, neden devlet iktidarını ve siyasi egemenliği de ele geçirmesin? Zaten biri diğerinin koşuludur: Patronları

Critique de la philosophie du droit de Hegel, édition Alfred Costes, Paris 1946, s. 106-108.

"devre dışı bırakmayı", yalnızca *siyasi* direnişlerini de kırabilecek bir örgüt başarabilir.

Hepsi bu kadar da değil. Proletaryanın *siyasi* zafer kazanma olasılığını güçlendiren başka toplumsal olgular da var.

"Ayrıca, biraz önce gördüğümüz gibi, egemen sınıfın bazı kesimleri de tümüyle proletarya düzeyine düşer ya da en azından, bunların varoluş koşulları tehlike altına girer. İşte bu kesimler de proletaryaya, kültür alanıyla ilgili bir yığın temel ilke ve kavram taşır.

Nihayet, sınıf mücadelesi dönüm noktasına yaklaştığı zamanlarda, egemen sınıf içerisindeki, köhne toplumun tümü içerisindeki çözülme süreci öylesine şiddetli ve öylesine keskin bir karakter alır ki, egemen sınıfın küçük bir kesimi [de] ondan kopar ve devrimci sınıfla, geleceği ellerinde taşıyan sınıfla bağlaşıklık kurar. Daha önceleri soyluların bir kesimi nasıl burjuvazi saflarına geçmişse, şimdi de burjuvazinin bir kesimi, -özellikle, tarihsel hareketin tümünü teorik olarak kavrayacak düzeye yükselmiş burjuva ideologların bir kesimi- proletarya saflarına geçer."[110]

Gine'nin kuzeyinde zenciler arasında çok güzel bir efsane vardır. Bu efsaneye göre, tanrı ilk karı kocadan olan iki oğlu bir gün çağırmış. Birisinin derisi beyaz, diğerininki karaymış. Tanrı bunların önüne bir altın yığını ve bir kitap koymuş. Daha büyük olan kara derili kardeşe seçmesini söylemiş. Büyük kardeş altınları seçmiş, kitap da küçüğe kalmış. Gizemli bir güç küçük kardeşi ve kitabını uzak buzlar ülkesine götürmüş. Ama kitap sayesinde çocuk bilim öğrenmiş, güçlenmiş, herkese korku salmış. Ülkesinde kalan büyük kardeş ise, bilimin zenginliğe nasıl da üstün olduğunu görecek kadar uzun yaşamış." Burjuvazinin payına hem bilgi hem zenginlik düşmüştü. Zenci efsanesindeki kara derili kardeşin tersine, burjuvazi altını da kitabı da kaptı; çünkü insan toplumlarının tanrısı, Tarih, reşit olmayan sınıfların bütün haklarını reddetmekte, vesayetlerini de büyük kardeşlerine vermektedir. Ama Tarih tarafından hakkı yenen işçi sınıfının çocukluktan çıkış saati geldi çattı ve burjuvazi kendi payını seçmek zorunda kaldı. Altını aldı ve kitap küçük kardeşe kaldı. Kitap sayesinde, gecekonduların karanlığına,

110 Marx – Engels, *Komünist Manifesto*, s. 18.

soğuğuna karşın, küçük kardeş, o gün bugün "güçlenmiş, herkese korku salar" hale gelmiştir. Bilimsel sosyalizm, maddi mutluluğun nasıl elde edileceğini pek yakında işçi sınıfına öğretecek sihirli kitabın yapraklarından burjuva teorilerini yavaş yavaş siliyor. O zaman işçi sınıfı kapitalizmin onur kırıcı boyunduruğunu fırlatıp uzaklara atacak, "bilimin zenginlikten nasıl da üstün olduğunu" burjuvaziye gösterecektir.

III

İlk bölümde sosyalizmin herhangi bir "siyaset"le uyuşmayacağı fikrinin nasıl doğduğunu açıklamaya çalıştık. Bu görüşün, bir yandan Proudhoncu-Bakuninci devlet teorisinden, diğer yandan 1870-80'lerdeki sosyal-demokratlarımızın mantıksızlığından kaynaklandığını görmüştük. Üstüne üstlük söz konusu görüş, bu iki eğilimin model aldıkları yerel tona uyum sağlıyordu. Engels'e dayanarak, bu yerel tonun, değişik sosyalist akım kurucularının değişik öğretilerinin bir karışımından ibaret olduğunu da söylemiştik. Ütopik sosyalizmin, işçi sınıfının bütün siyasi hareketlerinde "yeni İncil"e karşı kör bir inançsızlık görüp, bu hareketlere mutlak biçimde olumsuz tavır aldığını biliyoruz. "Siyaset"in bu şekilde reddedilişi, bize, ütopiklerin teorileriyle aynı sırada girdi. Rusya'da ciddiye alınır bir devrimci hareket başlamadan çok önceleri, sosyalistlerimiz, 1850 öncesi[111] Almanya'nın "gerçek sosyalistlerini" taklit etmeye (Bak. *Komünist Parti Manifestosu*, s.32) ve "liberalizme, temsili rejime, burjuva rekabetine, burjuva basın özgürlüğüne, burjuva hukukuna, burjuva özgürlük ve eşitliğine karşı geleneksel aforozları savurmaya" tamamen hazır haldeydiler. Bütün bu saldırıların "kendisine denk düşen maddi varlık koşulları ve uygun bir anayasası olan, başka deyişle ülkemizde de ele geçirilmesi henüz gündemde olan koşullarıyla birlikte, modern burjuva toplumunu" gerektirdiğini tamamen unutuyorlardı.[112]

---

111 İngilizce çeviride "at the end of forties", "kırklı yılların sonu".

112 Bunlar, Cenevre'de "Halkın Davası" dergisini yayınlayan ve birçok kere "siyasete karışmama teorisini" sert biçimde eleştiren grubu kapsamamaktadır. Halkın Davası, *Narodnoye Dyelo* dergisi Birinci Enternasyonalin Rusya şubesinin sekreteri Nikola Utin tarafın-

Bu değişik etkiler, kaba ve dar anlamıyla devrimci mücadeleden başka her türlü siyasi mücadelenin yararsızlığına dair öyle sağlam bir kanı sonucuna ulaşmışlardı ki, bir de, örneğin seçim kampanyalarını işçi kitlelerin eğitim ve örgütlenmesinde etkin bir araç olarak gören batı Avrupa sosyalist partilerine kuşkuyla bakar olduk. Bu kampanyaların bütün siyasal ve ekonomik kazanımları, bize affedilmez bir oportünizm, burjuva devlet denen şeytanla tehlikeli bir alışveriş, geleceğin sosyalist yaşamının sağlayacağı mutluluktan vazgeçmenin eşdeğeri gibi görünüyordu. Teorilerimizin bizi çözümsüz çelişkilerin oluşturduğu bir kısır döngüye hapsettiğini görmüyorduk. Köy komününü Rusya'daki ekonomik ve toplumsal ilerlemenin başlangıç noktası sanıyorduk. Ama aynı zamanda, siyasi mücadeleyi yadsımakla, söz edilen komünü, günün yıkıcı etkilerine karşı –devletin müdahalesiyle– korumanın bütün araçlarından kendi isteğimizle yoksun kalmış oluyorduk. Böylece kendimizi geleceğin anıtını üstüne dikmeyi arzuladığımız temelleri yıkan bir sürecin duygusuz seyircileri olmaya mahkûm ediyorduk.

Yine de, gördük ki, olayların mantığı Rus devrimcilerini başka bir yola sürükleyerek, "Narodnaya Volya" partisiyle birlikte ekonomik devrimin başlıca etkenlerinden biri olarak siyasi etki, hatta siyasi egemenlik için uğraşmaya zorladı. Gördük ki, hareketimiz bu yola bir kez girince, Proudhonculuğun çeşitli türlerinin siyasi ve toplumsal teorilerinin dar ve sıkıcı olduklarını açığa çıkartacak ölçülerde büyüdü. Rus toplumsal yaşamına özgü olayların akışı, devrimci ortamımızın egemen fikirleriyle çatışmaya girerek yeni bir düşünce akımının ortaya çıkmasına neden oldu.

Daha sonra, bu yeni akımın, ancak günün çok daha derin ve geniş sosyalizm akımıyla birleştiği zaman, mevcut çelişkilerinden kurtulacağını da söyledik. Rus devrimcilerinin batı sosyal-demokrasisinin bakış açısını benimsemeleri gerekir. Nasıl yıllar önce, programlarına yeni bir öğe, *politik* bir öğe sokarak "isyancılar"ın *pratiklerini* reddettilerse, "isyancı" *teorilerle* de ilişkilerini kesmeleri gerekir. Bunu yapmakta herhangi bir zorluk da

---

dan çıkartılan bir dergiydi. İlk sayısı Mihail Bakunin yönetiminde yayınlanmıştı. Dergi Marx ve Engels'i Bakuninci anarşistlere karşı mücadelelerinde desteklerdi. "Toprak ve Özgürlük" kökenli olan Utin'in Narodnik teorilerden bütünüyle vazgeçtiği söylenemez. Köy komünlerini idealize ediyor, proletarya diktatörlüğünü kabul etmiyordu.

çekmeyeceklerdir. Yeter ki, Marx'ın öğretisinin siyasal yönü hakkında sağlıklı bir bakışa sahip oldukları ve mücadelelerinin yöntemlerini ve acil görevlerini, bu yeni kriteri uygulayarak yeniden değerlendirsinler.

Çağdaş sosyalizmin tarihsel ve siyasal öncüllerinin nasıl yanlış sonuçlara neden olduğunu II. bölümde gördük. Narodnaya Volya bunun farkına bile varmamıştı; hatta Piotr Lavrov'un Rus devrimci hareketindeki son eğilimleri anlatırken ortaya koyduğu gibi, "Dühring'in, toplumsal yapı içinde siyasi ve hukuki unsurun ekonomik unsur üzerinde üstün bir etkiye sahip olduğu yolundaki sosyoloji bakış açısını bile savunma" eğilimi gösteriyordu.[113] Narodnaya Volya'nın altıncı sayısındaki ("İç politika bülteni") polemik de yalnızca bu eğilimle açıklanabilir. Söz konusu polemik, "Marx'ın tarih teorisinin doğrudan yorumcularına" karşı yazılmıştı; ve yazara göre, bunlar, görüşlerini "esas olarak Hegel'in ünlü üçlemesi" üstünde temellendiriyor, çıkardıkları sonuçlar için "başka girdileri" hesaba katmıyor ve "Hegel'in yasasını, uç noktaya kadar gelişen kötülüğün iyiliğe yol açacağı" şeklinde açıklıyorlardı.[114] "Marx'ın tarih teorisi"nin Batı Avrupalı izleyicileri veya, isterseniz, "doğrudan yorumları" tarafından nasıl anlaşıldığını görmek için Alman sosyal-demokratları veya Fransız kolektivistlerinin programıyla tanışmak yeter. Biz, kendi payımıza, sözü edilen yorumcuların "Hegel'in yasasını" hiç de "uç noktaya kadar gelişen kötülük iyiliğe yol açar" diye anlamadıkları, bu yasayı da yalnızca Alman felsefesini incelerken "girdi malzemesi" olarak kullandıkları konusunda Rus arkadaşları temin edebiliriz. Söz konusu yasa, Alman felsefesinde son derece önemli bir yeri doldurmaktadır ve bir halk deyişinde olduğu gibi, şarkıdan nağmeyi çıkartıp atamayacağınız gibi Alman felsefesinden de

113 "Rus sosyalizminin geçmişi ve bugününe bakış", *Halkın İradesi Yıllığı*, 1883, s.109

114 Bizim "legal" eleştirmenlerimiz, Nikola Mihailovskiy ve arkadaşları bu anlamsız laf üstüne sayısız çeşitleme yaptılar. Aslında, bizimle tartışmalarında bu bayların, bize karşı yazılan illegal literatürle karşılaştırılabilecek yeni tek bir şey icat etmedikleri kesinlikle belirtilmelidir. Bu konuda ikna olmak isteyen, *Halkın İradesi Postası*'nın ikinci fasikülünde Tihomirov'un "Devrimden Ne Bekleyebiliriz?" makalesini okusun ve o yazıyı Beltov'un çok sonraları kendi kitabında reddettiği tezlerle karşılaştırsın. Rusya'da "illegal" düşünce "legal" düşünce"nin çok ilerisindeydi. (1905 baskısına yazarın notu) [Burada söz konusu olan eser Plehanov'un Beltav takma adıyla yayınladığı "Maddeci Tarih Görüşünün Gelişmesi üstüne Deneme" çalışmasıdır. İlk kez 1895 yılında yayınlanmıştır.]

Hegel'in yasasını *hiçbir biçimde* çıkartamazsınız. Alıntıladığınız bölüm, Dühring'in Marx'a yönelttiği yergiyi neredeyse kelimesi kelimesine yenilemektedir. Buna göre Marx'ın tarih şemasında "Hegelci yadsımanın yadsınması, daha iyi ve daha açık araçların yokluğu yüzünden, bugünün içinden geleceği doğurtan ebenin rolünü üstlenmektedir."[115] Oysa Engels bu noktaya sert biçimde işaret etmiş ve Berlin'in eski doçentinin eserlerinin bilimsel yoksulluğunu bütün çıplaklığıyla ortaya sermişti. Neden başkalarının yanlışlarını tekrarlayalım, neden 19. yüzyılın en büyük ve en devrimci toplumsal teorisini eleştirmek için bu kadar sallantılı bir zemine yerleşelim? Devrimci teori olmaksızın sözcüğün gerçek anlamıyla devrimci hareket olmaz. Kurtuluşu için mücadele eden her sınıf, egemenliği hedefleyen her siyasal parti, ancak en ilerici toplumsal eğilimleri temsil ettikleri ölçüde devrimcidirler ve dolayısıyla da zamanlarının en ileri fikirlerinin sözcülüğünü yürütürler. İçeriği itibariyle devrimci bir fikir, dünyada yerini başka bir patlayıcının tutamayacağı cinsten bir dinamittir. Hareketimiz geri veya yanlışlarla dolu teorilerin mahkûmu olarak kaldığı sürece, sadece bazı açılardan devrimci nitelik taşıyabilecek, her açıdan devrimci olamayacaktır. Hareket, üyelerinin haberi bile olmadan, içinde bir gericilik tohumunu taşıyacak ve bu gericilik tohumu az veya çok yakın gelecekte, hareketi bu kısmi anlamından bile yoksun hale getirecektir. Çünkü Heine'nin[116] dediği gibi

Yeni devirde
Yeni esere
Yeni giysi gerek

Ve bu gerçekten yeni olan devir, sonunda bizim ülkemizde de açılacak. Zaten, işçi hareketimizin Batı işçi sınıfı tarafından açılan yola girmesini önleyen başlıca engel çağdaş sosyalizmin kimi ilkelerinin anlaşılmaması değildir. Marksist literatürle daha derinlemesine tanışılması, "bütün ülke-

115 Bak. Eugen Dühring, *Kritische Geschichte der Nationaloekonomie und des Sozialismus* (Siyasal iktisat ve sosyalizmin eleştirel tarihi) üçüncü baskı, s.498.

116 Heinrich Heine (1797-1856): Almanya'da 19. yüzyılın en önemli şairlerinden.

lerin işçileri"nin büyük ustasının teorisini anlamaktan ve benimsemekten vazgeçmekle, bizim sosyalistlerin kendilerini nasıl bir silahtan yoksun bıraktıklarının görülmesini sağlayacaktır. O zaman, Rus Narodniklerinin ve "Halkın İradesi" taraftarlarının sonunda Rus Marksistlerine dönüşmelerinden devrimci hareketimiz herhangi bir şey kaybetmek şöyle dursun, tersine çok şey kazanacak ve yeni, daha yüksek bir görüşün, bizdeki hiziplerini birbirleriyle uzlaştıracaktır. Aslına bakılırsa bu hiziplerin her biri kendince haklıdır. Çünkü tek yanlılıklarına karşın her biri Rus toplumsal yaşamının zorunlu bir gereksinimini yansıtmaktadır.

Ama başka bir engel, hareketimizin az önce gösterilen yönde gelişmesini önlemektedir. Bu engel siyasi bakımdan göz ayarından yoksun olmamızdan ibarettir. Başından bu yana devrimcilerimiz görevleri ve sahip oldukları güç arasında orantı kurmayı beceremediler. Bunun nedenini Rus militanların siyasal deneyim eksikliğinden başka bir yerde aramak gereksiz. İster sosyalist yazıları yaymak amacıyla halka gidelim, ister köylülüğün isyancı unsurlarını örgütlemek için köylere yerleşelim, ister doğrudan mutlakıyetçiliğin temsilcilerine karşı mücadeleye girişelim, her yerde aynı yanlışı tekrarladık. Hep gücümüzü abarttık. Hiçbir zaman toplumsal ortamın karşımıza çıkaracağı direnci tam olarak hesaba katamadık. Koşulların geçici olarak desteklediği eylem yollarını, diğer tüm araç ve yolları dışlayarak evrensel ilke düzeyine çıkarmakta hep acele ettik. Sonuç olarak bütün programlarımız, küçücük bir konjonktür değişikliğiyle altüst olacak istikrarsız dengeler içinde oldu. Nerdeyse iki yılda bir program değiştiriyorduk. Hiç uzun ömürlü bir zemine basamıyorduk, çünkü üstüne yerleştiğimiz alan hep dar ve tek yanlı oluyordu. Biyelinski,[117] Rus toplumunun, daha bir edebiyatı olmadan bütün edebi ekollerden geçtiğini söylemişti. Aynı şekilde Rus sosyalist hareketi de, daha işçi sınıfımızın hareketi olmadan, Batı sosyalizminin olası bütün nüanslarını birbiri ardına deneyecek zaman buldu.

Narodnaya Volya'nın mutlakıyetçiliğe karşı giriştiği mücadele, devrimcilerimizin eylemlerini daha geniş bir yolda sürdürmelerini sağlayarak ve gerçek bir *parti* yaratmaya teşvik ederek, kuşkusuz propaganda *grup-*

117 Vissarion Grigoryeviç Bielinskiy (1811-1848), ünlü Rus edebiyat eleştirmeni.

larının[118] darlığını ortadan kaldırmaya katkı sağlayacaktır. Ama sürekli program değiştirmeye son vermek için, siyasi göçebelik alışkanlıklarından kurtulmak için ve sonunda istikrarlı bir zihne kavuşmak için, Rus devrimcileri, aralarında bilinçli siyasi eğilimlerin ortaya çıktığı günden beri giriştikleri eleştiriyi sonuna kadar götürmek zorundadırlar. Önceki *bütün* teorilerin ve *bütün* programların eleştirilmesini zorunlu kılan programın kendisi karşısında bile eleştirel bir görüşü benimsemelidirler. "Halkın İradesi Partisi" bu geçiş döneminin çocuğudur. Bu partinin programı, düşünce darlığının kaçınılmaz olduğu ve sonuç olarak normal[119] sayıldığı koşullarda doğan programların sonuncusudur. Rus sosyalistlerinin siyasal ufkunu genişletmekle birlikte bu kusurdan tamamen kurtulduğu da söylenemez. Burada aynı zamanda belki bir siyasi ölçüsüzlük, en yakın amaçları mevcut veya potansiyel güçlerle uyumlulaştırmakta bir yeteneksizlik görülmektedir. "Narodnaya Volya Partisi" doğru yolu bulmasına karşılık, mesafe hakkında bir fikri bulunmayan ve bu yüzden de "hiç mola vermeksizin yüz bin verstlik yolu katedebileceğini" sanan adamı hatırlatıyor.[120] Pratik, kuşkusuz bu yanılsamayı dağıtacaktır. Ama bunun çok pahalıya mal olma riski vardır. İyisi mi, "Halkın İradesi" yedi fersahlık[121] çizmelerin masalın dışında gerçekten var olup olmadığını kendine sormalıdır.

Yedi fersahlık çizmeyle kast ettiğimiz, daha önce söz konusu program hakkında atıfta bulunduğumuz fantezi unsur. *Halkın İradesi*'nin ikinci sayısında geleceğin Rus Kurucu Meclisinde sosyal-devrimci (*sosyalist* demiyoruz) bir çoğunluk olacağı güvenle bildiriliyordu.[122] 8 ve 9. sayılarda da

118 Fransızcada *cercle*, birinci Türkçe çeviride *mahfil*.

119 Fransızcada ve ilk Türkçe çeviride *normal*, İngilizcede *legitimate*, meşru.

120 Erhof'un *Kambur Küçük At* masalından. Burada geçen verst sözcüğü 1 kilometreden biraz uzun eski Rus ölçü birimidir.

121 Fersah birinci Türkçe çeviride Hulûsi tarafından kullanılan birimdir. İngilizcede *league*, Fransızcada *lieue*

122 *Narodnaya Volya*'nın 15 Kasım 1879 tarihli 2. sayısında, başyazıda şöyle denilmektedir: *"Bu Meclisteki milletvekillerinin yüzde doksanı köylülerden, yani bizim partiden seçilecektir. Tabii, seçimlerde ustaca davranıldığı takdirde. Böyle bir Meclis ne türden bir yasa kabul edebilir? Herhalde ekonomiyi ve devleti altüst edecek bir yasa."*

"iktidarın geçici devrimci hükümet tarafından ele geçirilmesi" tartışılıyor. Bu fantezinin partinin kendisi için de zararlı olduğundan tamamen eminiz. Sosyalist bir parti olarak zararlıdır; çünkü işçi sınıfının dikkatini Rusya'daki acil görevlerinden başka yere çekmektedir. Kurtuluş hareketimizin inisiyatifini üstlenmiş bir parti olarak zararlıdır; çünkü başka koşullarda "seçkin kimseleri" çekecek birçok unsuru ve gücü kendinden uzaklaştıracaktır. Daha ayrıntılı olarak açıklayalım.

Narodnaya Volya mutlakıyetçiliğe karşı mücadelesinde kime hitap eder, kime hitap *edebilir* ve kime hitap etmelidir? *Halkın İradesi Yıllığı*'nda şunları okuyoruz:[123] "Köylülüğün topluluğumuza katılabilecek *bazı unsurlarının* bize bağlanması, her zaman çok arzu ettiğimiz bir şeydir... Ama köylülüğün kitle olarak örgütlenmesi söz konusu ise, bu programın hazırlanmasında bütünüyle hayal ürünü gibi göründü. Temkinli davranarak söylersek, pratik eylem sosyalistlerimizin bu konudaki görüşünü değiştirmemiştir." Halkın İradesi Partisi, acaba, emekçi nüfusunun en ileri bölümüne, kentlerin işçilerine mi dayanmayı düşünüyor? Nitekim "Parti kentli işçi nüfusuna en ciddi özeni göstermelidir" değerlendirmesi yapılmakta ve bu çevrede yapılacak propaganda ve örgütlenme çalışmasına çok büyük önem vermektedir. Ama bu zorunluluğun ortaya konulma tarzı, "Halkın İradesi"nin gözünde kentli işçilerin devrimci hareketimizdeki unsurlardan herhangi biri olduğunu gösteriyor: "Gerek durumları, gerekse göreli düşünsel gelişimleriyle,[124] bu işçiler *devrim için* özellikle büyük önem taşıyorlar; çünkü ilk çarpışmada elde edilecek başarı bütünüyle işçilerin ve ordunun tutumuna bağlı." O halde gelecek devrim terimin tam anlamıyla bir işçi devrimi olmayacak: İşçiler bu devrime yalnızca "*devrim için* taşıdıkları özellikle büyük önem" ölçüsünde katılmak durumundalar. Peki, bu harekete başka hangi unsurlar dahil olacak? Az önce gördüğümüz gibi, başta ordu. Ancak "güncel koşullar altında sade askerler arasında propaganda yapmak çok zordur ve buna fazla umut bağlanmamalıdır. *Subaylar* üstünde çalışmak daha uygun olur. Subay kitlesi entelektüel olarak daha

123 "Parti hazırlık çalışması", s.129'dan not (İtalikler Plehanov'a aittir – Fransızcaya çevirenin notu)

124 İngilizcede "relatively greater maturiy", görece daha gelişkin olgunluk.

gelişkin, daha özgür, dış etkilere daha açık bir yapıdadır!" Bu tamamen doğru. Şu an için durmayalım ve devam edelim. "Halkın İradesi" işçilerden ve subaylardan başka, liberalleri ve "Avrupa"yı da düşünüyor. Partinin Avrupa'yla ilgili politikası "*halkların* Rus devrimine katılmasını sağlayacak, Avrupa kamuoyunun sempatisini kazanacak yönde olmalıdır." Bu amaca ulaşmak için "parti Rus mutlakıyetçiliğinin Avrupa uygarlığı üstündeki feci etkilerini, partinin gerçek hedeflerini ve devrimci hareketimizin anlamını Avrupa'ya tanıtmalıdır." "Liberaller"e gelince, onlara ilişkin olarak da "radikalizmimizi hiç gizlemeden, partinin ve onların bugünkü konumlarının, bizi hükümete karşı ortak harekete zorladığını göstermeliyiz."

Görülüyor; Narodnaya Volya ne yalnızca ne de temelde işçi sınıfı ve köylü sınıfına dayanıyor. Aklında seçkinler ve özünde bu seçkinler sosyetesinin "en has evladı" olan subaylar var. Bu sosyetenin liberal bölümünü, "partinin bugünkü konumu itibariyle" Rus liberalizminin çıkarının Rus sosyalist partisinin çıkarıyla çakıştığına ikna etmek istiyor. Peki, Rus liberallerini bu noktaya götürmek için ne yapıyor? "Yürütme Komitesi"nin programını[125] yayınlayarak işe başlıyor: "Halkın iradesi, serbest genel seçimler ve görevini seçmenlerden alan bir Kurucu Meclis tarafından yeterince iyi biçimde yansıtılacak ve hayata geçirilecektir." III. Aleksandr'a yazılan ünlü mektupta Yürütme Komitesi "bütün Rus halkının temsilcilerinin, devlet ve kamu yaşamının mevcut durumunu gözden geçirmek ve halkın arzularına göre yeniden biçimlendirmek üzere toplanmasını" talep ediyordu.[126] Bu program gerçekten de Rus liberallerinin çıkarlarıyla çakışmaktadır. Liberallerin, bu programı hayata geçirmek için, Yürütme Komitesinin talep etmeyi atlamadığı genel seçim konusu da liberallere kuşkusuz uygun gelecektir. Zaten metnin bu bölümü önceki bütün programlardan daha fazla siyasi olgunluk sergilemektedir. Ama toplantı, söz, basın ve seçim programı taleplerinin yalnızca "geçici önlem"[127] olarak ortaya konma-

125 *Narodnaya Volya*, no. 3

126 Bak. "III. Aleksandr'a Mektup", *Kalendar Narodnoi Voli* (Halkın İradesi Yıllığı), s.14. Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesinin ertesi günü 10 Mart 1881'de Narodnaya Volya Yürütme Komitesi tarafından yayınlanan bildiri. Bu metin *Halkın İradesi 1883 Yıllığı* içinde yeniden yayınlanmıştır. (s. 9-14)

127 *"Ulusal Meclis karar verinceye kadar geçici bir önlem olarak..."* (III. Aleksandr'a Mektup)

sındaki kaba hatayı bir yana bırakıp Narodnaya Volya partisinin başka açıklamalarını hatırlayalım. Partinin dergisi Kurucu Meclisteki çoğunluğu köklü bir ekonomik devrimden yana olanların oluşturacağını bildirmekte aceleci davranmaktadır. Yukarıda, bu belirlemenin, yalnızca, parti programında yer alan çelişik öğeleri birbirine uydurmak için düşünülmüş bir kurgu olduğunu söyledik. Şimdi bu belirleme etrafında yapılan yayınları taktik bakımdan ele alalım. Ekonomik devrim Rus liberalizminin çıkarına uygun mudur? Liberal sosyetemiz, köylü vekillerin –Narodnaya Volya'nın onayladığı gibi– gerçekleştirmek isteyecekleri toprak devrimine sempati besleyebilir mi? Batı Avrupa tarihi "kızıl heyula"nın tehditkâr biçimler aldığı her yerde "liberaller"in kendilerini tereddüt etmeksizin en vahşi askeri diktatörlüklerin kollarına attıklarını, açıkça gösteriyor. Terörist dergi, Rus liberallerinin bu kurala bir istisna oluşturacaklarını mı sanıyor? Eğer öyleyse, bu kanısı neye dayanmaktadır? Günümüzün "Avrupa kamuoyu"nun, sosyal-devrimci bir kurucu meclisin toplantıya çağrılmasını alkışlayacak ölçüde sosyalist fikirlerle dolu olduğunu mu düşünüyor? Kendi ülkesinde "kızıl heyula"dan dehşete kapılan Avrupa burjuvazisinin, aynı heyulanın Rusya'da ortaya çıktığını görünce ellerini çırpacağına mı inanıyor? Açıkçası, *Narodnaya Volya* dergisi bu tür yanılsamaları beslememekte ve koşulların herhangi birini de gözden kaçırmamaktadır. Peki o halde bu maceracı deklarasyon nereden çıkıyor? Belki de Halkın İradesi, parti üyelerini beklenen gelişmelerin ağırlığına denk önlemler almaya teşvik edecek ölçüde, kehanetlerinin mutlaka gerçekleşeceğine inanıyor. Ama aynı dergi, halk içinde faaliyet yürütmeyi kısır bulduğuna göre, bu tür deklarasyonların kışkırtıcı değil yatıştırıcı amaç güttüğünü düşünebiliriz: Halk içinde faaliyet yürütmek, bugün "Danaidlerin dibi çıkık fıçıya su doldurmalarını"[128] çağrıştırdığı *halde*, sosyal-devrimci bir çoğunluk sağlanacağı umuluyor.

Bu deklarasyonların hayli önemsiz olduğuna hükmedilebilir. Çünkü Narodnaya Volya'nın kendisi de, gelecekteki Kurucu Meclisin bileşimine ilişkin pembe hayallerden açıkça vazgeçmiştir. Nitekim derginin 8-9 numaralı sayısındaki baş makalede, sosyal-devrimcilerin halk içinde inisiyatifi ele

128 Yunan mitolojisinden bir öyküye atıfta bulunuluyor. Danaus'un elli kızına Danaidler deniyordu.

alamamaları durumunda, ekonomik devrimin, Kurucu Meclis toplantıya çağrılmadan önce "geçici devrimci hükümet" tarafından gerçekleştirilesi gerektiğinden söz edilmektedir. Makalenin yazarı, toplantıya çağrılan "Zemskiy Sobor'da[129] halkın gerçek temsilcilerinin bulunmasının" güvencesinin böyle bir devrim olduğunu haklı olarak görmektedir. Sonuç olarak Narodnaya Volya'nın önceki yanılsaması bütünüyle dağılmış bulunuyor. Ancak ne yazık ki, eski yanılsama, yerini parti için daha da zararlı bir başka yanılsamaya bırakarak ortadan kayboldu. Programdaki fantezi unsuru yok olmadı, yalnızca yeni bir biçim aldı. Artık, bu yanılsamanın adı *"iktidarın geçici devrimci hükümet tarafından ele geçirilmesi"*dir; bu operasyon partinin ekonomik devrimi tamamlamasına izin verecektir. "Partinin bu yeni konumlanışının" ne Rus liberallerine ne de Avrupa burjuvazisine, Rus devrimci hareketiyle dayanışma hevesi vereceği açıktır. Rus seçkin sosyetesi ne kadar sersemlemiş, ne kadar sönmüş olursa olsun, yaşamını sürdürme içgüdüsünü yitirmemiştir ve "kızıl heyula"yı asla güle oynaya karşılamayacaktır. Partinin bu şekilde ortaya "konması", bu çevrenin desteğinden yoksun kalmak, devrimcileri kendi öz güçlerine indirgemek demektir. Devrimcilerin kendi güçleri, böylesi bir müttefiki riske edecek kadar büyük müdür? Devrimcilerimiz gerçekten de iktidarı alabilir ve ne pahasına olursa olsun koruyabilirler mi? Yoksa bu konuda çıkarılan onca gürültü, ayıyı öldürmeden önce –üstelik öldürmek söz konusu bile değilken– postunu satmaktan başka bir şey değil midir? Bugün devrimci Rusya'nın önüne son derece keskin biçimde konan soru, işte budur...

Görüşümüzü hemen belirginleştirelim. Yukarıda söylediklerimiz okuyucuyu bizim iktidarı devrimci yoldan ele geçirmek gibi bir eyleme *peşinen*[130] karşı olmadığımıza zaten ikna etmiş olmalı. Bizim görüşümüze göre, bu, kurtuluşu hedefleyen her sınıfın toplumsal evrimin belli bir derecesinde girişeceği siyasi mücadelenin nihai, hatta kaçınılmaz sonucudur. Siyasi egemenliği ele geçiren devrimci sınıf, siyasi iktidarın o çok güçlü silahını gericiliğe çevirerek bu egemenliği koruyacak ve kendini gericiliğin

129 Birinci Türkçe çeviride "Halk Meclisi"; Fransızca metinde "Etats Généraux". İngilizce çeviride kullanılan Zemskiy Sobor Çar İvan tarafından 1549'da toplanan ilk Meclisin adıdır.

130 Birinci Türkçe baskıda "peşin olarak", İngilizce çeviride "in principle", ilke olarak ve Fransızca metinde "a priori".

karşı darbeleri önünde bu yolla güven altına alacaktır. Faust'un dediği gibi: *Den Teufel halte, wer ihn halt!*[131]

Ancak geceyle gündüz arasında ne kadar fark varsa, bir sınıfın diktatörlüğü ile devrimci raznoçintsi'nin[132] diktatörlüğü arasında da o kadar fark vardır. Bu değerlendirme, özellikle, bugün toplumun üretken olmayan güçlerinin siyasal egemenliğini yıkmanın ötesinde, mevcut üretim anarşisini ortadan kaldırma, ekonomik ve toplumsal yaşamın bütün işlevlerini rasyonel biçimde örgütleme görevleriyle yüklü olan işçi sınıfının diktatörlüğü için de geçerlidir. Böyle bir görev *kavramı*, iyi gelişmiş, siyasal deneyim sahibi ve eğitimli, burjuva önyargılardan kurtulmuş ve kendi durumunu değerlendirmeyi bilen bir işçi sınıfını varsayar. Ayrıca bu görevin *yerine getirilmesi* proletarya içinde sosyalist fikirlerin yayılmasını, proletaryanın kendi gücünün ve zaferin kesinliğinin bilincinde olmasını da varsayar. Ancak *böylesi* bir proletarya, daha donanımlı olanların kendi yerine ve kendisi hesabına iktidarı ele almalarına *izin vermeyecektir*. İzin vermeyecek olmasının basit nedeni, günün birinde, siyasal eğitim okulundan, bir vesayetten kurtulup diğerinin altına girmek için değil, kendi başına tarih sahnesine inmek için yetişip çıkacak olmasıdır. Buna izin vermeyecektir, çünkü böyle bir vesayet, sosyalist devrimi bizzat kendisi yapmak zorunda olduğu için gereksizdir. Son olarak, izin vermeyecektir, çünkü bu vesayet zararlıdır: ne komploculann komploda gösterdikleri beceri, ne cesaretleri ve kendilerini feda etme duyguları, üreticilerin üretim örgütlenmesine bilinçli biçimde katılmalarının yerini tutabilir. Toplumsal sorunun, işçilerin kendilerinden başkası tarafından pratik olarak halledilebileceği fikri, ister Alman şansölyesine[133] ister bir devrimci örgüte işaret etsin, sorunun hiç

131 "Şeytanı yakaladın mı, sıkı tut!", Goethe, *Faust*, Fransızcaya çeviren: Henri Blaze, Paris, 1879, s. 192.

132 Rusça terim (ingilizce çeviride korunmuş, Fransızcaya (soylular ve din adamları dışında kalanlar anlamında) "roturier", Türkçe ilk baskıya ise "soylu olmayanlar" olarak çevrilmiştir. Raznoçintsi Rusçada farklı rütbe ve unvan sahipleri anlamına gelir. 18. yüzyıl sonunda ve 19. yüzyılda Rus toplumunda bu kategori soylu kökene sahip olmayan, tüccar, küçük burjuva, din adamı, köylü gibi farklı kökenlerden gelen eğitimli kişileri kapsıyordu. Mutlakıyetçiliğe ve toprak köleliğine karşı mücadeleyi yükselten bütün bir devrimciler kuşağı bu kesimlerden çıkmıştır.

133 Fransızca çeviride Alman şansölyesi Bismarck'ın takma adı olan "Demir Şansölye" ifade-

anlaşılmadığını gösterir. Proletarya kendi kurtuluşunun koşullarını bir kere kavradığında ve bu kurtuluş için yeterince olgunlaştığında, devlet iktidarını kendi eline alacaktır; ve düşmanlarıyla hesaplaştıktan sonra bu yolla, toplumsal yaşamı, artık yeni sefaletlere neden olacak anarşinin değil, toplumun bütün yetişkin üyelerinin toplumsal işlerin tartışılmasına ve düzenlenmesine doğrudan katılacakları panarşinin, eksiksiz uyumun üstüne kuracaktır. İşçi sınıfı büyük tarihsel görevini henüz yerine getirecek kadar güçlenmedikçe, kendilerine işçi sınıfının savunucusu süsü verenlerin görevi bu gelişme sürecini hızlandırmaktan ve işçi güçlerinin ve bilincinin büyümesini önleyen engelleri ortadan kaldırmaktan ibaret olacaktır. Yoksa sonunun ne olacağı her zaman kuşkulu birtakım toplumsal deneyler hayal etmek değil.

Sosyalist devrimde iktidarın ele geçirilmesi sorununu biz böyle anlıyoruz. Bu görüşü Rusya gerçekliğine uyguladığımızda, Rusya'da yakın zamanda bir sosyalist hükümet olasılığına inanmadığımızı itiraf etmemiz gerekir.

Narodnaya Volya "Rusya toprağındaki siyasal ve ekonomik etkenlerin bugünkü dağılımının" sosyalistler için özellikle "elverişli" olduğunu savunuyor. Rusya'daki durumun Hindistan, İran veya Mısır'dan daha elverişli olduğunu kabul ederiz. Ancak Batı Avrupa'nın toplumsal ilişkileriyle karşılaştırma yapmak bile imkânsızdır. Narodnaya Volya, bizdeki rejimi Mısır veya İran'la değil de, Fransa veya İngiltere'dekiyle karşılaştırarak bu sonuca ulaşmışsa, ağır bir yanlış yapmış demektir. Halk kitlelerindeki cehalet ve uyuşukluk, "Rusya toprağındaki" toplumsal etkenlerin mevcut "dağılımı"ndan kaynaklanıyor. Bu nitelikler ne zaman halkın kurtuluşunu kolaylaştırmış. Kuşkusuz Narodnaya Volya bu uyuşukluğun dağılmaya başladığına, çünkü halk arasında giderek "ayrıcalıklı yönetici kastlara karşı nefretin ve ekonomik ilişkilerin köklü değişimine yönelik bir özlemin uyandığına" inanmaktadır. İyi de bu özlemden ne çıkıyor? "Ayrıcalıklı yönetici kastlara dönük nefret" herhangi bir şeyi kanıtlamıyor. Çoğunlukla bu öfkeye siyasal bilincin zerresi bile eşlik etmiyor. Dahası bugün kast (*zümre*) bilinciyle *sınıf* bilinci arasında kesin bir ayrım yapmaya gerek var. Çünkü

---

si kullanılmış.

eski kast ayrımları Rusya'nın ekonomik ilişkilerine artık denk düşmemekte ve yerlerini bir "hukuk devleti"nde yurttaşlar arasındaki biçimsel eşitliğe bırakmaktadırlar. Halkın İradesi köylülüğümüzün bugünkü entelektüel ufkunu *sınıf* bilincinin ve siyasi bilincin ilerlemesi açısından ele alacak olursa, toplumsal etkenlerin bizdeki dağılımı hakkında, bu dağılımın bir toplumsal devrime sözümona elverişli olması hakkında daha fazla ısrar etmeyecektir. Çünkü örneğin bu partinin hükümete karşı sürdürdüğü mücadele hakkında kırsal bölgelerde çıkartılan gürültüyü pek de "elverişli" bulmayacaktır. "Yönetici sınıflara"[134] karşı nefret bu gürültü patırtı içinde kendini ne denli güçlü belli ederse etsin, köylüler devrimci hareketi toprak köleliğini geri getirmek isteyen soyluların ve memurların komplosu olarak göreceklerdir. Bu nedenle de, halk "kendisini her zaman ezenlerden ve sömürenlerden ekonomik eşitliğini koparıp almaya" giriştiği zaman, "geçici devrimci hükümet" büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalacaktır. O zaman, bizi ilgilendiren etkenlerin mevcut ağırlık dağılımı, geçici olarak zafer kazanmış olan komplocular açısından hiç de *elverişli olmayan* özellikleri, kesinlikle[135] ortaya çıkaracaktır.

Hem zaten "ekonomik eşitliğini koparıp almak" ne demek ki? Büyük mülk sahiplerini, kapitalist ve sanayicileri mülksüzleştirmek yeterli mi? Üretimin kendisinin de belli bir biçimde organize edilmesi hiç mi gerekmiyor? Eğer gerekiyorsa, bugünkü Rusya'daki ekonomik ilişkiler buna uygun mudur? Ya da başka türlü söylersek, "ekonomik etken" bize büyük bir şans tanıyor mu? Biz tanımadığını düşünüyoruz. Gerekçemiz şöyle: Her örgütlenme, örgütlenmenin amacı ve karakterince belirlenen bazı niteliklerin önceden var olmasını gerektirir. Üretimin sosyalist örgütlenmesi, ülkenin önceki gelişiminin mantıksal sonucu olmasını sağlayan ve dolayısıyla son derece büyük bir açıklıkla tanımlanmış ekonomik ilişkileri varsayar. Başka deyişle, sosyalist örgütlenme, başka örgütlenmeler gibi özgün bir temeli gerektirir. Ancak bu temel Rusya'da mevcut değildir. Toplumsal yaşamın eski temelleri fazla dar, fazla heterojen, fazla riskli ve üstelik sallantılı durumdadır. Öte

134 Kitabın birinci baskısında "lastlar" (Fransızcaya çevirenin notu)

135 Fransızcada "sans doute", kuşkusuz; Türkçe ilk çeviride "buna hiç şüphe yok"; İngilizce çeviride "perhaps", belki.

yandan yeni temellerse henüz oluşmuş değildir. Üretimin nesnel toplumsal koşulları, sosyalist bir örgütlenme için henüz olgunlaşmamıştır. Bu nedenle böyle bir örgütlenmeye yönelik olarak üreticilerde henüz ne istek, ne yetenek bulunmaktadır. Köylülüğümüz henüz bu görevi ne anlayabilir ne de hayata geçirebilir. Sonuç olarak "geçici hükümet", "ekonomik devrimi" "onaylamak"la değil *yapmak*la uğraşacaktır. Tabii eğer bir halk dalgasınca süpürülüp gitmezse, üreticilerden yeterince itaat görürse.

Mevcut ekonomik ilişkilere yabancı koşulları kararnameyle yaratamazsınız. "Geçici hükümet" var olanla uzlaşmalı, var olanı yeniden biçimlendirme eyleminde Rusya gerçeğinin kendine sunduklarını temel almalıdır. Sosyalist örgütlenme, işte bu dar ve sallantılı temel üzerinde kurulacaktır. Bu işi yapacak olan hükümete şu unsurlar girecektir: 1) Bu zor iş için henüz iyi hazırlanmamış durumdaki kentli işçiler; 2) pratik faaliyetin hep uzağında kalmış olan devrimci gençliğin temsilcileri; 3) iktisadi bilgilerini kuşkuyla karşıladığımız "subay kitlesi". "Partinin görevleri"ne ilişkin sosyal-devrimci "pozisyon"u paylaşmak şöyle dursun, bu tutuma karşı çıkacak olan liberallerin de, sayılan unsurların yanında geçici hükümete katılmaları gibi bütünüyle akla yatkın bir varsayımı öne sürmekten geri duracağız. Biz sadece okurun sıraladığımız koşulları tartmasını ve sonra, bu koşullarda başlayacak bir "ekonomik devrim"in gerçekten olanaklı olup olmadığını kendine sormasını öneriyoruz. "Rusya toprağındaki siyasal ve ekonomik etkenlerin dağılımı" sosyalist devrim davası için gerçekten de elverişli midir? Öyle olduğuna ilişkin taşınan kanaat, eski anarşist-isyancı cephanelikten ödünç alınıp –siyasi bir parti olan– yeni partinin programında kabul edilemez bir abartma haline getirilen kurgulardan biri değil midir? Oysa "partinin acil görevlerini" tanımlamakta kullanılan tam da bu kurgudur; ve "iktidarın acil olarak ele geçirilmesi", bizim sosyeteyi ürküten ve aşırı hızı yüzünden devrimcilerimizin eylemini sınırlayan bir talep olarak bu kurgunun üstüne kurulmuştur.

Belki bize itiraz edilir. Denir ki, Narodnaya Volya da iktidarı ele geçirir geçirmez toplumun sosyalist örgütlenmesine girişmeyi düşünmemektedir; planladığı "ekonomik devrim" gelecekteki sosyalist devrim için halkı eğitmeyi hedeflemektedir. Bu varsayımın mümkün olup olmadığına ve

bundan hangi sonuçların çıkarılabileceğine bakalım.

Narodnaya Volya'nın 8-9 numaralı sayısının başyazısında, halkın kendi eliyle "kopartıp alacağı", eğer halk bu inisiyatifi gösteremezse geçici hükümetin başlatacağı ekonomik eşitlikten söz edilmektedir. Daha önce de söyledik: Ekonomik eşitlik yalnızca üretimin sosyalist örgütlenmesi ile mümkün kılınabilir. Ama, Narodnaya Volya'nın bunun başka koşullarda da mümkün olduğunu düşündüğünü varsayalım. Bu görüşe göre ekonomik eşitliğin toprağın ve üretim araçlarının emekçilere geçmesiyle yeterince güvence sağlanabilir. Bu tür bir görüş, Zemlya i Volya'nın (Toprak ve Özgürlük) eski Narodnik ideallerine dönüşten başka bir şey olmayacak ve bu ideallerin bütün kusurlarını sergileyecektir. Komünler arası ilişkiler, komün üyelerinin emek ürününün metalara dönüşümü, buradan kaynaklanan kapitalist birikim; tüm bunlar bu "eşitliği" son derece istikrarsız hale getirmekle tehdit edecektir. *Mir*'in "ekonomik ve idari birim" olarak bağımsızlığı ile, "bütün görevlilerin seçildiği geniş yetkilere sahip yerel hükümet" ve "toprağın halk tarafından mülk edinilmesi" ile, yani Yürütme Komitesinin programında geçen bütün taleplerle birlikte, merkezi hükümet, yalnızca imparatorluğun yazılı yasalarını değil meta üretimi yasalarını bile yürürlükten kaldıracak önlemler düşünse bile, artık söz konusu eşitliği tahkim etmek için, yeterli önlem *alamayacaktır*. Aslında, en iyi durumda, idealleri "Toprak ve Özgürlük"ünküyle çakışacak olan "ekonomik ve politik olarak özgürleşmiş halk"ın temsilcilerinden ibaret ve ulusal üretim düzeyinde en küçük örgütlenmeye yer bırakmayan (*uluslararası* üretimden söz etmeye bile gerek yok) bu hükümet böyle önlemler almayı istemeyecektir bile.

Narodnaya Volya'nın "geçici hükümet"inin bu tehlike nedeniyle iktidarı ulusun temsilcilerine devretmediğini ve kendini sürekli bir hükümete dönüştürdüğünü varsayalım. Bu koşulda işte şu seçenek ortaya çıkar: Ya kendi eliyle kurduğu "ekonomik eşitliğin" dağılıp gitmesi karşısında hareketsiz bir seyirci olarak kalacak ya da ulusal üretimi organize etmek zorunda kalacak. Bu zorlu sorunu bugünün sosyalizm anlayışı içinde halletmek durumunda olacak, ama hem pratik zihniyetten yoksunluğu, hem de bizde emeğin mevcut gelişmişlik durumu ve emekçilerin alışkanlık-

ları yüzünden bunu da yapamayacaktır. Ya da İnka "güneş çocukları" ve bürokratları[136] yerine, biraz değişiklik yapıp kurtuluşu "otoriter ataerkil komünizm"de aramak zorunda kalacak ve böylece ulusal üretim sosyalist bir kastın yönetiminde olacaktır. Ancak Rus halkı, artık bu tür deneylerin başarılı olacağı umudunu uyandırmak için fazla gelişkindir. Dahası, böyle bir vesayet altında, sosyalizm eğitiminden uzak bu halkın bütün ilerleme kapasitesini kesin olarak yitireceğinden kuşku duyulmamalıdır. Halkın ilerleme kapasitesini elinde tutmasının koşulu, kaldırılması devrimci hükümetin ilk hedefi olan ekonomik *eşitsizliğin* kendini göstermesi olur. Uluslararası durumun etkisinden ve İnka komünizminin 19. veya 20. yüzyıllarda Doğu Avrupa'da bile imkânsız olduğundan ise hiç söz etmiyoruz.

Peki neden devrimcilerimizin iktidarı ele geçirmelerinin *sonuçları* hakkında bu kadar çok konuşuyoruz? İktidarı ele geçirmeleri olanaklı mı, olası mı? Bizim görüşümüze göre bu olasılık, olanaksız sayılabilecek ölçüde düşüktür. "Aydın proleterler"imiz ülkelerinin kurtuluşu uğruna öteden beri çok şey yaptılar. Mutlakıyetçiliği sarstılar, kültürlü kesim içinde siyaseti canlandırdılar, işçi sınıfının içine sosyalist propaganda tohumları ektiler. Üst sınıfların kültürüne ve alt sınıfların demokratik içgüdüsüne sahip olduklarından aralarında geçişi temsil ederler. Bu konumları yoğun bir propaganda ve ajitasyon çalışması yürütmelerine izin vermiştir. Ama aynı konum iktidarı almayı amaçlayan bir komplonun başarı umudunu da azaltır. Bu noktada beceri, enerji ve kültür yetmez. İlişkiler, servet ve etkili

136 Güney Amerika'daki Peru'da 1200 yıllarında kurulup Amerika'nın İspanyollar tarafından istilası sırasında ortadan kaldırılan İnka rejiminde devleti idare eden hükümdarlara İnka (güneş çocuğu) adı verilirdi. Devletçi bir teşkilatı olan İnka rejimi zamanında Peru'da özel mülkiyet hemen hemen yok gibiydi, rejimin "sosyalist" bir yapısı vardı. İnka sülalesinden gelme bir sınıf idareci sınıfı teşkil ediyor, eyalet valileri, yüksek memurlar bunlar arasından seçiliyordu, ama bunların çoğu adil kimselerdi. Halk kabilelere ve aşiretlere, çalışma bakımından sınıflara ayrılmıştı. İhtiyarlar, sakatlar ve iyi ürün alamayanlar devlet ambarlarından yardım görürlerdi. Sağlam olanlar, yani çalışabilenler toprağı hükümdar hesabına işler karşılığında hükümdar tarafından beslenirlerdi. İnka hem halk üzerinde mutlak bir idare kurmuştu, hem de ruhani başkandı. İnka bütün toprakların gerçek sahibiydi. Bu toprakların üçte birini kendine, üçte birini güneşe (belki de rahipler sınıfına), üçte birini de halka ayırmıştı. Halka ayrılan toprakların vatandaşlara dağıtılması işi devlet idaresi tarafından düzenlenirdi (Şerif Hulûsi'nin notundan kısaltılarak alınmıştır; Türkçe birinci baskı)

bir toplumsal pozisyon gerekir. Devrimci entelijansiyamızda eksik olan da tam budur. Devrimci entelijansiya bu boşluğu, yalnızca, Rus toplumunun eğitimli kesimlerinin diğer hoşnutsuzlarıyla ittifak kurarak doldurabilir. Bu planlarının söz konusu kesimlerden destek bulduğunu varsayalım. Komplonun zengin toprak sahiplerini, kapitalistleri, memurları, küçük ve yüksek rütbeli subayları birleştirdiğini varsayalım. Komplonun başarı olasılığı artacaktır, ama olasılık hâlâ zayıf kalacaktır. İsterseniz tarihteki bu tür girişimlerin sonunu hatırlayalım. *Sosyalist* bir komployu tehdit eden en büyük tehlike iktidardaki hükümetten gelmez. Bu tehlike komplocuların kendilerinden gelir. Harekete katılacak olan nüfuzlu ve yüksek mevki sahibi kişiler "mutlu bir rastlantı" eseri samimiyetle sosyalist olabilirler. Çoğunluk için ise, bu yolla ele geçirilen iktidarın işçi sınıfının çıkarıyla ortak herhangi bir yanı olmayan amaçlarla kullanılmasını istemeyeceklerini hiçbir şey garanti etmez. Komplocular, komplonun sosyalist amaçlarına bir kere sırtlarını döndüler mi, artık hareketin yararsız, hatta ülkenin toplumsal ilerlemesi açısından zararlı sayılması mümkündür. Çünkü Stepniyak'ın "bugünün Sejan'ı"[137] olarak adlandırdığı ve hareketi kendi kişisel çıkarlarının hizmetine koşacak olan kişileri, mutlakıyetçiliğe karşı saf bir nefret adına desteklenemez. Hükümete karşı komplo yüksek çevrelerde destek bulduğu ölçüde, sosyalist aydınların komplosunun sonuçları da belirsizleşiyor. Başka deyişle, başarı olasılığı görünüşte ne kadar yüksekse, sonuçlar da o kadar belirsiz oluyor. Tersinden söylersek; komplocuların niyetleri söz konusu olduğu ölçüde, girişim sosyalist aydınlarımızın dışına ne kadar az taşarsa, sonuçlar o kadar belirgin hale gelecek, yani başarı olasılığı azaldıkça sonuçlar belirginleşecektir. Bütün bunlar insana, Rus sosyalizminin bugün birinci başarısızlıktan çok, asıl bu türlü bir başarısızlığa uğramak

137 Serj Mihayloviç Stepniyak Kravçinskiy (1851-1895), "Toprak ve Özgürlük" üyesi Rus Narodnik yazar ve eylemci. *Toprak ve Özgürlük* dergisinin yayın kurulunda görev yaptı, siyasi ve edebi eserler verdi. 1878'de Çarlığın jandarma kuvvetlerinin ve gizli polisin şefini sokak ortasında bıçaklayarak öldürerek bir devrimci terör eylemine imza attı. Eylemin ardından yurtdışına kaçmayı başardı ve batıda sosyal-demokrat harekete katıldı.
Plehanov'un hatırlattığı ifadesinde geçen Sejan ya da Lucius Aelius Sejanus (veya Seianus) Roma İmparatoru Tiberius'un dostu, sırdaşı ve üst düzey bir yöneticisiydi. İmparatora karşı komplo iddiasıyla öldürüldü. (MÖ 20-MS 31)

tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu düşündürmektedir.

Buraya kadar söylenen her şey, Rus sosyalistlerinin bugün güdebilecekleri tamamen gerçek amaçların, bir yandan siyasal özgürlüğün fethi, diğer yandan da geleceğin Rusya *sosyalist işçi partisinin* oluşumu için temellerin atılması olduğu inancına götürüyor. Rus sosyalistleri, işçilere "insan hakları"nın yanı sıra, "yurttaş" haklarını da sağlayacak ve genel oy hakkı sayesinde ülkenin siyasal yaşamında etkin biçimde yer alma yeteneği kazandıracak demokratik bir anayasa talebinde bulunmalıdırlar. Böyle bir siyasi program, kimseyi, şu an için uzak olan "kızıl heyula"yla ürkütmeksizin, demokrasinin sistematik düşmanı olmayan herkesi devrimci partimize sempati duyar hale getirecektir. Sosyalistlerin yanı sıra birçok liberal buna katılacaktır.[138] İktidarın ele geçirilmesi gizli bir devrimci örgüte ve bu örgütün planlarını yürüten kişilere özgü bir iş olmaya devam edecekse de, söz konusu program lehinde ajitasyon yürütmek Rus toplumunun bütününün işi olabilir; çünkü sözü edilen program, bilinçli bir siyasal kurtuluş iradesini güçlendirecektir. O zaman, çıkarları gerçekten de liberalleri "hükümete karşı sosyalistlerle ortak davranmaya zorlayacaktır." Çünkü devrimci yazında, mutlakıyetin devrilmesinin Rusya'da toplumsal devrimin işareti olduğuna ilişkin belirlemeleri artık bulamayacaklardır. Paralel biçimde liberallerin –en az korkak ve en makul bölümünü oluşturan– kalanları da, devrimcileri, gerçekleşmesi olanaksız birtakım tasarılarda kendilerini kaybeden hayalci gençler olarak görmekten vazgeçeceklerdir. Davamıza zarar veren bu yargı yerini, okumuş kesimlerin, yalnızca devrimcilerin kahramanlığına değil siyasal olgunluğuna da saygı göstermelerine bırakacaktır. Bu sempati yavaş yavaş aktif desteğe ya da daha büyük olasılıkla bağımsız bir harekete dönüşebilecek ve sonunda mutlakıyetçiliğin çöküş saati gelip çatacaktır. Sosyalist parti bu kurtuluşta

138 [1905 baskısına yazarın notu] "Okumuş çevreler"in sempatisini kazanmak bizim için çok önemli. Bu sempatiyi programımızın tek bir harfini değiştirmeden kazanabiliriz (daha doğrusu, *kazanma şansımız vardı*). Ama söylemeye gerek bile yok; bu *olanaktan gerçekliğe* geçmek için, bazen eksikliğini duyduğumuz bir *incelik* gerekiyor. Örneğin "sermaye"yi tam da isyan ettiği *zamanlarda* (elbette bu isyan *yüzünden* değil) kınadığımız oluyor. Marx asla böyle kaba bir taktik hatası yapmazdı. Bu tür hataları, Karl Grün'e, "gerçek sosyalistler"e yakıştırmıştı. [Karl Grün (1817-1887), Alman gazeteci, filozof ve politikacı]

son derece onurlu ve bir o kadar yararlı bir rol oynayacaktır. Üyelerinin şanlı geçmişi, fedakârlıkları ve enerjileri, taleplerine ağırlık kazandıracak ve bu yolla, en azından, *halk için* kendini geliştirme ve siyasal olarak eğitme şansı, *kendileri için* ise görüşlerini yaymak ve halkı bağımsız bir partide örgütlenmek üzere, açıktan propaganda yürütme hakkı elde edilebilecektir.

Ancak bu yetmez. Veya daha doğrusu, başta türde ve başka bir alanda paralel bir eylem olmaksızın bu gerçekleştirilemez. Güç olmadan hak kazanılmaz. Lassalle'ın güzel formülüyle, her anayasa "*ülkede fiilen var olan gerçek güç ilişkileri*"ne ya denk düşer ya da denk hale gelmesi gerekir. Sosyalist aydınlarımız da anayasa öncesi dönemden başlayarak, Rus toplumundaki gerçek ilişkileri işçi sınıfının lehine farklılaştırmaya uğraşmak zorundadırlar. Yoksa mutlakıyetin çöküşü, sosyalist ve hatta demokratlarımızın umutlarını haklı çıkarmayacaktır. Anayasal bir Rusya'da halkın talepleri bütünüyle karşılanmadan bırakılabilir veya yalnızca devletin açgözlülüğü yüzünden bugün neredeyse tükenmiş durumdaki kitlelerin vergi randımanlarını artıracak kadar karşılanabilir. Burjuvaziye söz ve eylem özgürlüğü kazandıran bir sosyalist parti, kendini bugün Almanya'da sosyal-demokrasininkine benzer "istisnai" bir konumda da bulabilir. Siyasette bugün düşman haline gelen dünün müttefiklerine güvenmek için, başka hiçbir ciddi dayanağınızın olmaması gerekir.

Neyse ki Rus sosyalistleri umutlarını daha sağlam bir temele dayandırabilirler. Her şeyden önce de işçi sınıfına güvenebilirler, güvenmelidirler. Zaten, her sınıf gibi, işçi sınıfının gücü de siyasi bilincinin açıklığına, iç birliğine ve örgütlenme düzeyine bağlıdır. Sosyalist entelijansiya da tam tamına bu unsurlar üstünde çalışmaktan sorumludurlar. Sosyalist entelijansiya hazırlığı süren kurtuluş hareketinde işçi sınıfının rehberi olmalı, işçi sınıfına siyasal çıkarlarını, ekonomik çıkarlarını, bunların karşılıklı bağımlılığını açıklamalıdır; işçi sınıfını Rus toplumsal yaşamında kendine özgü rolünü oynaması için hazırlamalıdır. Rusya'nın anayasalı yaşantısının ilk adımlarından itibaren, işçi sınıfının iyi tanımlanmış bir toplumsal ve siyasal programa sahip bağımsız bir parti olarak devreye girmesi için elinden gelen her şeyi yapmalıdır. Böyle bir program elbette işçilerin kendi eseri olmalıdır. Ancak bugünkü tarımsal ilişkilerin, vergi sisteminin, çalışma

yasalarının, üretici birliklerine yönelik devlet yardımlarının vb konularda önemli noktaları açıklığa kavuşturacak olan aydınlardır. Bunu başarmak için, sözlü ve basılı propagandayı, işçiler için sosyalist çalışma grupları örgütlemeyi kapsayan çalışmaları işçi sınıfının en azından en ileri unsurları içinde yoğunlaştırmak gerekir. Bu görevlerin sosyalistlerimizin programlarında az veya çok önemli bir yere her zaman sahip oldukları doğrudur. *Halkın İradesi Yıllığı* (Kalendar Narodnoi Voli) hükümete karşı en amansız savaş koşullarında bile bunları unutmadığını göstermiştir (özellikle bak: "Parti hazırlık çalışması", Kısım B: "Kent işçileri"). Ama devrimci hareketimiz hakkında bilgisi olan herkese "yıkma" [139] işinin ne kadar çok güç ve kaynak tükettiğini hatırlamasını ve bu güç ve kaynağı yarının *sosyalist işçi partisinin* hazırlıklarında harcananlarla karşılaştırmasını öneririz. Kimseyi suçlamıyoruz, ama devrimci güçlerin dağılımının fazla tek yanlı olduğunu düşünüyoruz. Bu durumu devrimci güçlerin kendi karakteriyle veya bu güçlerin –programları uyarınca– üstünde çalışma yürüttükleri işçi çevresinin karakteriyle açıklamaya çalışmak yanıltıcı olur. *Zerno* (Tohum) ve *Raboçhaya Gazeta* [140] gibi yayınların ortaya çıkışı ve kazandıkları başarı, devrimcilerimizin propaganda yeteneklerini yitirmediklerini ve işçilerimizin ise buna kayıtsız kalmadıklarını gösteriyor. Bu dergiler de, elbette bazen hatalara düşmüş, hatta bunlar çok ciddi hatalar da olabilmiştir. Ama hiç yanlış yapmamanın koşulu herhangi bir şey yapmamaktır. Temel hata, bu yayınlarda toplumun "aydın" unsurlarına seslenen propaganda literatüründeki enerjiye rastlanamaması, polis tarafından açığa çıkartılan matbaaların yerine yenilerinin kurulamaması, Rusya'da yayını sürdürmek olanaksız hale geldiğinde, çalışmanın yurtdışına aktarılmaması vb'dir. Rusya dışında yayınlanan –ve sayısı hiç az olmayan– bütün dergiler arasında yalnızca *Rabotnik* [141] halka yönelikti ve bu kurucularının en büyük başarısıydı. Ama

139 Fransızcada "travail de démolition", İngilizcede "destructive work". Tırnak işareti Türkçe çeviride konmuştur.

140 *Raboçaya Gazeta*, İşçi Gazetesi, 1880-1881 yıllarında Petersburg'da Andrey Jelyabov yönetiminde Narodnaya Volya'nın işçi üyeleri grubu tarafından çıkartılan yeraltı gazetesi. Üç sayı yayınlandıktan sonra partinin dağılmasıyla birlikte yayını durdu.

141 Cenevre'de yayınlanan Bakuninci eğilimli yeraltı gazetesi (1876-1876). Gazete köylü ve işçileri ayaklanmaya teşvik ediyordu. On beş sayı yayınlandı.

Rabotnik uzun süredir çıkmıyor; Rus sosyalistlerinin bugünkü görüşlerine uyarlanmış yeni bir programla benzeri yeni girişimlerden söz edildiğini hiç duymuyoruz. Bizde işçiler için *Zerno* ve *Raboçaya Gazeta* dışında ne yayınlandı? Hiçbir şey. Ne bir kitap, ne bir broşür.[142] Üstelik devrimci hareketin herkesin bakışlarını üstünde topladığı, en küçük seste halkın "bu insanlar ne istiyor?" diye kendi kendine merakla sorduğu bir sırada. Halkın, daha iyisi olmadığına göre, bazen saçma yanıtlarla yetinmesine şaşabilir miyiz? Tekrar ediyoruz, *kimseyi* suçlamıyoruz; ama *herkese*, kaçırılan fırsatları zamanında yakalamak için işin bu yönüne dikkat etmeyi salık veriyoruz.[143]

Bizce, şu an "partinin görevleri" yalnızca bir taraftan siyasal özgürlük mücadelesi, diğer taraftan işçi sınıfının bağımsız bir rol oynayacağı atağa hazırlanması olarak ortaya konabilir. Mutlakıyeti devirmek ve sosyalist devrim gibi temelde birbirinden apayrı iki eylemi birleştirme isteği, toplumsal gelişmenin bu iki anının ülkemiz tarihinde aynı zamana rastlayacağını düşünerek devrimci mücadeleyi yürütmek, *her ikisinin geciktirilmesi demektir*. Ancak bu ikisini birbirine *yakınlaştırmak* bize bağlıdır.

---

142 [1905 baskısına yazarın notu] Popüler bir dergi fikrinin bizim literatürümüz içinde bir yenilik anlamına gelmediği görülüyor. Çok sonraları [Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin 1903'teki] *ikinci kongremizin arifesinde* dergi çıkarmak birçok arkadaşa tehlikeli bir icat gibi göründüğünden, *Iskra** grubu içinde bu konuda neredeyse tek başına kaldım. Bu fikir, bugün az ya da çok başarılı biçimde hayata geçiriliyor. Geç olması hiç olmamasından iyi. Ancak, sevgili okur, eğer halen pek yakın olan o zamanlarda yayın fikrinin karşısına çıkartılan tezleri bir bilseydiniz, Faust gibi *"Wie weh, wie weh, wie weh!"* (ne acı, ne acı, ne acı!) derdiniz.

Iskra (Kıvılcım), Rus sosyalist mültecilerinin Avrupa'da yayınladıkları, Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin yayın organı. İlk sayısı 1 Aralık 1900'de Stuttgart'ta çıktı. Yayını Münih, Londra ve Cenevre'de sürdü. Başlangıçta Lenin tarafından yönetilen *Iskra*, partinin 1903'te bölünmesinden sonra Menşeviklerde kaldı ve 1905'e kadar Plehanov tarafından çıkarıldı. Lenin döneminde yayın kurulu Lenin'in yanı sıra Plehanov, Vera Zasuliç, Pavel Akselrod, Julius Martov ve Aleksandr Potresov'dan oluşuyordu. Bu kadroya sonradan Trotskiy de eklendi. Dergi adını, Rus filozof ve yazarı Vladimir Odoyevskiy'in 1825 Dekabrist ayaklanmasının kahramanlarıyla ilgili bir dizesinden almıştır: "Bir kıvılcımdan doğar ateş."

143 *Halkın İradesi Gazetesi*'nin ekinde (1883, no: 1, s. 61) şunları okuduk: "Henüz sona eren bu yıl, çoğu *işçilerin örgütsüzlüğü nedeniyle* tam bir yenilgiyle sonuçlanan bir dizi grev oldu."

Manifesto'da söylendiği gibi, "mutlak monarşiye karşı devrimci biçimde hareket ettiği her durumda, burjuvazi ile uyum içinde" mücadele eden ve bir yandan da, Alman burjuva devriminin yalnızca "proleter bir devrimin başlangıcı" olmasını istedikleri için "işçilerde, burjuvazi ile proletarya arasında var olan uzlaşmaz çelişkinin açık ve net bilincini uyandırmayı" bir an bile ihmal etmeyen Alman komünistlerinin[144] o çok güzel örneğini izlemeliyiz.

Burjuva toplumunun bugünkü durumu ve uluslararası durumun bütün uygar ülkelerin toplumsal evrimi üstündeki etkisi, bize, Rus işçi sınıfının toplumsal kurtuluşunun mutlakıyetin çöküşünü pek yakın mesafeden izleyeceğini umma hakkını veriyor. Eğer Alman burjuvazisi *"fazla gecikmişse"*, Rus burjuvazisi daha da geç kalmıştır ve egemenliği de uzun ömürlü olmayacaktır. Gereken tek bir şey var: Sıra Rus devrimcilerine geldiğinde, onlar işçi sınıfını hazırlamakta "çok geç" kalmamalıdırlar; çünkü bugün bu görev mutlak anlamda günceldir.

Yanlış anlamaları bertaraf etmek için netleştirelim. Biz, Marx ekolüne yakıştırılan, ama buna karşın gerçekte mevcut olmadığını gördüğümüz şu görüşe, sosyalist hareketin köylülüğün desteğini alabilmesi için, köylülüğün kır proletaryasına dönüşmesi ve (kır) komününün kapitalizm tarafından yerle bir edilmesi gerektiğine zerre kadar katılmıyoruz. Bir bütün olarak Rus köylülüğünün, "toprağın millileştirilmesi" olarak anılan amaca dönük önlemlere büyük sempati göstereceğini düşünüyoruz. Köylüler, aralarında biraz serbestçe ajitasyon yapmak mümkün hale gelir gelmez,[145] sosyalistlere de sempati duyacaklar ve kuşkusuz sosyalistler de söz konusu noktayı

144 [Fransızca baskıdaki not: *Manifeste du Parti Communiste*, s. 61]
İlgili pasajın tamamı şöyledir: "Almanya'da Komünist Parti, mutlakıyetçi monarşiye, feodal toprak mülkiyetine ve [kasabalı] küçük mülk sahipliğine (Kleinbürgerei) karşı burjuvazinin attığı her devrimci adımda, onunla birlikte mücadele veriyor.
"Fakat komünist parti, burjuvazi ile proletarya arasındaki keskin karşıtlığın olabildiğince duru bir bilincini işçilerde oluşturmaktan da bir an bile geri kalmıyor; öyle ki, Alman işçileri, burjuvazinin kendi egemenliğiyle birlikte getirmek zorunda kalacağı toplumsal ve siyasal koşulları, bir çırpıda, burjuvaziye karşı birer silah olarak çevirebilecek ve böylece Almanya'da, gerici sınıfların devrilmesinin hemen ardından, burjuvazinin kendisine karşı mücadele başlayabilecektir." (*Komünist Manifesto*, s. 44)

145 [1905 baskısına yazarın notu] yani bir anayasaya kavuşur kavuşmaz.

programlarına dahil etmekte gecikmeyeceklerdir. Ancak sosyalistlerimizin gücünü abartmıyoruz. Sosyalistlerin kaçınılmaz olarak hesaba katmak zorunda oldukları engellere, ortamın direncine gözlerimizi kapatmıyoruz. Sosyalistlerin başlangıçta dikkatlerini sınaî merkezlere odaklamaları gereğinin nedeni, *tek* nedeni de budur. Bugünün, geri toplumsal koşullarda yaşayan kırsal nüfusu, yalnızca sanayi işçilerine oranla bilinçli siyasal *inisiyatifler* geliştirmek açısından daha yetersiz değildir. Aynı zamanda devrimci entelijansiyanın başlattığı hareket karşısında da daha az *alıcıdır*. Sosyalist öğretiyi özümsemekte daha fazla zorluk çekeceklerdir, çünkü var oluş koşulları bu öğretiyi doğuran koşullardan çok farklıdır. Üstelik bugün köylülük kritik bir dönemden geçmektedir. Köylü ekonomisinin "ataerkil temelleri" çöküş halindedir. *Nedelya*[146] gibi "ataerkil" bir Narodnik yayın organı bile "zavallı komünün, üyelerinin gözünden düşmekte olduğunu" itiraf ediyor (M.N.Z. imzalı *Ana Vatanda* makalesi. No: 39). Yeni çalışma ve yaşam biçimleri örgütlenmeye başlıyor. Bu kuruluş süreci kendini en yoğun sınaî merkezlerde gösteriyor. Bir araziyi kemirip aşındıran su, yeni tortuları nasıl başka bir yere yığarsa, Rus toplumunun evrimi de, bunun gibi, köylünün toprakla ve köylülerin kendi aralarındaki ilişkilerin yüzlerce yıllık biçimlerini yıkarak yeni yapılar yaratıyor. Bu yeni toplumsal yapılar, yeni bir toplumsal hareketin tohumunu içermektedir ve işte bu hareket Rusya'nın emekçi nüfusunun sömürülmesine son verebilecektir. Köylülükten daha yüksek bir gelişim derecesinde oldukları için, daha fazla gereksinimleri ve daha geniş bir entelektüel ufukları olduğu için, sanayi işçileri, mutlakıyete karşı mücadelesinde devrimci entelijansiyamızla birleşecek, ardından siyasal özgürlüklerini elde ettikten sonra bir sosyalist işçi partisi olarak örgütlenecek ve bu parti köylüler arasında sistematik bir sosyalizm propagandasına girişecektir. *Sistematik* diyoruz; çünkü bugünden tezi yok, köylüler arasında propaganda ya da ajitasyon yapmak için hiçbir fırsat kaçırılmamalıdır. Köylülük içinde önemli bir bağımsız hareketin ortaya çıkması halinde, sosyalistlerimizin de halk içindeki güç

146 *Hafta*, 1866-1901 arasında Petersburg'da yayınlanan haftalık dergi. 1876'da liberal Narodniklerin eline geçmiş ve aydınları, "uygarlaştırma görevlerini" yerine getirmek için devrimci mücadeleden çekilmeye davet ederek "küçük davalar" teorisini savunmaya başlamıştır.

dağılımlarını değiştirmek zorunda kalacaklarını eklemeye gerek var mı?

Rusya'nın devrimci sosyalist partisine bizzat yaşamın kendisi tarafından önerilen "program" işte budur. Bu parti söz konusu programı hayata geçirebilecek midir? İtiraf edelim ki, yüreklere ve hayallere hitap eden gerçek dışı plan ve tasarıları bırakmaya razı olacak mıdır? Kesin bir yanıt vermek için henüz çok erken. *Vestnik Narodnoi Voli*'nin çıkış deklarasyonunda[147] devrimci partinin siyasal görevleri hayli genel ifadelerle ele alınmaktadır. Yayın Kurulu, "tamamen tanımlı" hedeflere sahip olduğunun güvencesini vermektedir; bu güvence, hedefleri tekrar tanımlamanın gereksizliğinin de gerekçesidir kuşkusuz. Yayın kurulunun, çağdaş Rus gerçekliğinin "tamamen tanımlı koşullar"ının, Narodnaya Volya partisinin "tamamen tanımlı hedefleri"ne denk gelip gelmediğini kendine sormayı gereksiz bulmasından da korkulabilir. Bu durumda yeni dergi devrimci yazınımızın en acil gereksinimine yanıt vermeyecektir. Bu, modası geçmiş programların ve geleneksel eylem araçlarının eleştirel bir yaklaşımla gözden geçirilmesi gereksinimidir. Yine de geleceğin endişelerimizi boşa çıkarmasını ümit ediyoruz. Yeni derginin, soğukkanlılıkla, devrimci partimizin geleceğinin bağlı bulunduğu görevleri ele alacağına inanmak istiyoruz. Zira toplumsal yaşam "isyancılar"ın ve "propagandacılar"ın yanılsamalarına nasıl acımasız davranmışsa, bugünkü yanılsamalara da o kadar acımasız davranacaktır. *Katı derslerin bedelini, daha sonra yeni bölünmeler ve yeni hayal kırıklıklarıyla ödemektense, bugünden itibaren yaşamın gösterdiği yolu izlemek daha iyidir.*

147 1883'te *Halkın İradesi Postası*'nın 1. sayısında yayınlanan bu metinde şunları okuyoruz: "Vestnik Narodnoi Voli, *tamamen tanımlı koşullar içinde tamamen tanımlı hedefler için mücadele eden* 'Narodnaya Volya' *partisinde ifadesini bulan Rus sosyalizminin yurtdışındaki organı olmayı amaçlar.*"

Yazılama

Plehanov işçi sınıfının tarihsel rolü ve bağımsız örgütlenmesi vurgusuyla Marksizm'in Rusya'da birinci perdesini açtı. Ancak bu perdenin esin kaynağı, II. Enternasyonalciliğin kimi izlerini taşıyordu. Plehanov'un hazırlıklarının hızla tamamlanmasını önerdiği yeni işçi sınıfı partisi, Rusya'nın devrimci Bolşevik partisinden farklıdır. Ama bilinmelidir ki, ikincinin ve dolayısıyla Rusya'nın tarihsel bir devrimci müdahaleye sahne olabilmesi için, önce bu adımın atılması gerekirdi. Sosyalizm ve Siyasi Mücadele, Ne Yapmalı'nın öncülüdür ve elbette Ne Yapmalı tarafından aşılmıştır. Marksizm'in Rus devrimci hareketine yaptığı bu içeriden çıkartmayı ilan etmiştir. Plehanov'un yaptığı bu açılış olmadan, Lenin'i, Bolşevizm'i ve Büyük Ekim Devrimi'ni kavrayışımızın eksik kalacağı açıktır.

THG
891942
EDV

14 TL

9 786059 288377